

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

EUROPOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

IEVA KORNELIJA JACEVIČIŪTĖ
II kurso, 1 grupės studentė

**EUROPOS SAJUNGOS MEDIACIJA KOSOVO IR SERBIJOS KONFLIKTE:
EGZOGENINIŲ VEIKSNIŲ ĮTAKA**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: prof. dr. G. Vitkus

Vilnius, 2024 m.

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas *magistro darbas* „*Europos Sąjungos mediacija Kosovo ir Serbijos konflikte: egzogeninių veiksnių įtaka*“ yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Ieva Kornelija Jacevičiūtė

(parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Jacevičiūtė I. K. : Europos Sąjungos mediacija Kosovo ir Serbijos konflikte: egzogeninių veiksnių įtaka: Europos studijų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas prof. dr. G. Vitkus. – V., 2024. – 71 p.

Reikšminiai žodžiai: mediacija, konfliktas, egzogeniniai veiksniai, įtaka, efektyvumas.

Šiame magistro darbe tiriamas ES mediacijos efektyvumas, atsižvelgiant į egzogeninius veiksnius – Kinijos įtaką, Rusijos įtaką, JAV įtaką ir COVID-19 įtaką. Empirinis tyrimas vykdomas, remiantis Julian Bergmann teorija ir jo apibrėžtais, mediacijos efektyvumą lemiančiais, veiksniais – svertu, mediacijos strategija, nuoseklumu, mediatorių veiklos koordinavimu, konflikto šalių noru siekti kompromiso ir konflikto šalių vidine darna. Keliamas tyrimo klausimas, kaip egzogeniniai veiksniai paveikė ES mediacijos efektyvumą Kosovo ir Serbijos konflikte.

Turinys

Santrumpų sąrašas	7
Įvadas.....	9
1. Mediacija: teorinis pagrindas.....	15
1.1. Mediacijos sąvoka	15
1.2. Mediacijos motyvai	16
2. Mediacijos efektyvumą lemiantys veiksniai.....	16
2.1. Svertas	19
2.2. Mediacijos strategija.....	20
2.3. Nuoseklumas	21
2.4. Mediatorių veiklos koordinavimas	22
2.5. Konflikto šalių noras siekti kompromiso.....	23
2.6. Konflikto šalių vidinė darna	23
3. Mediacijos kontekstas / egzogeniniai veiksniai.....	24
4. Kinijos įtaka.....	25
4.1. Kosovo ir Serbijos prekyba su Kinija.....	26
4.2. „Juosta ir kelias“ iniciatyva	29
4.3. Nedidelė Kinijos įtaka Kosovui.....	32
4.4. Kinijos įtaka ES	33
5. Rusijos įtaka	35
5.1. Rusijos ekonominė įtaka.....	36
5.2. Rusijos politinė įtaka	39
5.3. Rusijos karo prieš Ukrainą įtaka ES	42
6. JAV įtaka	44
6.1. JAV įtaka Kosovui.....	44

6.2. JAV reakcijos į Ohrido susitarimą.....	47
7. COVID-19 įtaka	49
7.1. COVID-19 įtaka Kosovo ir Serbijos ekonomikai.....	49
7.2. ES ekonominė pagalba Vakarų Balkanams COVID-19 akivaizdoje	51
7.3. COVID-19 įtaka Kosovo ir Serbijos vidaus ir užsienio politikai	55
7.4. COVID-19 įtaka ES.....	57
Išvados	60
Literatūros sąrašas	63
Summary.....	70

Santrumpų sąrašas

BIA – saugumo žvalgybos agentūros

BRI – Belt and Road Initiative

BSGP – bendra saugumo ir gynybos politika

BVP – bendrasis vidaus produktas

CCCC – „China Communications Construction Company“

COVAX – COVID-19 vakcinų visuotinė prieiga

COVID-19 – koronaviruso liga

CRI – „China Railway International“

Dveri-POKS – Serbijos nacionalistinė ir dešiniojo sparno populistinė politinė partija

EES – Eurazijos ekonominė sąjunga

EIB – Europos investicijų bankas

EIVT – Europos išorės veiksnių tarnyba

ES – Europos Sąjunga

ESBO – Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija

EUFOR – ES taikos palaikymo misija

EVT – Europos Vadovų Taryba

GVC – Global Value Chains

JAE – Jungtiniai Arabų Emyratai

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

JT Saugumo Taryba – Jungtinių Tautų Saugumo Taryba

KFOR – The Kosovo Force

KSSO – Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija

LVV – Lėvizja Vetëvendosje partija

MVĮ – mikroįmonės, mažosios ir vidutinės įmonės

NADA – Nacionalinė demokratinė alternatyva

NGEU – NextGenerationEU

NIS – „Naftna Industrija Srbije“

NVS – Nepriklausomų valstybių sandrauga

OECD – The Organization for Economic Cooperation and Development

SNS - Serbijos pažangos partija

SPS – Serbijos socialistų partija

SRS – Serbijos radikalų partija

SSZ – Serbijos prisiekusių partija

TBTBJ – Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai

TVF – Tarptautinis valiutos fondas

UNMIK – United Nations Mission in Kosovo

VB6 – 6 Vakarų Balkanų valstybės

ZoA – Zone of agreement

Įvadas

Europos Sąjungos (ES) konfliktų mediacijos – trečiosios šalies tarpininkavimo konflikte – funkcija nėra pagrindinė bendrijos paskirtis, tačiau atlieka svarbų vaidmenį formuojant tarptautinius santykius. ES dažnai įsitraukia į periferijoje vykstančius konfliktus. Pagal oficialią ES poziciją: „Bendrija užtikrina integruotą požiūrį į konfliktus ir krizes, naudodamasi išsamiu ES turimų priemonių rinkiniu – visais konflikto etapais, nuo prevencijos iki krizių valdymo, - kad prisidėtų prie tvarios taikos. Konfliktų prevencijos srityje ES siekia laiku ir nuosekliai šalinti struktūrinę smurtinių konfliktų riziką, pasitelkdama visas atitinkamas politikos kryptis, priemones ir instrumentus. Europos išorės veiksmų tarnyba (EIVT) aktyviai dalyvauja mediacijos, mediacijos rėmimo veikloje ir dialoge, siekdama paremti ES pastangas išsaugoti ir atkurti taiką bet kuriame konflikto ciklo etape“¹. Vienas iš ES mediacijos pavyzdžių – ilgalaikis Kosovo ir Serbijos konfliktas. Nuo 2008 m., Kosovui vienašališkai paskelbus nepriklausomybę nuo Serbijos, ES medijuoja Kosovo ir Serbijos derybas. Serbija iki šiol nepripažįsta Kosovo valstybingumo, todėl konfliktas periodiškai eskaluojamas.

Vienas svarbiausių ES mediacijos bruožų, pabrėžiantis šio magistro darbo **temos aktualumą** yra mediacijos efektyvumas, kuris nurodo, kokia yra mediacijos proceso kokybė. Nuo jo priklauso konflikto eiga, o bendrija visada yra suinteresuota ginčo teigiama baigtimi. Mediatorės turimos galios ir konflikto šalių motyvacija spręsti konfliktą (dažniausiai paskatinta mediatorės) lemia mediacijos proceso efektyvumą / neefektyvumą. Egzogeniniai veiksniai – nekontroliuojama išorės įtaka – dažnai paveikia sustyguotą ES mediaciją ir pakeičia konflikto sprendimo dinamiką. Šiuo metu kertiniais egzogeniniais veiksniais, galimai turinčiais įtakos ES mediacijai Kosovo ir Serbijos konflikte, galima laikyti paskutiniu metu vis didėjančią Kinijos įtaką (ypač ekonomiškai), Rusijos įtaką, JAV (Jungtinių Amerikos Valstijų) įtaką ir COVID-19 įtaką. Pavyzdžiui, Rusijos karo prieš Ukrainą įtaka ES mediacijai Kosovo ir Serbijos konflikte jau yra pastebima. Tai yra reikšmingas įvykis Kosovui ir Serbijai, atsižvelgiant į tai, kad galima atrasti panašumų tarp Rusijos karo prieš Ukrainą ir Jugoslavijos karų. Panašumus išvelgia „Radio svoboda“ apžvalgininkas, žurnalistas, istorikas ir Balkanų tyrinėtojas Andrej Šaryj. Jis teigia, kad abiejų karų panašumai yra išsivadavimas nuo komunistų partijos istorinio palikimo ir nacionalinės valstybės suirimo užbaigimas². Vis dėlto būtent Rusijos karas prieš Ukrainą parodė, kad šis ginčas yra aktualus ne tik tikslinėms valstybėms, bet ir visai Europai. ES nesėkmingos mediacijos pastangos dėl Kosovo ir

¹ An official EU website, „Conflict Prevention, Peace building and Mediation“, An official EU website, žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d., https://www.eeas.europa.eu/eeas/conflict-prevention-peace-building-and-mediation_en

² Радио свобода, „Суд над косовским суперменом.“ *Атлас мира*. Tinklaidės įrašas, 7:22 – 7:41, 2023 m. balandžio 5 d. https://open.spotify.com/episode/7JV4mAZ9N4ii4xUNrZ2tle?si=OE1xKwFHTmukJWA3t_BdRw

stagnavęs 2013 m. Briuselio susitarimo (pirmojo ES medijuoto Kosovo ir Serbijos santykių normalizavimo susitarimo, kurį sudaro 15 konflikto šalims svarbių punktų) įgyvendinimas atskleidė ES silpnumą. Bendrijos negebėjimas suvaldyti tarptautinių santykių kaimyninėse valstybėse susilpnino jos, kaip pasaulinio masto konfliktų sprendimo veikėjos, legitimumą. Visgi po Rusijos invazijos į Ukrainą atrodo, kad ES nebenori toleruoti iš Kosovo kylančios grėsmės savo pozicijai nei saugumo, nei reputacijos požiūriu³. Medijuojant ES, sudarytas susitarimas, kuris susideda iš preambulės ir 11 punktų, kuriuose išdėstyti visapusiško diplomatinių santykių normalizavimo principai, galintys pagerinti Kosovo ir Serbijos gyventojų kasdienybę ir pašalinti kliūtis abiejų šalių narystei ES. Pirmiausia, susitarime numatyta, kad „Serbija neprieštaraus Kosovo narystei jokioje tarptautinėje organizacijoje (4 straipsnis)“⁴. Susitarimas atveria kelią Kosovui tapti JT nariu, kam griežtai priešinosi Serbijos prezidento Aleksandro Vučićiaus vadovaujama Serbija ir kas palengvina Kosovo kaip nepriklausomos valstybės funkcionavimą tarptautiniuose santykiuose⁵. 7 straipsnyje įtvirtintas šalių įsipareigojimas užtikrinti „tinkamą Kosovo serbų bendruomenės savivaldos lygį“, įskaitant galimybę Serbijai teikti jai finansinę paramą⁶. Šis lūžio taškas Kosovo ir Serbijos konflikto mediacijos istorijoje indikuoja apie įvairaus pobūdžio galimus ginčo scenarijus, kuriuos nulems ES ir valstybių vadovų reakcijos.

Kosovo ir Serbijos konflikto eiga turi įtakos ir ES plėtrai Vakarų Balkanuose. Nors 11 punktų susitarimas žada naują postūmį, plėtra paskutiniu metu yra įstrigusi, esant demokratijos klausimo problemoms. Pavyzdžiui, Serbija pagal „Freedom House“ 2023 m. duomenis yra pereinamojo laikotarpio arba mišrusis režimas⁷. Jos demokratijos procentas yra 46/100, o demokratijos vertinimas – 4/7⁸. Tai nėra rezultatas, atliepiantis ES poreikius, vertinant tai, kad papildomai pateikiami ir kiti susiję rodikliai, kurie taip pat nedemonstruoja valstybės progresyvumo, pavyzdžiui, nacionalinio demokratijos valdymo rodiklis yra 3/7⁹. Atsižvelgiant į tai, „Freedom House“ rašoma, kad 2023 metai pasižymėjo padidėjusia įtampa Kosove tarp Prištinos vyriausybės ir Kosovo serbų – dėl tokių klausimų kaip valstybiniai numeriai, asmens tapatybės dokumentai ir serbų policininkų suėmimai, kilo kelios krizės, atsidūrusios ant konflikto ribos, ir buvo žengtas žingsnis atgal normalizuojant santykius¹⁰. Neramumai Kosove

³ Denisa Kostovicova, „Brothers no more? What the EU’s diplomatic breakthrough on Kosovo means for Serbia-Russia relations“ LSE, (2023): 1–7.

⁴ *Ibid.*, 2.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*, 3.

⁷ Freedom House, „Nations in Transit 2023“, Freedom House, žiūrėta 2024 m. sausio 17 d., <https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2023>

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Freedom House, cituota iš Guy De Launey, „Kosovo: Serbia puts troops on high alert over rising tensions“, BBC, 27, žiūrėta 2022 m. gruodžio 27 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-64099388>

paskatino Serbijos pareigūnų kurstančias kalbas ne tik prieš Kosovo vyriausybę, bet ir prieš Kosovo serbų politinius oponentus¹¹. Kosovo valstybingumo klausimas išlieka svarbus šiame kontekste. Šaryj pateikia nuomonę, kad Kosovas yra nevienalytis, tačiau sutaria dėl dviejų aspektų: suartėjimas su ES ir ypač JAV bei kovos prieš Serbiją suvokimo traktavimas¹². Ši mintis atskleidžia, kad Kosovas greičiausiai ir toliau sieks savo valstybingumo įtvirtinimo, o tai turės įtakos Kosovo santykių su Serbija dinamikai ir ES savęs pozicionavimui. Kosove demokratijos situacija yra dar blogesnė nei Serbijoje. Demokratijos procentas šalyje siekia vos 38/100, o demokratijos vertinimas – 3/7¹³. Kaip ir Serbiją, „Freedom House“ Kosovą kvalifikuoja kaip pereinamąjį arba mišrųjį režimą¹⁴.

Kosovo ir Serbijos konflikto dinamikai svarbi Kinijos įtaka Vakarų Balkanų regione. Šiai įtakai plintant, regionas, įskaitant ir Kosovą bei Serbiją, tolsta nuo narystės ES, kuri yra nemenka paskata mediacijos procese. Kinija yra užsienio veikėja, kuri daro didelę įtaką regione, įgyvendindama infrastruktūros projektus pagal iniciatyvas „Juosta ir kelias“ (*Belt and Road Initiative (BRI)*) ir „16+1“ (dabar – „14+1“, pasitraukus Baltijos šalims). Šios iniciatyvos, skatinamos kaip daugiašalis bendradarbiavimas, tapo labai konkurencingos, todėl atsirado „nesubalansuota prekyba, smarkiai pakrypusi Kinijos naudai“¹⁵. Be to, Kinijos dalyvavimas daugybėje infrastruktūros projektų Vakarų Balkanuose leido šiai šaliai įsitvirtinti kaip svarbiai ekonominei veikėjai¹⁶. Vakarų Balkanų šalyse, kuriose ekonominis kraštovaizdis glaudžiai susijęs su politiniu elitu, Kinijos įtaka taip pat atsiliepa paveiktų valstybių demokratiniam pajėgumui. Pavyzdžiui, netvari Kinijos EXIM banko paskola greitkelio statybai Juodkalnijoje dešimtmečius riboja Juodkalnijos vyriausybės autonomiją¹⁷.

Susidarius situacijai, kad paskutiniu metu tarptautinę politiką fundamentaliai veikia egzogeniniai veiksniai – Kinijos įtaka, Rusijos įtaka, JAV įtaka ir COVID-19 – kyla mokslinis interesas šių veiksmų įtaką panagrinėti ES mediacijos Kosovo ir Serbijos konflikto kontekste bei ištirti galimą įtaką mediacijos

¹¹ Freedom House, cituota iš Vreme, „Aleksandar Vučić: Teroristički ološ Kurti, srpski kvislinski i bedna, antisrpska EU“ [Aleksandar Vučić: Terrorist scum Kurti, Serbian kvislings and miserable, anti-Serbian EU], Vreme, žiūrėta 2022 gruodžio 1 d., <https://www.vreme.com/vesti/aleksandar-vucic-teroristicki-olos-kurti-sr...>

¹² Радио свобода, 12:34 – 12:55.

¹³ Freedom House, „Nations in Transit 2023“, Freedom House, žiūrėta 2024 m. sausio 17 d., <https://freedomhouse.org/country/kosovo/nations-transit/2023>

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Veronica Anghel ir Jelena Džankić, „Wartime EU: consequences of the Russia – Ukraine war on the enlargement process“ *Journal of European Integration* 45, No. 3 (2023): 487–501, cituota iš European Parliamentary Research Service. 2017. China, the 16+1 Format and the EU. *EPRS Briefing*. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI2018625173

¹⁶ *Ibid.*, 493, cituota iš Digital Forensic Centre. 2022. *Mapiranje uticaja Kine: Studija slučaja Crna Gora*. <https://dfcme.me/wp-content/uploads/2022/06/Kina-studija-MNE-2022-online-1.pdf>

¹⁷ *Ibid.*, cituota iš Digital Forensic Centre. 2022. *Mapiranje uticaja Kine: Studija slučaja Crna Gora*. <https://dfcme.me/wp-content/uploads/2022/06/Kina-studija-MNE-2022-online-1.pdf>

proceso efektyvumui. Taigi **tyrimo klausimas** yra: kaip egzogeniniai veiksniai paveikė ES mediacijos efektyvumą Kosovo ir Serbijos konflikte?

ES konfliktų mediaciją, jos efektyvumą bei konkrečiai Kosovo ir Serbijos konflikto mediaciją analizuoja ir akademinė bendruomenė, kuri šį procesą apžvelgia iš įvairių perspektyvų ir vertina nevienareikšmiškai. Paskatos įsitraukti į konfliktą būna nevienodos. Noutcheva (2018) nagrinėja, kas lemia ES veiksmų skirtumus ginčijamo valstybingumo Europos kaimynystėje atvejais. Nagrinėdama ES motyvaciją įsitraukti, autorė teigia, kad ES priemonių panaudojimo erdviškumas indikuoja, kad geografinis ir kultūrinis artumas atlieka svarbų vaidmenį ES sprendžiant, kur imtis veiksmų¹⁸. Politiniam dariniui atradus paskatų įsitraukti į konfliktą, vertinama, ar mediacija efektyvi, ar ne. Dažnai tai padaryti sudėtinga, todėl tam reikalingas tam tikras matas. Isoda (2021) nagrinėja mediacijos procesą, akcentuoja konflikto svarbą ir tokiu būdu sukuria efektyvumo / neefektyvumo vertinimo kriterijus. Jis išskiria konflikto intensyvumą ir / ar stadiją (atsižvelgiama į aukų skaičių), konflikto pusių skaičių ir santykinę galią (konflikto pusės turi būti aiškiai identifikuojamos ir pakankamai vientisos, nes mediatorius turi identifikuoti, su kuo derėtis) bei mediatorių skaičių (kuo mažiau mediatorių, tuo efektyvesnė mediacija)¹⁹. Tokiu būdu autorius inicijuoja akademinę diskusiją, kurioje galima pateikti įvairių požiūrių dėl konfliktų efektyvumo / neefektyvumo tyrimo. Atakara (2022) supažindina su tuo, kas yra Briuselio susitarimas ir jį įvardina kaip proveržį²⁰. Vis dėlto autorė konstatuoja, kad 2015–2018 m. laikotarpiu dialogas atsidūrė politinėje aklavietėje. Nuo 2018 m. Serbijos ir Kosovo santykiai labai pablogėjo, nors 2018 m. vasario 6 d. Europos Komisijos komunikate nurodyta, kad Juodkalnija ir Serbija galėtų tapti ES narėmis iki 2025 m., jei pasiektų pakankamą pažangą stojimo procese²¹. Taigi autorės surinkti duomenys rodo stagnavusį ES mediacijos procesą. Viceré (2019) pastebėjo, kad neigiamas Briuselio apsisprendimas atsisakyti plėtros kaip paskatos ir krizės (euro zonos, migracijos krizės), su kuriomis susidūrė ES, sumenkino jos patrauklumą Vakarų Balkanų šalims²². Tai rodo, kad konflikto efektyvumui / neefektyvumui svarbi ne tik mediacijos kokybė, bet ir ES įvaizdis. Vertinant ES mediacijos efektyvumą

¹⁸ Gergana Noutcheva, „Contested Statehood and EU Actorness in Kosovo, Abkhazia and Western Sahara“ *Geopolitics* 22, No. 2 (2018): 449–471.

¹⁹ Vytautas Isoda, „Europos Sąjungos kaip tarpininkės sprendžiant pilietinius ir separatistinius konfliktus veiksmingumas“, kn. *Lietuvos narystė Europos Sąjungoje*, sud. Gediminas Vitkus (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2021), 213–214, cituota iš *Overcoming Obstacles to Peace: The Contribution of Mediation to Short-Lived Conflict Settlements* 50, No. 4 (2006): 819–840; Hizkias Assefa, *Mediation of Civil Wars: Approaches and Strategies – the Sudan Conflict* (Boulder: Westview Press, 1987), 12–13.

²⁰ Pinar Atakara, „EU Conditionality on Normalization Deal of Serbia and Kosovo: Standards Before Status Approach Still Valid?“ *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, No. 8 (2022), 75–100, cituota iš The Government of Republic of Serbia, „Brussels Agreement“, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 17 d., <https://www.srbija.gov.rs/cinjenice/en/120394>

²¹ *Ibid*, cituota iš An official EU website, „A Credible Enlargement Perspective for and enhanced EU Engagement with the Western Balkans“, An official EU website, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 1 d. <https://commission.europa.eu/select-language?destination=/node/9>

²² Maria Giulia Amadio Viceré, „The Future is Back: The EU, Russia and the Kosovo-Serbia Disput“ (2019): 1–20.

/ neefektyvumą, naudinga atsižvelgti ne tik į bendrą Vakarų Balkanų santykį su ES, bet tyrinėti ir situaciją tikslinėse šalyse. Ypač didelę įtaką ES turi Kosove. Mexhuani (2023) teigia, kad ES aktyviai dalyvauja Kosovo funkcionavime nuo pat Kosovo karo pabaigos 1999 m. Kosovo nepriklausomybę 2008 m. pripažino dauguma ES valstybių narių, o ES atliko svarbų vaidmenį Kosovo politiniame ir ekonominiame vystymesi²³. Vienas iš teigiamų ES dalyvavimo Kosove aspektų – parama šalies institucijų plėtrai. ES suteikė didelę finansinę ir techninę pagalbą, kad padėtų Kosovui kurti institucijas ir stiprinti ekonomiką. Pavyzdžiui, ES finansavo daug projektų Kosove, įskaitant kelių tiesimo, energetikos infrastruktūros ir atliekų tvarkymo projektus²⁴. Kitas teigiamas ES dalyvavimo Kosove aspektas – parama politiniam stabilumui ir demokratijai. ES rėmė Kosovo demokratines institucijas, įskaitant parlamentą, vyriausybę ir rinkimų procesą. ES teikė didelę paramą Kosovo vyriausybei, kad padėtų įgyvendinti būtinas reformas ir stiprinti demokratines institucijas. ES taip pat atliko svarbų vaidmenį remiant Kosovo ir Serbijos santykių normalizavimą, kuris buvo didelis iššūkis abiem šalims²⁵. Taigi autoriaus pateikti faktai parodo, kad ES žingsnis padėti Kosovui ir Serbijai normalizuoti santykius – vienas iš esminių demokratijos Kosove statybos pagrindų. Autorius išskiria ir neigiamus aspektus. Vienas iš neigiamų ES dalyvavimo Kosove veiksnių – lėta pažanga įgyvendinant būtinas reformas. Nepaisant didelės ES finansinės ir techninės pagalbos, Kosovas vis dar susiduria su didelėmis problemomis tokiose srityse kaip korupcija, organizuotas nusikalstamumas ir žmogaus teisės²⁶. Kitas neigiamas ES dalyvavimo Kosove aspektas – nepakankama pažanga, sprendžiant Kosovo nepriklausomybės klausimą. Nors dauguma ES valstybių narių pripažįsta Kosovo nepriklausomybę, kai kurios valstybės narės, pavyzdžiui, Ispanija ir Slovakija, jos nepripažįsta. Šis bendro sutarimo ES trūkumas kliudė pažangos siekimui, sprendžiant Kosovo nepriklausomybės klausimą ir apsunkino ES aktyvesnį vaidmenį, skatinant stabilumą regione²⁷. Taigi šiuo aspektu Mexhuani išskiria neigiamą ES mediacijos pusę – pasyvų ir nevieningą požiūrį į Kosovo valstybingumą.

Apžvelgus skaitytą akademinę literatūrą, susidaro įspūdis, kad egzogeniniams veiksniams, kurių svarba buvo pabrėžta įvado temos aktualumo dalyje, trūksta **mokslinio ištirtumo**. Autoriai daugiausia koncentruojasi ir tiria endogeninius veiksnius, neatsižvelgdami į galimą egzogeninių veiksnių faktorių. Šis magistro darbas koncentruojamas į egzogeninių veiksnių įtaką **2020–2024 m.** ES mediacijoje Kosovo ir Serbijos konflikte, prisidėtų prie nekontroliuojamos išorinės įtakos ištirtumo minėtame konflikte.

²³ Burim Mexhuani, „The Role of the EU in Shaping Kosovo’s Political Future: A Critical Analysis“ *Cogent Social Sciences*, 9, No. 1 (2023): 1–15.

²⁴ *Ibid*, 6-7.

²⁵ *Ibid*, 7.

²⁶ *Ibid*, 9.

²⁷ *Ibid*, 9-10.

Autoriai dažnai nagrinėjo valstybių ES mediacijos kokybę arba konflikto šalių vaidmenį, tačiau fokusas į egzogeninius veiksnius galėtų lemti visiškai naują požiūrį ir mokslines išvadas, atskleidžiančias ES mediacijos efektyvumo laipsnį, taip pademonstruodamas šio darbo **mokslinį naujumą**.

Skaityta ir apžvelgta akademinė literatūra bei empirinis kontekstas diktuoja galimą mokslinį fenomeną – ES mediacijos efektyvumo / neefektyvumo neištirtumą, atsižvelgiant į egzogeninius veiksnius. Dėl šios priežasties suformuluota atitinkama magistro darbo mokslinė problema, paminėta prieš apžvelgiant literatūrą. Tirdami ES mediaciją, mediacijos mokslininkai daug dėmesio skyrė vidiniams ES arba konflikto šalių veiksniams, tačiau neatsižvelgė į egzogeninių veiksnių svarbą šiame kontekste.

Šio magistro **darbo objektas** yra ES mediacijos efektyvumas Kosovo ir Serbijos konflikte, atsižvelgiant į egzogeninių veiksnių įtaką.

Darbo tikslas – remiantis Julian Bergmann teorija, nustatyti, kokios įtakos egzogeniniai veiksniai turėjo ES mediacijos efektyvumui Kosovo ir Serbijos konflikte 2020–2024 m.

Darbo uždaviniai:

1. Pristatyti Julian Bergmann išskirtus šešis mediacijos efektyvumą lemiančius veiksnius.
2. Ištirti Kinijos įtakos poveikį ES mediacijos efektyvumui Kosovo ir Serbijos konflikte.
3. Ištirti Rusijos įtakos poveikį ES mediacijos efektyvumui Kosovo ir Serbijos konflikte.
4. Ištirti JAV įtakos poveikį ES mediacijos efektyvumui Kosovo ir Serbijos konflikte.
5. Ištirti COVID-19 įtakos poveikį efektyvumui ES mediacijos Kosovo ir Serbijos konflikte.

Kintamieji:

- **Priklausomas kintamasis** – Europos Sąjungos mediacijos efektyvumas.
- **Nepriklausomi kintamieji** – egzogeniniai veiksniai (Kinijos įtaka, Rusijos įtaka, JAV įtaka, COVID-19 įtaka).

Teorinėje darbo dalyje bus nagrinėjamos teorinės prielaidos, o empirinėje – pasitelkiamas atvejo studijos tyrimų metodas. Šis metodas bus taikomas pasitelkiant Juliano Bergmann teoriją – šešis mediacijos efektyvumą lemiančius veiksnius. Bus siekiama ištirti, kaip šie aspektai veikia esant egzogeniniams veiksniams. Tyrime bus naudojami įvairūs dokumentai, ekonominės statistikos apžvalga, tokių žiniasklaidos priemonių kaip „Politico“, „LRT“, vietinių žiniasklaidos šaltinių pranešimai kita. Taip pat bus pasitelkiami politinių veikėjų pareiškimai, piliečių apklausos, antriniai šaltiniai ir kita.

Magistro darbo struktūra bus sudėliota atsižvelgiant į darbo siekius. Pirmoje dalyje bus aprašomos teorinės prielaidos. Fundamentalus tyrimo teorijos pagrindas – minėti Bergmann mediacijos efektyvumą

lemiantys veiksniai. Antrojoje darbo dalyje taikomas tyrimo metodas – atvejo studija – ir siekiama išvadų.

1. Mediacija: teorinis pagrindas

1.1. Mediacijos sąvoka

Mediacija – tai trečiosios šalies įsikišimas į konfliktą, kurio tikslas – derybų pagalba prisidėti prie konflikto sušvelninimo ar išsprendimo. Kaip ir kitos taikinimo ar konfliktų sprendimo formos, t.y. įsikišimas, priimtinas konflikto priešininkams, kurie diplomatiškai bendradarbiauja su mediatoriumi. Mediacija skiriasi nuo kitų trečiųjų šalių įsikišimo į konfliktus formų tuo, kad ji nėra pagrįsta tiesioginiu jėgos pasitelkimu ir kad juo nesiekama padėti vienam iš dalyvių laimėti²⁸. Tai konfliktų valdymo priemonė, kuri gali būti taikoma kiekvienos rūšies ir kiekviename konflikto etape²⁹.

Iš esmės šiame apibrėžime pabrėžiami keturi pagrindiniai mediacijos bruožai:

1. Mediacija – tai trečiosios šalies (tarptautinės organizacijos, valstybės, pilietinės visuomenės veikėjo ar privataus asmens) dalyvavimas tiesioginėse konflikto šalių derybose, kurias pastarosios abipusiai leidžia.
2. Tai yra savanoriškas procesas, kuriame konflikto šalys dalyvauja savo noru ir išlaiko visišką jo rezultatų kontrolę.
3. Jis yra nesmurtinis, nes mediatorius taiko nesmurtinę taktiką, kad paskatintų sudaryti kompromisinius susitarimus.
4. Mediacijos rezultatai nėra privalomi³⁰.

Nors mediacijos rezultatai nėra privalomi, tačiau mediatoriai visada siekia geriausio rezultato, kuris lemia mediatorių interesų realizaciją. Mediatoriaus motyvacija įsitraukti bus aptarta kitame poskyryje, kuris nurodys dažniausius mediacijos motyvus.

²⁸ I. William Zartman ir Saadia Touval, „International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics“ *Journal of Social Issues*, 41, No. 2 (1985): 27-45.

²⁹ Julian Bergmann, *The European Union as International Mediator: Brokering Stability and Peace in the Neighbourhood* (London: Palgrave Macmillian, 2020), 9.

³⁰ *Ibid*, 10.

1.2. Mediacijos motyvai

Mediacija yra savanoriška tiek ginčo šalių, tiek mediatoriaus atžvilgiu. Visgi, kadangi tarpininkavimas yra savanoriškas, negalima užtikrinti, kad kiekvienas ginčo dalyvis bus pasirengęs išbandyti tarpininkavimą konfliktams valdyti ar spręsti. Pavyzdžiui, neretai vyriausybės, susidūrusios su sukilėlių sukilimu, atmeta mediacijos pasiūlymus. Tarpvalstybiniuose ginčiuose stipresnioji pusė dažnai atmeta tarpininkavimą sprendžiant jų konfliktus³¹. Mediatorių įsikišimą legitimuoja jų paprastai skelbiamas konfliktų malšinimo tikslas. Tačiau jų noras medijuoti yra persipynęs su kitais motyvais, kuriuos geriausia apibūdinti galios politikos kontekste. Norint suprasti šiuos motyvus, naudingiausia taikyti racionalaus veikėjo žiūros tašką, kuris remiasi kaštų ir naudos požiūriu, nes mediatoriai yra konflikto santykių siužeto dalyviai, suinteresuoti konflikto baigtimi – priešingu atveju jie nemedijuotų. Atsižvelgiant į dideles politinių, moralinių ir materialinių išteklių investicijas, kurių reikalauja mediacija, ir į riziką, kuriai mediatoriai save iškelia, mediacijos motyvų reikia ieškoti ne tik humanitariniuose, bet ir savanaudiškuose interesuose. Panašiai galima teigti ir apie šalių požiūrį į mediaciją. Mažai tikėtina, kad jos siekia arba jam pritaria, nes yra suinteresuotos tik taika – bet kokia taika. Paprastai jos taip pat tikisi, kad mediatoriaus įsikišimas bus palankus pačių šalių interesams³².

Mediatoriaus, kaip dalyvio, požiūriu, medijuojant galima skatinti dviejų rūšių interesus. Vienas iš jų iš esmės yra **gynybinis** – besitęsiantis dviejų veikėjų konfliktas kelia grėsmę paties mediatoriaus interesams³³. Antrasis – **savanaudiškas** mediatoriaus motyvas yra noras išplėsti ir padidinti įtaką. Šiuo atveju konflikto sprendimas mediatoriui neturi tiesioginės reikšmės ir yra tik priemonė užmegzti glaudesnius santykius su viena ar abiem šalimis³⁴.

2. Mediacijos efektyvumą lemiantys veiksniai

Šio skyriaus poskyriuose, remiantis Julian Bergmann knyga, bus pristatyti šeši pagrindiniai mediacijos efektyvumą lemiantys veiksniai. Šie veiksniai – **svertas, mediacijos strategija, nuoseklumas, mediatorių veiklos koordinavimas, konflikto šalių noras siekti kompromiso, konflikto šalių vidinė darna**³⁵ – figūruos nustatant egzogeninių veiksnių įtaką ES medijuojamame

³¹ J. Michael Greig ir Paul F. Diehl, *International Mediation* (Cambridge: Polity Press, 2012), 2.

³² Zartman, 32.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Bergmann.

Kosovo ir Serbijos konflikte. Nėra vieno priežastinio ES mediacijos efektyvumo paaiškinimo. Greičiau veikia kelios sąlygos, kurios galbūt sąveikauja tarpusavyje. Tyrėjas turi nustatyti, kurios iš jų kartu yra labiausiai tikėtinas ES mediacijos efektyvumo paaiškinimas konkrečiu atveju³⁶. Prieš išsamiai aptariant šiuos kintamuosius, svarbu pažymėti, kad sąvoka „konflikto šalis“ Bergmann suprantama plačiai – kaip politinės institucijos ir (arba) subjektai, kuriems tarpininkavimo procese atstovauja atskiri derybininkai³⁷. Šio darbo rėmuose svarbus ES kaip mediatorės vaidmuo bei Kosovo ir Serbijos kaip konflikto šalių rolės. ES vaidmenį galima apibrėžti kaip bendrijai atstovaujančių pavienių ar kolektyvinių veikėjų pastangas padėti konflikto šalims derėtis ir pagelbėti joms išspręsti konfliktą nenaudojant fizinės jėgos ar nesiremiant teisės autoritetu³⁸. **Šis apibrėžimas reiškia, kad sąvoka „ES mediacija“ apima tarpininkavimo pastangas, kurias vykdo vienas ar keli iš šių ES užsienio politikos sistemos dalyvių³⁹:**

- vyriausiasis įgaliotinis / Komisijos pirmininko pavaduotojas
- ES Tarybai pirmininkaujanti valstybė narė
- ES specialusis (-ieji) atstovas (-ai) pasaulio regionui ar politikos sričiai
- ES delegacijų ar BSGP misijų trečiosiose šalyse vadovai
- vyresnieji EIVT pareigūnai
- Europos Parlamento nariai⁴⁰.

Tik jei konflikto šalys ir mediatorė susitinka prie derybų stalo, iniciatyva laikoma ES mediacija, atitinkančia pirmiau pateiktą apibrėžtį. Šis paaiškinimas padeda atskirti ES tarpininkavimą nuo kitos ES konfliktų valdymo veiklos, pavyzdžiui, „shuttle“ diplomatijos ir gerų paslaugų, remiantis pirmiau pateikta tarptautinės mediacijos apibrėžtimi⁴¹.

Tai svarbus atribojimas, nes pačios ES mediacijos apibrėžtis, suformuluota 2009 m. ES tarpininkavimo ir dialogo gebėjimų stiprinimo koncepcijoje, skiriasi nuo Bergmann knygoje priimtos apibrėžties dviem aspektais. **Pirma**, ES apibrėžtyje pabrėžiama, kad mediacija yra konfliktų pertvarkymo priemonė, kuri turėtų būti taikoma, jei įmanoma, siekiant pašalinti pagrindines konflikto priežastis. Nors ilgalaikis mediacijos tikslas gali būti konflikto transformacija, autoriaus knygoje daugiausia dėmesio skiriama konflikto sureguliuvimui kaip trumpalaikiam ir vidutinės trukmės

³⁶ Bergmann, 32.

³⁷ *Ibid*, 32.

³⁸ *Ibid*, 10.

³⁹ *Ibid*, cituota iš Laura Davis, *EU foreign policy, transitional justice and mediation: Principle, policy and practice*. (Abingdon: Routledge, 2014).

⁴⁰ *Ibid*, cituota iš Laura Davis, *EU foreign policy, transitional justice and mediation: Principle, policy and practice*. (Abingdon: Routledge, 2014).

⁴¹ *Ibid*, 11.

tarpininkavimo tikslui. **Antra**, pagal ES apibrėžtį tarpininkavimas reiškia aktyvų įsikišusios trečiosios šalies dalyvavimą, pateikiant esminius pasiūlymus ir siūlymus, kaip išspręsti konfliktą. Nors tokia intervencinė strategija yra viena iš galimų tarpininkavimo elgesio formų, mažiau intervencinės strategijos, tokios kaip palengvinimas ir formulavimas, taip pat yra tipiški tarpininkavimo būdai, todėl jos nėra pašalintos iš šioje knygoje taikomo ES tarpininkavimo apibrėžimo⁴².

1 lentelė

Mediacijos efektyvumo kriterijai	Apibūdinimas
Svertas	Bet kokie ištekliai ir gebėjimai, kuriuos ES pasitelkia deryboms, kad pakeistų konfliktuojančių šalių dinamiką ir potencialiai paskatintų jų susitarimą.
Mediacijos strategija	Bendras mediatoriaus požiūris į konflikto valdymą ir sprendimą. Faktinis mediatoriaus elgesys derybose ir taktika, kurią jis naudoja, kad padėtų šalims pasiekti susitarimą.
Nuoseklumas	ES mediacijos veikėjų, dalyvaujančių vykdant mediaciją ES, koordinavimo laipsnis įvairiose ES užsienio politikos srityse ir tarp jų.
Mediatorių veiklos koordinavimas	Mediatorių veiklos koordinavimo kokybė. Keliamą hipotezę, kad kuo glaudžiau koordinuojama ES ir kitų mediatorių veikla daugiašalėje mediacijos komandoje, tuo mediacija efektyvesnė.
Konflikto šalių noras siekti kompromiso	Kuo didesnis konflikto šalių pasiryžimas siekti kompromiso, atsižvelgiant į tikėtiną naudą, kurią jos tikisi gauti iš derybomis pasiekto susitarimo, tuo efektyvesnė yra ES kaip mediatorė.

⁴² Bergmann.

Konflikto šalių vidinė darna	Šalių vidaus galios struktūros stabilumas, konflikto šalių vidaus rinkėjų pobūdis ir skaičius.
-------------------------------------	--

Šaltinis: Julian Bergmann⁴³.

2.1. Svertas

Mediatoriaus tapatybė turi įtakos jo galiai konflikto šalių atžvilgiu. Mediacijos literatūroje šis veiksnys vadinamas *mediacijos svertu*. Nors mediacijos tyrėjai lyg ir sutaria, kad svertas atlieka svarbų vaidmenį siekiant suvokti mediacijos efektyvumą ar neefektyvumą, ši sąvoka yra viena iš labiausiai stokojančių apibrėžimo⁴⁴. Remdamasis Touval ir Zartman, Bergmann rašo, kad svertas šiame kontekste apibrėžiamas kaip bet kokie ištekliai ir gebėjimai, kuriuos ES pasitelkia deryboms, kad pakeistų konfliktuojančių šalių dinamiką ir potencialiai paskatintų jų susitarimą⁴⁵.

Galima išskirti **dvių tipų** mediatorių išteklius. Pirma, mediatorius gali turėti išteklių, kurie priklauso nuo šalių noro pasiekti kompromisinius susitarimus. Šie ištekliai gali būti naudojami kaip prievartos priemonės arba teigiamos paskatos. Prievartos priemonės gali apimti diplomatinį spaudimą, politinių ir ekonominių sankcijų taikymą ir (arba) grasinimą panaudoti karinę jėgą arba aktyvų karinės jėgos panaudojimą⁴⁶. Prievartos priemonių tikslas – kad nesureguliuoto konflikto *status quo* taptų nekomfortablesnis ir brangiau kainuotų konflikto šalims. Priešingai, teigiamos paskatos keičia konflikto šalių skaičiavimus, didindamos potencialią susitarimo naudą ir taip darydamos jį patrauklesnį⁴⁷. Teigiamos paskatos apima tokius atlygius kaip technologijų perdavimas (įskaitant ginklų eksportą), pagalba vystymuisi, laisvosios prekybos ir (arba) asociacijos susitarimai, vizų režimo panaikinimas arba būsimų tiesioginių investicijų pažadas⁴⁸. Be to, mediatoriai gali suteikti konflikto šalims draudimo garantijas, pavyzdžiui, pažadą dislokuoti taikos palaikymo pajėgas arba suteikti teisėtumą grupės reikalui, pavyzdžiui, pripažinti ją teisėtu tarptautiniu veikėju⁴⁹. Antra, svertas taip pat gali būti siejamas su tarpininkų instituciniais gebėjimais ir jų kognityviniais ištekliais, susijusiais su kompetencija ir

⁴³ Julian Bergmann, *The European Union as International Mediator: Brokering Stability and Peace in the Neighbourhood* (London: Palgrave Macmillian, 2020).

⁴⁴ Bergmann, 32.

⁴⁵ *Ibid*, 32–33, cituota iš Saadia Touval ir I. William Zartman, „Introduction: Mediation in theory“, kn. *International mediation in theory and practice*, sud. Saadia Touval ir I. William Zartman (Boulder, Co: Westview Press, 1985), 7–17.

⁴⁶ *Ibid*, 33.

⁴⁷ *Ibid*.

⁴⁸ *Ibid*.

⁴⁹ *Ibid*.

patirtimi tarpininkavimo srityje. Tai apima gerai veikiančią ir veiksmingą diplomatinį aparatą, taip pat užmegztus diplomatinis ryšius ir tinklus su priešingomis šalimis, kurie yra pagrindiniai tarpininkų ištekliai. Ankstesnė mediacijos konfliktų sprendime patirtis, institucionalizuoti tarpininkavimo ekspertų telkiniai, pakankami finansiniai ištekliai ir personalas, kad būtų galima inicijuoti ir vykdyti tarpininkavimo veiklą ilgesnį laiką, taip pat yra svarbūs tarpininkų ištekliai⁵⁰.

2.2. Mediacijos strategija

Mediaciją tyrinėjantys akademikai *mediacijos strategiją* pirmiausia supranta kaip bendrą mediatoriaus požiūrį į konflikto valdymą ir sprendimą. Mediacijos strategija šiuo atveju suprantama ne tik kaip *ex ante* apibrėžtas mediatorių planas, kaip valdyti tarpininkavimo procesą, bet ir reiškia faktinį mediatoriaus elgesį derybose ir taktiką, kurią jis naudoja, kad padėtų šalims pasiekti susitarimą⁵¹. Taigi Bergmann daro prielaidą, kad būtent tarpininko *de facto* vykdomos derybų proceso kontrolės laipsnis daro įtaką derybų rezultatams⁵². Šioje knygoje pateikiamas mediacijos strategijos supratimas remiasi pagrindine prielaida, kad bet kokioje derybų situacijoje dalyvių pirmenybės sutampa taip, kad egzistuoja konflikto tęstinumo alternatyvos, dėl kurių visos šalys galėtų susitarti. Šią derybų erdvę, arba susitarimo zoną (angl. *zone of agreement, ZoA*), sudaro visi galimi rezultatai, kurie leistų kiekvienai šaliai pasiekti savo minimalią priimtinių tikslų ribą ar net daugiau⁵³. Mediatoriai gali taikyti įvairias taktikas, kad padėtų šalims nustatyti ZoA ir pasiekti kompromisinį sprendimą šioje pageidavimų sutapimo srityje⁵⁴. Bergmann knygos analitinė sistema remiasi Touval ir Zartman sukurta klasifikacija, kurioje išskiriami idealūs tipai – palengvinimo–bendravimo, formulavimo ir manipuliavimo⁵⁵. **Palengvinimas–bendravimas** (toliau – palengvinimas) yra mažiausiai intervencionistinis mediacijos strategijos tipas. Mediatorius visų pirma atlieka informacijos teikėjo ir komunikacijos tarp šalių funkciją, daugiausia dėmesio skirdamas nuolatiniam ginčo šalių dialogui užmegzti ir padėdamas joms rasti galimus kompromisinius sprendimus pagal ZoA⁵⁶. **Formulavimas** yra labiau intervencinė mediacijos strategija. Mediatorius teikia esminius pasiūlymus dėl nuolaidų, formuluoja konflikto sprendimo alternatyvas ir

⁵⁰ Bergmann, 33.

⁵¹ *Ibid.*, 34.

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Ibid.*, 34–35.

⁵⁵ *Ibid.*, 35, cituota iš Saadia Touval ir I. William Zartman, „Introduction: Mediation in theory“, kn. *International mediation in theory and practice*, sud. Saadia Touval ir I. William Zartman (Boulder, Co: Westview Press, 1985), 7–17.

⁵⁶ *Ibid.*

siūlo padėti šalims spręsti problemas su jų rinkėjais ar vadovais⁵⁷. Visgi **manipuliacija** neapsiriboja vien formulotėmis, nes ji taip pat gali apimti prievartos priemonių arba teigiamų paskatų, t. y. svertų, naudojimą, kad šalys pasiektų susitarimą. Mediacijos literatūroje ši strategija dažnai vadinama „galios mediacija“ arba „mediacija su raumenimis“⁵⁸. Manipuliatyvūs mediatoriai gali daryti stiprų diplomatinį spaudimą kaip papildomą taktiką, kad šalys pasiektų susitarimą. Spaudimas gali būti daromas pasitelkiant ultimatumus ir terminus, kreipimąsi į žiniasklaidą ir grasinimą pasitraukti iš tarpininko vaidmens⁵⁹. Taigi pagrindinis tarpininko kaip „manipulioriaus“ mechanizmas yra ZoA išplėtimas ir šalių spaudimas keisti savo rezervacijos taškus, taip padidinant visoms šalims priimtinių susitarimų diapazoną⁶⁰.

2.3. Nuoseklumas

ES mediacijos kontekste *nuoseklumas* suprantamas kaip ES mediacijos veikėjų, dalyvaujančių vykdant mediaciją ES, koordinavimo laipsnis įvairiose ES užsienio politikos srityse ir tarp jų. **Taigi ES nuoseklumo mediacijos srityje konceptualizacija apima du pagrindinius aspektus:**

- a. atskirų valstybių narių politikos konflikto atžvilgiu ir ES mediacijos pastangų koordinavimo laipsnį (vertikalusis nuoseklumas);
- b. įvairių ES institucijų, dalyvaujančių organizuojant ir vykdant ES mediacijos pastangas, koordinavimo laipsnį tiek BUSP, tiek kitose ES išorės politikos srityse (pvz., vystymosi politika, Europos kaimynystės politika ir t. t.) (horizontalusis ir (arba) institucinis nuoseklumas)⁶¹.

Svarbi prielaida dėl ES kaip tarptautinės veikėjos vaidmens yra ta, kad ES, norėdama būti efektyvi tarptautinėje politikoje, turi „kalbėti vienu balsu“⁶². Atsižvelgiant į sudėtingą ir daugiasluoksnią ES institucinę struktūrą, akivaizdu, kad nuoseklumas yra vienas iš dažniausiai taikomų ES užsienio politikos vertinimo standartų⁶³.

⁵⁷ Bergmann, 35.

⁵⁸ *Ibid*, 36, cituota iš Isak Svensson, „Mediation with muscles or minds? Exploring power mediators and pure mediators in civil wars“ *International Negotiation* 12, No. 2 (2007b): 229–248.

⁵⁹ *Ibid*, 36.

⁶⁰ *Ibid*.

⁶¹ *Ibid*, 37.

⁶² *Ibid*, 38, cituota iš Arne Niemann ir Charlotte Bretherton, „Introduction: EU external policy at the crossroads“ *International Relations* 27, No. 3 (2013): 261–275; Eugénia Da Conceição-Heldt ir Sophia Meunier, „Speaking with a single voice: Internal cohesiveness and external effectiveness of the EU in global governance“ *Journal of European Public Policy*, 21, No. 7 (2014a): 961–979.

⁶³ *Ibid*.

Stengdamasis susieti efektyvumą ir nuoseklumą, Bergmann kelia hipotezę apie teigiamą ryšį tarp ES nuoseklumo ir mediacijos efektyvumo, t. y. kuo nuoseklesnė ES veikla, tuo veiksmingiau ji veikia kaip mediatorė. Argumentas būtų toks: itin nuoseklus ES požiūris nepalieka vietos interpretacijoms ir spekuliacijoms dėl ES preferencijų, susijusių su tarpininkavimo pastangų rezultatais, ir tai yra stiprus signalas apie ES pasiryžimą padėti ginčo šalims išspręsti jų konfliktą⁶⁴.

2.4. Mediatorių veiklos koordinavimas

Anksčiau pateiktoje nuoseklumo koncepcijoje kalbama apie koordinavimo „viduje“ laipsnį medijuojant taikos derybose. Atsižvelgiant į daugiašalį didelės dalies ES mediacijos veiklų pobūdį, ES ir kitų medijuojančių trečiųjų šalių koordinavimo laipsnis yra dar vienas sąlyginis veiksnys, į kurį reikėtų atsižvelgti atliekant empirinę analizę. *Mediatorių koordinavimas* ne tik priartina tai, ką ES užsienio politikos mokslininkai vadina „išorine darna“⁶⁵, tačiau tai taip pat yra kintamasis, kurį aptarė mediacijos tyrėjai⁶⁶.

Bergmann rašo, jog Crocker ir kiti teigia, kad kuo daugiau mediatorių, tuo didesnės koordinavimo išlaidos, taip pat galimi skirtingi interesai ir darbotvarkės bei iš to kylantys nesusipratimai⁶⁷. Visgi taip pat ir daugiašalė mediacija gali padidinti tarpininkų įtaką sutelkiant išteklius ir institucinius gebėjimus, o tai gali turėti teigiamą poveikį mediacijos efektyvumui. Empiriniai tarpininkų skaičiaus poveikio tarpininkavimo rezultatams tyrimai rodo, kad tarp tarpininkavimo grupės dydžio ir jos veiksmingumo nėra tiesinio ryšio, „taip atmetant naivų teiginį, kad daugiau mediatorių visada yra efektyvesni“⁶⁸. Bergmann siūlo atsižvelgti į mediacijos kokybę. Keliama hipotezė, kad kuo glaudžiau koordinuojama ES ir kitų mediatorių veikla daugiašalėje mediacijos komandoje, tuo mediacija efektyvesnė⁶⁹.

⁶⁴ Bergmann, 38.

⁶⁵ *Ibid*, 39–40, cituota iš Carmen Gebhard, „Coherence“, kn. *International relations and the European Union*, sud. Christopher Hill & Michael E. Smith (Oxford: Oxford University Press), 101–127.

⁶⁶ *Ibid*, 40.

⁶⁷ *Ibid*, cituota iš Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson ir Pamella Aall, sud., *Herding cats: Multiparty mediation in a complex world* (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1999).

⁶⁸ *Ibid*, cituota iš Tobias Böhmelt, *International mediation interaction: Synergy, conflict, effectiveness*. (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011).

⁶⁹ *Ibid*.

2.5. Konflikto šalių noras siekti kompromiso

Vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių mediacijos efektyvumą, yra *konflikto šalių motyvacija* išspręsti konfliktą⁷⁰. Taikos ir konfliktų tyrimų literatūroje ginčijama prielaida, kad ginčo šalys, pradėjusios tarpininkavimo procesą, nori, kad jis būtų sėkmingas⁷¹. Konflikto šalys gali turėti įvairių motyvų inicijuoti tarpininkavimo pastangas ir apskritai jose dalyvauti – nuo tikro suinteresuotumo sureguliuoti konfliktą iki grupės tarptautinio ir nacionalinio legitimumo didinimo ar net pasinaudojimo kovos pertrauka savo karinei jėgai atkurti⁷². Bergmann daro prielaidą, kad bet koks taikos susitarimas įmanomas tik tuo atveju, jei konflikto šalys rodo nuoširdų suinteresuotumą išspręsti konfliktą derybomis. Jei mediacija tarnauja tik kaip priemonė, skirta laimėti laiko, kad būtų galima „suvienyti gretas“ prieš numatomą smurto pratęsimą, tuomet derybų susitarimas – nekalbant apie jo įgyvendinimą – bus gana mažai tikėtinas⁷³. Konflikto šalių noras daryti nuolaidas ir jų motyvacija rasti kompromisinį sprendimą priklauso nuo jų lūkesčių dėl naudos, kurią jos gautų pasiekusios derybų būdu⁷⁴. Kuo didesnis konflikto šalių pasiryžimas siekti kompromiso, atsižvelgiant į tikėtiną naudą, kurią jos tikisi gauti iš derybomis pasiekto susitarimo, tuo efektyvesnė yra ES kaip mediatorė⁷⁵.

2.6. Konflikto šalių vidinė darna

Darna suprantama dviem šiek tiek skirtingais būdais. Pirma, ji suprantama kaip šalių vidaus galios struktūros stabilumas, daugiausia dėmesio skiriant tam, ar yra aiškiai atpažįstami lyderiai, kurie turi įgaliojimus derėtis su priešinga šalimi ir gali užtikrinti susitarimų įgyvendinimą, jei reikia, nepaisant vidinio pasipriešinimo⁷⁶. Antra, darna taip pat suprantama kaip konflikto šalių vidaus rinkėjų pobūdis ir skaičius, darant prielaidą, kad kuo daugiau rinkėjų, tuo mažiau darni konflikto šalis, taigi ir sunkesnė ginčo šalių sąveika⁷⁷.

Tačiau abiem atvejais, kai kalbama apie darną, pagrindinis argumentas yra tas pats: kuo vieningesnė konflikto šalis ir kuo stipresnė jos rinkėjų parama vadovybei, tuo stipresni derybininkų

⁷⁰ Bergmann, 41.

⁷¹ *Ibid.*

⁷² *Ibid.*, 41.

⁷³ *Ibid.*, 41.

⁷⁴ *Ibid.*, 41–42.

⁷⁵ *Ibid.*, 42.

⁷⁶ *Ibid.*, 42–43.

⁷⁷ *Ibid.*, 42–43.

įgaliojimai ir tuo mažesnė tikimybė, kad šios šalies viduje esantys veiksniai veiks kaip taikos proceso žlugdytojai. Pagal Stedman, gadintojai (angl. *spoilers*) yra „lyderiai ir šalys, kurie mano, kad derybose pasiekta taika kelia grėsmę jų galiui, pasaulėžiūrai ir interesams, ir naudoja smurtą, kad sužlugdytų bandymus ją pasiekti“⁷⁸. Be smurto naudojimo, gadintojai taip pat gali siekti manipuliuoti viešąja nuomone taip, kad paskatintų šalies pasipriešinimą pačiam mediacijos procesui ir (arba) konflikto šalies derybų elgesiui, o tai gali lemti ir smurto protrūkį. Taigi dėl gadintojų derybininkai patiria didelį spaudimą ir gali kilti pavojus tarpininkavimo procesui, nes dėl jų pasireiškimo gali pablogėti skirtingų konflikto šalių santykiai ir (arba) santykiai su tarpininku⁷⁹.

3. Mediacijos kontekstas / egzogeniniai veiksniai

Bergmann suformuluoti efektyvumą lemiantys veiksniai yra svarbūs ir gali parodyti mediacijos efektyvumą arba neefektyvumą, tačiau autorius neatsižvelgė į dar vieną svarbų ES mediacijos efektyvumo arba neefektyvumo faktorių – egzogeninius veiksnius. Tarptautinis kontekstas, kuriame vyksta konfliktas, taip pat turi įtakos tarpininkavimo pastangų rezultatams. Šiuo atžvilgiu ypač svarbus kitų šalių ir kitų tuo pačiu metu vykstančių konfliktų poveikis. Ekonominis ir politinis spaudimas, kurį daro kitos (galingos) šalys, suinteresuotos konflikto baigtimi, gali ne tik paskatinti, bet ir sužlugdyti konflikto sureguliuavimo pastangas⁸⁰. Kitas tarptautinio konteksto aspektas, galintis turėti įtakos mediacijos rezultatams, yra kiti tuo pačiu metu vykstantys įvykiai ar konfliktai. Kleiboer rašo, kad Kriesberg teigia, jog tiek, kiek konkretaus konflikto svarbumas sumažėja, kai kitos kovos tampa svarbesnės vienai ar daugiau priešininkų, deeskalacija yra labiau tikėtina⁸¹.

Šiame magistro darbe bus fokusuojamasi į egzogeninius veiksnius, veikiančius ES Kosovo ir Serbijos mediacijos efektyvumą. Karai, ekonominė ir politinė išorinių veikėjų įtaka bus pagalbininkais nustatant, kaip keitėsi ES mediacijos efektyvumas Kosovo ir Serbijos konflikte bėgant laikui ir kaip paskutiniu metu besikeičianti geopolitinė situacija ir kiti nekontroliuojami veiksniai transformuoja konflikto mediaciją.

Remiantis Bergmann teorija, suformuluojamas mediacijos efektyvumo / neefektyvumo apibrėžimas. Jei mediatorė ES bus sukaupusi pakankamai resursų ir gebėjimų, ji turės *svertą* prieš

⁷⁸ Bergmann, 43, cituota iš Stephen John Stedman „Spoiler Problems in Peace Processes“ *International Security* 22, No. 2 (1997): 5–53.

⁷⁹ *Ibid*, 43.

⁸⁰ Marieke Kleiboer, „Understanding Success and Failure of International Mediation“ *Journal of Conflict Resolution* 40, No. 2 (1996): 360-389.

⁸¹ *Ibid*, 374.

išorines jėgas, o tai reikš efektyvią mediaciją, kadangi bus mažiau egzogeninės intervencijos, priešingu atveju tai bus veiksniumi, lemiančiu mediacijos neefektyvumą. *Mediacijos strategija* – jei mediacijos strategija atneša rezultatų arba jų atnešė anksčiau ir yra tęsiama, mediacijos efektyvumas yra didesnis, priešingu atveju – mediacijos efektyvumas mažėja. Preciziškas mediatorės politikos *nuoseklumas* bus efektyvios mediacijos rodikliu, nuoseklumo nebuvimas – rodys neefektyvumą. Glaudus *mediatorių veiklos koordinavimas* reikš efektyvią mediaciją, o atvirkštinis variantas – neefektyvų tarpininkavimą. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* – kuo didesnis konflikto šalių pasiryžimas siekti kompromiso, tuo efektyvesnis mediacijos procesas, atvirkštiniu atveju – procesas mažiau efektyvus. Konflikto šalių vidinė darna reikš tai, kad kuo stabilesnė vidinė situacija šalyje, tuo efektyvesnis mediacijos procesas, esant suirutei – proceso efektyvumui vidinės politikos nesklandumai yra trukdis.

Atitinkamai formuluojamos tokios **hipotezės**:

- **H1:** Kinijos įtaka neigiamai paveikė mediatorės svertą konflikte ir medijuojamų konflikto šalių norą siekti kompromiso.
- **H2:** Rusijos įtaka neigiamai paveikė medijuojamų konflikto šalių Kosovo ir Serbijos norą siekti kompromiso.
- **H3:** JAV įtaka teigiamai paveikė mediatorių veiklos koordinavimą.
- **H4:** COVID-19 įtaka neigiamai paveikė mediacijos strategiją, nuoseklumą, konflikto šalių norą siekti kompromiso ir konflikto šalių vidinę darną.

4. Kinijos įtaka

Vienas iš galimai svarbiausių egzogeninių veiksnių, tiriant ES mediacijos efektyvumą Kosovo ir Serbijos konflikte, yra didėjanti Kinijos įtaka Vakarų Balkanų regione bei konkrečiai – Kosove ir Serbijoje. Vertinat situaciją pasaulyje, galima stebėti augančią Kinijos įtaką. Prekybos srityje 2022 m. Kinijos prekių eksporto vertė padidėjo 6,9 proc. ir siekė 3593,6 mlrd. JAV dolerių, o jos prekių importas padidėjo 1,2 proc. ir siekė 2716,0 mlrd. JAV dolerių⁸². Tai nėra drastiškas augimas, tačiau demonstruoja tendencingą Kinijos ekonominės galios didėjimą. 2022 m. didžiausią Kinijos eksporto dalį JAV doleriais sudarė Europa⁸³. Kinijos įsigalėjimas Europoje ir būtent Vakarų Balkanų regione skatina tirti šio egzogeninio veiksnio galimą įtaką ES mediacijos efektyvumui Kosovo ir Serbijos konflikte, grindžiant

⁸² Department of Economic and Social Affairs, „China“, *International Trade Statistics Yearbook 1 Trade by country*, (2023), 98.

⁸³ *Ibid*, 99.

prielaida, kad didėjant Kinijos įtakai, mažėja Europos atsvara mediacijos procese. Aktyviau dalyvauti regione ES nepriklausančių šalių, pavyzdžiui, Kinijos ir kitų panašių tikslų siekiančių tarptautinių santykių veikėjų – Rusijos, Turkijos ir Jungtinių Arabų Emyratų (JAE) – pradėjo jau nuo 2008 m. finansų krizės. Jų dalyvavimas labiausiai pasireiškė tiesioginių investicijų, prekybos ir energetinio saugumo srityse. Šių šalių investicijos gali padidinti „ardomojo kapitalo“ riziką, kuri gali turėti neigiamą poveikį teisinės valstybės ir demokratijos plėtrai Vakarų Balkanuose⁸⁴. Taigi daroma prielaida, kad Kinijos fundamentalūs žingsniai, keičiantys Serbijos funkcionavimą ir ignoruojantys Kosovo valstybingumą, turi įtakos ES mediacijos konflikte efektyvumo pokyčiui.

4.1. Kosovo ir Serbijos prekyba su Kinija

Vienas iš veiksnių, galimai darančių įtaką ES mediacijai Kosovo ir Serbijos konflikte, yra vis didėjanti Kinijos įtaka konflikto šalyse, atsižvelgiant į prekybos sritį. Šiame poskyryje bus apžvelgiama vis stiprėjančios Serbijos prekybinės gijos su Kinija bei kokią įtaką tai turi ES mediacijos efektyvumui konflikte.

Kinijos svarbą Serbijos prekybiniame kelyje parodo jos įtakos ryškus šoktelėjimas į viršų per pastarąjį dešimtmetį, ypač tai matoma 2020 m. Nors ES išliko pagrindine regiono prekybos partnere, kuriai tenka daugiau kaip 70 proc. visos prekybos apimties, Kinija tapo antra arba trečia pagal svarbą regiono prekybos partnere. Atsižvelgiant į nedidelę Vakarų Balkanų (įskaitant Kosovą) rinką, remiantis Jungtinių Tautų Comtrade duomenų baze, 2020 m. Kinijos prekybos mainai su Vakarų Balkanų regiono valstybėmis siekė 6,3 mlrd. JAV dolerių. Beveik 60 proc. šios prekybos vyko su Serbija (3,7 mlrd. JAV dolerių) – pagrindine Kinijos strategine partnere regione⁸⁵.

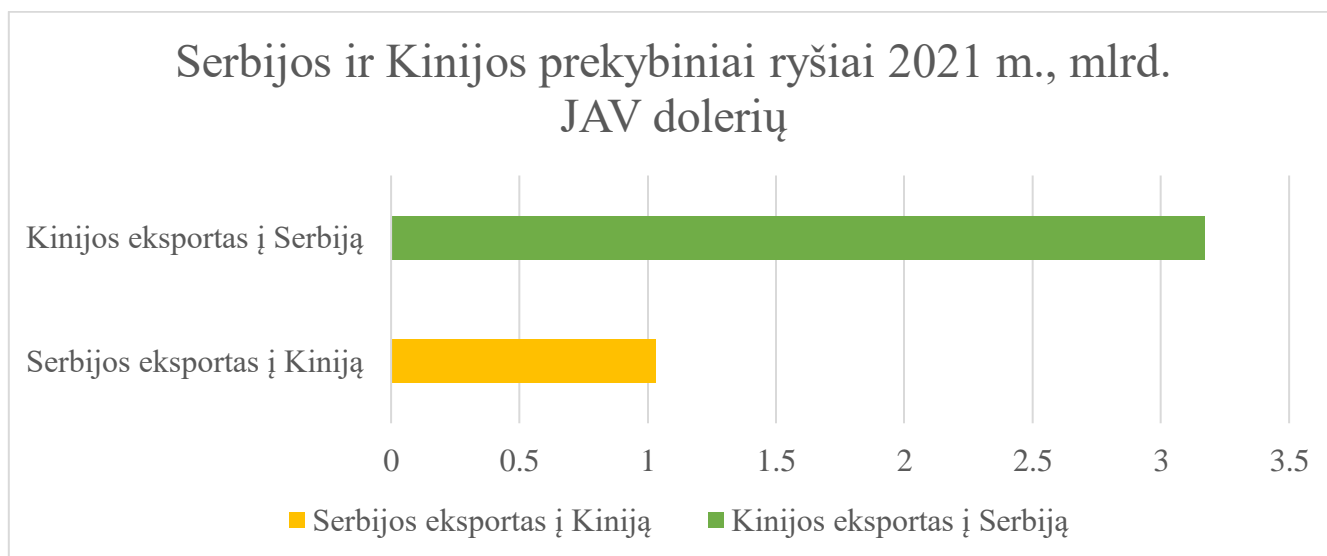
Serbijos ir Kinijos prekybiniai ryšiai aktyviai tvirtėjo, susiedami šias valstybes ekonomine priklausomybe. 2021 m. Serbijos eksportas į Kiniją sudarė 1,03 mlrd. JAV dolerių (1 paveikslas). Pagrindiniai produktai, kuriuos Serbija eksportavo į Kiniją, buvo vario rūda (500 mln. JAV dolerių), rafinuotas varis (326 mln. JAV dolerių) ir pjautinė mediena (31,5 mln. JAV dolerių). Per pastaruosius 15 metų Serbijos eksportas į Kiniją augo 36,7 proc. per metus – nuo 9,49 mln. JAV dolerių 2006 m. iki 1,03 mlrd. JAV dolerių 2021 m. 2021 m. Kinijos eksportas į Serbiją sudarė 3,17 mlrd. JAV dolerių (1 paveikslas). Pagrindiniai produktai, kuriuos Kinija eksportavo į Serbiją, buvo transliavimo įranga (258

⁸⁴ Marina Vulović, „Economic Relations between the Western Balkans and Non-EU Countries“ Stiftung Wissenschaft und Politik, žiūrėta 2024 m. vasario 14 d., <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2023C36/>

⁸⁵ Concordian, China In The Balkans, Concordian, žiūrėta 2024 m., vasario 12 d., <https://perconcordiam.com/china-in-the-balkans/>

mln. JAV dolerių), vakcinos, kraujas, antiserumai, toksinai ir kultūros (96,3 mln. JAV dolerių) bei geležies konstrukcijos (83,5 mln. JAV dolerių). Per pastaruosius 15 metų Kinijos eksportas į Serbiją augo 11,1 proc. per metus – nuo 655 mln. JAV dolerių 2006 m. iki 3,17 mlrd. JAV dolerių 2021 m.⁸⁶.

1 paveikslas

Šaltinis: OEC⁸⁷.

Ekonominė tarpusavio priklausomybė tarp Serbijos ir Kinijos atsispindi ir politiniame lygmenyje, perspinančiame su ekonomiais interesais. Naujausias Serbijos ir Kinijos prekybinių ryšių sutvirtinimo empirinis pavyzdys – 2023 m. spalio mėnesį Pekine vykusiame trečiajame tarptautinio bendradarbiavimo „Juostos ir kelio“ forume sudarytas laisvosios prekybos susitarimas tarp dviejų valstybių. Nors susitarimo detalės nebuvo viešai skelbiamos, jis – ypač naudingas Serbijos medaus gamintojams, kaip teigė Vučičius, taip pat šalies vyndariams⁸⁸. Abi valstybės taip pat pasirašė daugybę komercinių susitarimų su Kinijos bendrovėmis dėl infrastruktūros statybos Serbijoje, įskaitant greitkelį⁸⁹. Pabrėžiant Kinijos svarbą Serbijai prekybos srityje, verta paminėti, kad 2022 m. Kinija buvo antra pagal dydį Serbijos

⁸⁶ OEC, „Serbia / China. About“ OEC, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/srb/partner/chn>

⁸⁷ OEC, „Serbia / China. About“ OEC, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/srb/partner/chn>

⁸⁸ Seb Starcevic, „Into the honey pot: Serbia and China ink free trade deal“, Politico, žiūrėta 2024 m. vasario 12 d., <https://www.politico.eu/article/serbia-and-china-sign-free-trade-deal/>

⁸⁹ *Ibid.*

prekybos partnerė, o abiejų šalių prekyba siekė 6,15 mlrd. dolerių⁹⁰. Susitikimo metu Vučičius užsiminė, kad prieš Serbijai tampa Europos Sąjungos nare „turime gyventi... ir galvoti apie savo šalį, savo vaikus ir savo ateitį“⁹¹. Tai yra kryptingas teiginys, juo išreiškiamas valstybės vidaus poreikių preferencijavimas, priimant Kinijos teikiamą naudą Serbijai, kai tuo tarpu ES siekia kuo mažiau susisaistyti su Kinija. Taigi stebimas Serbijos ir ES vertybinių požiūrių išsiskyrimas.

2023 m. gruodžio mėn. Kinijos eksportas į Serbiją sudarė 275 mln. dolerių, o importas – 153 mln. dolerių, todėl prekybos balansas buvo teigiamas. 2022 m. gruodžio mėnesį lyginant su 2023 m. gruodžio mėnesiu Kinijos eksportas į Serbiją padidėjo 125 mln. dolerių (83,3 proc.) – nuo 150 mln. dolerių iki 275 mln. dolerių, o importas padidėjo 73,5 mln. dolerių (92,8 proc.) – nuo 79,2 mln. dolerių iki 153 mln. dolerių⁹² (2 paveikslas).

2 paveikslas

Šaltinis: OEC⁹³.

⁹⁰ Starcevic.

⁹¹ Milica Stojanovic, „Serbia and China Sign Free Trade Deal in Beijing“ BalkanInsight, žiūrėta 2024 m. vasario 12 d., <https://balkaninsight.com/2023/10/17/serbia-and-china-sign-free-trade-deal-in-beijing/>

⁹² OEC, „China / Serbia. Latest Trends“, OEC, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/srb>

⁹³ OEC, „China / Serbia. Latest Trends“, OEC, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/srb>

2023 m. gruodžio mėn. Kinijos eksporto į Serbiją padidėjimą lyginant abejus metus daugiausia lėmė išaugęs oro siurblių (8,21 mln. JAV dolerių arba 130 proc.), atskiras funkcijas atliekančių mašinų (4,93 mln. JAV dolerių arba 140 proc.) ir metalo formų (4,79 mln. JAV dolerių arba 347 proc.) produktų eksportas. 2023 m. gruodį Kinijos importo iš Serbijos padidėjimą per metus daugiausia lėmė padidėjęs vario rūdos (68,7 mln. USD arba 189 proc.), elektros variklių (7,8 mln. USD arba 533 proc.) ir žemos įtampos apsaugos įrangos (1,21 mln. USD arba 158 proc.) produktų importas⁹⁴.

Remiantis Bergmann išskirtais, mediacijos efektyvumą lemiančias, veiksniais, tiriama, kaip mediacijos efektyvumą paveikė egzogeniniai veiksniai. Šiuo atveju egzogeniniu veiksniumi yra laikoma didėjanti Kinijos įtaka, kuri šiame poskyryje yra tiriama per stiprėjančius tarpusavio Serbijos ir Kinijos prekybinius ryšius. Šiame poskyryje buvo aprašyti surinkti duomenys, kurie rodo, kad nuo 2020 m. iki 2023 m. Serbijos ir Kinijos eksportas ir importas palaipsniui augo. Esant tokiam kontekstui, atsižvelgiant, į mediatoriaus *svertą*, ES praranda teigiamos paskatos monopolį Serbijos integracijai, taigi ir mediacijai, kadangi teigiamas paskatas – t.y., ekonominę naudą – teikia ir Kinija. *Mediacijos strategija* – ES mediacijos strategijos perspektyva neatsispindėjo šiame poskyryje, tačiau akivaizdu, kad ES turėjo stengtis išlaikyti atsvarą, jos įtaką reikšmingai veikiant Kinijai. Didėjanti Kinijos įtaka užkerta kelią ES nuosekliai vykdyti savo politiką mediacijos atžvilgiu, taigi kenčia mediacijos *nuoseklumo* faktorius. *Mediatorių veiklos koordinavimui* šio egzogeninio veiksnio įtaka tyrimo metu nebuvo nustatyta. Atsižvelgiant į *konflikto šalių norą siekti kompromiso*, Serbija preferencijuoja Kinijos teikiamą ekonominę naudą, o ne ES narystę. Tai patvirtino ir prieš tai tekste cituotas Serbijos prezidento Vučičiaus teiginys, indikuojantis, kad Serbija nėra linkusi įsiklausyti į ES teikiamas rekomendacijas bei jas vykdyti. Paskata Serbijai tapti ES nare gali būti nebe tokia patraukli kaip anksčiau, todėl polinkis derėtis iš Serbijos pusės yra mažėjantis. Kinijos prekybinių ryšių su Serbija ir Kosovu, kaip egzogeninio veiksnio įtaka, *konflikto šalių vidinei darnai* nebuvo nustatyta.

4.2. „Juosta ir kelias“ iniciatyva

Kita svarbi Kinijos ekonominės įtakos dalis – „Juosta ir kelias“ iniciatyva (ji jau buvo trumpai aprašyta įvade, o jos vardu pavadintas forumas jau buvo paminėtas praeitame poskyryje). 2013 m. įsteigta BRI siekiama paskatinti Kinijos ekonominę pažangą, atverti naujus prekybos maršrutus ir sustiprinti savo tarptautinę įtaką investuojant į transporto infrastruktūros tinklą. Papildomi mechanizmai yra Kinijos ir Europos ekonominės bendrijos (Vidurio ir Rytų Europos šalys) arba 16+1 sistema (dabar – 14+1,

⁹⁴ OEC, „China / Serbia. Latest Trends“.

pasitraukus Baltijos valstybėms), kuri taip pat apima Kinijos ir Europos sausumos ir jūros greitojo susisiekimo maršrutą. Abi priemonės leidžia Pekinui patekti į Europos rinkas ir pagrindinius Šiaurės, Juodosios ir Adrijos jūrų uostus, taip sudarant sąlygas reorganizuoti ir sutrumpinti komercinius maršrutus⁹⁵. BRI siekiama, kad geresnė regiono transporto infrastruktūra paskatintų Kinijos prekių srautą iš žemyninės Kinijos į Kinijos įsigytą Graikijos Pirėjo uostą, toliau į šiaurę, į Vidurio ir Rytų Europos valstybes, o už jos ribų – į Vokietijos ir Nyderlandų pramoninius miestus⁹⁶.

Serbija yra svarbiausia Kinijos dalyvavimo regione paskata, nes ji yra transporto mazgas ir politinis centras. Iki 2021 m. pabaigos Kinijos investicijos Serbijoje – šalyje, kuri paskelbė, kad iki 2022 m. pabaigos tikisi sudaryti laisvosios prekybos susitarimą su Kinija – siekė 10,3 mlrd. eurų. Iš šios sumos 8 mlrd. eurų sudaro investicijos į infrastruktūrą ir paskolos. Projektų pavyzdžiai: geležinkelis nuo Belgrado iki Budapešto (1,08 mlrd. eurų), kurį 2021 m. pradėjo statyti „China Railway International“ (CRI) ir „China Communications Construction Company“ (CCCC) kaip dalį 2,9 mlrd. eurų vertės greitojo susisiekimo tarp Belgrado ir Budapešto projekto. Ši geležinkelio jungtis yra svarbi Europos transporto koridorių ir nuo Kinijos iki Europos sausumos bei jūros ekspreso dalis. Maršrutai susijungs su Reino ir Dunojaus koridoriais. Planuojama, kad ši linija ilgainiui nusidrieks į pietus iki Atėnų ir Pirėjo uosto. Kai 2024 m. bus baigta statyti, kelionės laikas nuo Belgrado iki Budapešto sutrumpės iki maždaug dviejų valandų, palyginti su maždaug trimis su puse valandos kelio automobiliu⁹⁷.

Visgi tokia Kinijos intervencija į Serbijos ekonomiką, sukeliant priklausomybę nuo Pekino, palieka žymę ir taip kvestionuotinuose valstybės demokratijos principuose. Valdymo ir demokratijos standartai Vakarų Balkanuose atsilieka nuo daugelio Europos šalių ir per pastarąjį dešimtmetį blogėjo. Visos septynios šalys „Freedom House“ atliekamame „Nations in Transit“ vertinime laikomos pusiau konsoliduotomis demokratijomis (Kroatija, Juodkalnija ir Serbija) arba pereinamojo laikotarpio vyriausybėmis / mišriaisiais režimais (Bosnija ir Hercegovina, Kosovas, Albanija ir Šiaurės Makedonija). Pereinamasis režimas Serbija, kuri nuo 2012 m. gavo didžiausią paskelbtą Kinijos finansavimą ir investicijas, iš viso daugiau kaip 9,5 mlrd. Korupcijos lygis visame regione nepakito, tačiau kai kur (pavyzdžiui, Serbijoje) jis dar labiau pablogėjo, o valstybės užvaldymas tebėra plačiai paplitusi problema Serbijoje ir Juodkalnijoje, kur lyderiai valdžioje yra jau daugelį metų, o gal net dešimtmečius⁹⁸.

⁹⁵ Branislav Stanicek ir Simona Tarpova, „China's strategic interests in the Western Balkans“ European Parliamentary Research Service, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI\(2022\)733558_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI(2022)733558_EN.pdf)

⁹⁶ *Ibid*, 3.

⁹⁷ *Ibid*, 4.

⁹⁸ Heather A. Conley et al., „China's “Hub-and-Spoke” Strategy in the Balkans“ (Ataskaita, Center for Strategic International Studies, 2020), 6.

Ekonomikos srityje pagrindinės problemos, trukdančios Vakarų Balkanų šalims siekti 10 11 12 tvarios rinkos ekonomikos (daugiausia VB6 (6 Vakarų Balkanų valstybės), atsižvelgiant į Kroatijos, kaip ES narės, pažangesnį ekonominį išsivystymą) yra šios: žemas produktyvumas (įskaitant „tinkamų paskatų nebuvimą siekti aukšto ilgalaikio produktyvumo lygio“); silpnos institucijos ir teisės viršenybė; ribotos galimybės gauti finansavimą; korupcija; nuostolingos arba neefektyvios valstybinės įmonės⁹⁹.

2023 m. spalio mėnesį viename interviu Katarina Zakic, Belgrado regioninio centro „Belt and Road“ vadovė Tarptautinės politikos ir ekonomikos institute, teigė: „Kalbant apie investicijas, pasiekėme 1 trilijono JAV dolerių sumą. Kas gali pasakyti, kurios kitos šalys per 10 metų į vieną projektą investavo tiek daug? Netgi daugelis tų projektų netrunka 10 metų. Maždaug 40 milijonų žmonių visame pasaulyje nebeturi tokios didelio skurdo naštos, kokioje jie gyveno iki šių projektų įgyvendinimo“¹⁰⁰. Šis pasisakymas rodo gilų Serbijos išitraukimą į iniciatyvą, lydimą oficialaus pasididžiavimo pasiektu rezultatu. Taip pat ji užsimenta, kad sėkmingą rezultatą, bendradarbiaujant su Kinija, iš dalies lemia tai, jog Serbija nėra ES nare, nes „priešingu atveju Europos Sąjungos politika darytų įtaką santykiams su Kinija“¹⁰¹. Toks požiūris indikuoja Serbijos galimą kryptingą siekį atitolinti narystę ES, taigi nelieka vienos pagrindinių bendrijos paskatų malšinti konfliktą.

Atsižvelgiant į Bergmann išskirtą mediacijos efektyvumą lemiantį veiksni – *svertą* – ES galia yra nusveriamą Kinijos galios, kadangi Kinija teikia teigiamas ekonomines paskatas, pasitelkdama BRI iniciatyvą. Tai aiškiai pagrindžia faktas, kad Kinijos investicijos Serbijoje tiksliniame tyrimo laikotarpyje auga. ES neturi alternatyvos BRI, todėl negali konkuruoti su Kinija šiame аспекte. *Mediacijos strategija* – esant įtampai su Kinija dėl įtakos Serbijoje, ES yra priversta ieškoti naujų kanalų siekiant išlaikyti įtaką, galimai taikyti labiau intervencionistinį mediacijos metodą. Vis dėlto, kokių veiksmų ėmėsi ES, reaguodama į Kinijos įtaką, atsirandančią dėl BRI, šio poskyrio rėmuose nenustatyta. *Nuoseklumas* – nuosekli mediacija negalėjo vykti, kadangi Kinija nuolat atitraukdavo Serbijos dėmesį, suteikdama ekonomines paskatas (šiuo atveju BRI teikiamą naudą). Nenuoseklumas kenkia mediacijos proceso efektyvumui. *Mediatorių veiklos koordinavimo* poveikumo BRI įrodymų nebuvo rasta. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* buvo veikiamas Kinijos gebėjimo Serbiją įtraukti į BRI. Kaip minėta, Belgrado regioninio centro „Juosta ir kelias“ vadovės Tarptautinės politikos ir ekonomikos institute teiginiai reprezentavo Serbijos poziciją, teikiant didelę svarbą BRI ir santykius su ES apibūdinant kaip galimą kliūtį preferencijuojamiems ryšiams su Kinija. Atsirado įrodymų, kad *konflikto šalių vidinė darna* yra

⁹⁹ Heather A. Conley et al., 7.

¹⁰⁰ Global Times, „As a non-member, Serbia's cooperation with China not affected by EU politics“ Global Times, žiūrėta 2024 vasario 16 d., <https://www.globaltimes.cn/page/202310/1299431.shtml>

¹⁰¹ *Ibid.*

paveiki Kinijos įtakai ir ypač BRI įsigalėjimui. Korupcijos didėjimas Serbijoje ir kiti nepalankiai vertinami demokratijos rodikliai paskutiniaisiais metais rodo neigiamą tendencingumą.

4.3. Nedidelė Kinijos įtaka Kosovui

Ištyrus tamprią Serbijos ekonominę priklausomybę nuo Kinijos, galima daryti prielaidą, kad Kosovas tokio pobūdžio įtakos – beveik neveikiamas. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad Kinijos interesai ir dalyvavimas Kosove beveik neegzistuoja. Pekinas šios šalies nepripažįsta, su ja nepalaikomi oficialūs diplomatiniai santykiai. Kosovo įteisinimas ir pripažinimas Serbijai – pagrindinei Kinijos sąjungininkei Vakarų Balkanuose – yra pernelyg svarbus klausimas, kad Pekinas bandytų laikytis kitokio požiūrio. Be to, Kosovo vyriausybė ir visuomenė tebėra griežtai proamerikietiška ir provakarietiška¹⁰². Vis dėlto, atidžiau išnagrinėjus situaciją, matyti daugiau niuansų. Nepaisant to, kad Kinijos bendrovės turėjo mažai šansų laimėti, jos nusprendė dalyvauti konkursuose dėl kai kurių svarbių šalies projektų, pavyzdžiui, dėl anglimi kūrenamos elektrinės ir kelių infrastruktūros projekto. Kaip ir tikėtasi, joms nepavyko laimėti, tačiau jos vis tiek aiškiai parodė savo susidomėjimą Kosovo viešųjų pirkimų procedūromis ir plėtra. Bendrovė „Huawei“ taip pat domėjosi galimybe parduoti įrangą pagrindinei šalies telekomunikacijų bendrovei, nors jos bandymai kol kas nedavė rezultatų. Nors vyriausybė neseniai pažadėjo paspartinti privatizavimą ir užtikrinti didesnę proceso skaidrumą, mažai tikėtina, kad Kinijos susidomėjimas pirkti Kosovo turtą ar infrastruktūrą bus didelis. Tačiau Kinijos ir Kosovo prekyba auga, nes vis daugiau Kosovo įmonių dalyvauja prekybos mugėse ir stengiasi įsitvirtinti Kinijoje. Taip pat vis labiau plinta mažmeninė prekyba internetu per Kinijos platformas, pavyzdžiui, „Alibaba“¹⁰³.

Vertinant Kinijos įtaką per tą pačią prizmę, kaip Serbijos atveju, Kosovo statistikos agentūra praneša, kad 2020 m. šalies eksportas į kitas šalis siekė 100,6 mln. eurų, o į Kiniją eksportuota prekių už 3,796 mln. eurų. Kosovo importas iš kitų pasaulio šalių siekė 3,2 mlrd. eurų, o Kinija buvo antroji šalis sąrašė su didžiausia importo dalimi – 9,8 proc. arba 324 mln. eurų – ir nusileido tik Turkijai.¹⁰⁴ Svarbu ir tai, kad padaugėjo Kosovo įmonių vizitų į prekybos muges ir kitus forumus Kinijoje. Vienas iš tokių pavyzdžių – „Koshi Group“, kuri veikia automobilių komponentų sektoriuje ir eksportuoja į Kiniją.

¹⁰² European Council on Foreign Relations, „Mapping China’s Rise in The Western Balkans. Kosovo“, žiūrėta 2024 m. vasario 17 d., <https://ecfr.eu/special/china-balkans/kosovo/>

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Ibid.*

Tačiau Kosovo bendrovės iš Kinijos daugiausia importuoja žaliavinius produktus, pavyzdžiui, metalą, plastiką ir kitus gaminius¹⁰⁵.

Kosovas nepriklauso 16+1 (dabar – 14+1) bendradarbiavimo formatui, nes Kinija nepripažįsta Kosovo kaip nepriklausomos valstybės ir nepalaiko su juo diplomatinių santykių¹⁰⁶. Nerasta ir kitų reikšmingų Kosovo ir Kinijos sąsajų politikos, pilietinės visuomenės, medijos, akademinų tyrimų, kultūros ar žmonių tarpusavio sąveikavimo srityse¹⁰⁷.

Esant nedidelei Kinijos įtakai Kosovui, šio aspekto įtaka mediacijos efektyvumui nenustatyta.

4.4. Kinijos įtaka ES

Nors ES vengia per daug susisaistyti su Kinija, tačiau bendriją ir didžiąją galią sieja glaudūs ekonominiai ryšiai. ES vengia užmegzti gilų politinį ryšį su Kinija dėl jos komplikuoto santykio su žmogaus teisėmis ir demokratija, tačiau Kinijos ekonominis vaidmuo yra per daug aktualus, kad būtų ignoruojamas. Tiriant Kinijos ir ES prekybą, tampa aišku, kad nuo 2020 m. iki 2022 m. ES eksportas prekėmis į Kiniją augo, 2023 m. matomas smukimas. Importas prekėmis nuo 2020 m. iki 2023 m. išliko daugmaž stabilus¹⁰⁸. Nors drastiško pokyčio eksporte ir importe nestebima, tačiau šoktelėjimas į viršų 2022 m. indikuoja, kad Kinija yra svarbi ES ekonominė partnerė. 2023 m. ES prekybos prekėmis su Kinija deficitas siekė 291 mlrd. eurų ir buvo 106 mlrd. eurų mažesnis nei 2022 m. (-27 proc.)¹⁰⁹. Nuo 2013 m. iki 2023 m. ES prekybos prekėmis su Kinija deficitas svyravo nuo 104 mlrd. eurų 2013 m. iki 397 mlrd. eurų 2022 m. – tai didžiausia vertė per dešimtmetį¹¹⁰. 2023 m. Kinija buvo didžiausia ES prekių importo partnerė (20,5 proc. viso ne ES prekių importo) ir trečia pagal dydį ES prekių eksporto partnerė (8,8 proc. viso ne ES prekių eksporto)¹¹¹. Tai yra esminga įtaka mediacijai Kosovo ir Serbijos konflikte, kadangi ES negali visiškai apsisaugoti nuo Kinijos įtakos, nutraukdama su ja ryšius. Ši galia ir toliau lieka veikti tiek mediatorę ES, tiek konflikto šalis, o bendrija, siekdama palaikyti ekonominius ryšius, šios įtakos sklaidos negali visiškai sustabdyti.

¹⁰⁵ European Council on Foreign Relations.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Eurostat. Statistics Explained, „China-EU - international trade in goods statistics“, Eurostat. Statistics Explained, žiūrėta 2024 m., balandžio 10 d., https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics

¹⁰⁹ Eurostat, „EU trade in goods with China: Less deficit in 2023“, Eurostat, žiūrėta 2024 balandžio 10 d., <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240304-2>

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ *Ibid.*

Vis dėlto, nepaisant glaudžių ekonominių ryšių su Kinija, pasitaiko atvejų, kai ES konfrontuoja su Kinija. ES principai ir politiniai santykiai su Kinija atsiskleidžia per bendrijos reakciją į Kinijos ekonominį spaudimą Lietuvai. Inicijuotas 2021 m., 2023 m. gruodį įsigaliojo reglamentas, kurio turinys numato valstybių narių apsaugą nuo trečiųjų šalių ekonominės prievartos. Šis dokumentas buvo inicijuotas, kai Pekinas dėl diplomatinio ginčo su Vilniumi įvedė prekybos apribojimus Lietuvos verslams. Dėl to ES praėjusių metų pradžioje kreipėsi į Pasaulio prekybos organizaciją, ši byla vis dar nagrinėjama. Pats Pekinas kaltinimus neigia¹¹². Galima pastebėti, kad ES išreiškia poziciją per politinę prizmę, o tokios nuostatos parodo bendrijos požiūrį.

Į Kinijos ir ES santykius įsipainiojant JAV, svertai dar labiau kinta. Trišaliuose JAV, Kinijos ir ES santykiuose *ESEuropa (EUrope)* vaidina nepakeičiamą vaidmenį, o jos pasirinkimai gali turėti įtakos strateginio trikampio pusiausvyrai. Iš tiesų Kinijos ir ES santykiai dėl JAV spaudimo tampa vis nestabilesni ir pasižymi perėjimu nuo „įsitraukimo ir bendradarbiavimo“ prie „įsitraukimo ir varžymosi“ santykių¹¹³. Po COVID-19 protrūkio visoje *ESEuropoje* pasipylė stigmos, gandai ir kritika Kinijos atžvilgiu. Tokiomis sudėtingomis aplinkybėmis *ESEuropos* visuomenė buvo labiau linkusi vertinti Kiniją kaip konkurentę. Remiantis 2020 m. Bertelsmanno fondo atliktos apklausos duomenimis, 25 proc. respondentų Kiniją įvardijo kaip partnerę, o 45 proc. apklaustųjų ją laikė konkrente¹¹⁴. Taigi Kinijos ir Europos santykių pokyčius lemia diskursyvių ir esminių pokyčių derinys, kurį galima pastebėti iš abiejų šalių paskelbtų politinių dokumentų ir pareiškimų¹¹⁵.

Remiantis Bergmann išskirtais, mediacijos efektyvumą lemiančiais, veiksniais, *svertas* buvo paveiktas dvilypiai – iš vienos pusės ES yra tampriai susijusi su Kinija (ekonomiškai) ir negali konkuruoti su Kinijos teikiamomis teigiamomis paskatomis konflikto šalims, iš kitos pusės ES konfrontuoja su Kinija (politiškai) ir tam tikrose situacijose sąlyginai parodo savo priešingą poziciją. Tai turi įtakos mediacijai, nes ES negali per daug priešintis Kinijai dėl daromos įtakos Vakarų Balkanams ir konkrečiai konflikto šalims, kadangi ją su Kinija saisto ekonominiai ryšiai. *Mediacijos strategijos* pokyčių, veikiant šiam egzogeniniui veiksniai, nenustatyta. Taip pat nekito ir bendrijos politikos *nuoseklumas* mediacijoje. *Mediatorių veiklos koordinavimas, konflikto šalių noras siekti kompromiso, konflikto šalių vidinė darna* irgi nebuvo paveikti Kinijos įtakos ES.

¹¹² Augustas Stankevičius, „ES reakcija į Kinijos ekonominį spaudimą Lietuvai – įsigalioja apsaugą numatanti tvarka“, LRT, žiūrėta 2024 m. balandžio 10 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2145186/es-reakcija-i-kinijos-ekonomini-spaudima-lietuvai-isigalioja-apsauga-numatanti-tvarka>

¹¹³ Yuan Li ir Zhigao He, „The Remaking of China–EUrope Relations in the New Era of US–China Antagonism“, *Journal of Chinese Political Science* 27, (2022): 439–455.

¹¹⁴ *Ibid*, 440–441.

¹¹⁵ *Ibid*, 441.

5. Rusijos įtaka

Rusija yra viena iš svarbiausių veikėjų, kuri daro įtaką Vakarų Balkanams, taigi galima preziumuoti, kad ši didžioji galia turės įtakos ir nagrinėjamo konflikto – Kosovo ir Serbijos ginčo – ES mediacijai. Vakarų Balkanų regionas tapo Rusijos geopolitinės konfrontacijos fronto linija su Vakarais¹¹⁶. Rusijos, kaip tradicinės Vakarų Balkanų šalių partnerės, įtaka išaugo, o tai atspindi tam tikrą „nuovargį nuo plėtros“, nes realus kelias į narystę ES pasirodė esąs gana lėtas. Nuo 2013 m., kai į ES įstojo Kroatija, į ją neįstojo nė viena nauja narė¹¹⁷. Tendencingai vis didėjant Rusijos grėsmei, keitėsi ir jos kišimasis į Vakarų Balkanų vystymosi dinamiką. Ypač ryškų pokytį pademonstravo 2022 m. vasario 24 d. prasidėjusi plataus masto invazija į Ukrainą. Galima teigti, kad Rusijos dėmesys Vakarų Balkanams iki Rusijos karo prieš Ukrainą buvo kiek sumažėjęs, tačiau dėl Rusijos karo Ukrainoje Vakarų Balkanai vėl atsidadė dėmesio centre, o jų vyriausybės buvo priverstos užimti aiškia poziciją Rusijos atžvilgiu. Tuo pat metu ES patyrė naują spaudimą paspartinti plėtros procesą: 2022 m. liepos mėn. pradėtos derybos dėl plėtros su Albanija ir Šiaurės Makedonija, 2022 m. gruodžio mėn. patvirtintas Bosnijos ir Hercegovinos kandidatės statusas ir beveik dvigubai padidinta ES taikos palaikymo misija šioje šalyje (EUFOR). Nei 2020 m. stojimo metodikos reforma, nei stipresnis politinis kryptingumas, atsispindintis ne tik ES Vakarų Balkanų aukščiausiojo lygio susitikimo deklaracijose, vis dėlto, atrodo, nesugebėjo atgaivinti plėtros liepsnos¹¹⁸. Esant neapibrėžtomis laiko galimybėms įstoti į ES, Vakarų Balkanų valstybės tampa vis mažiau atsparios Rusijos įtakai. Ypač glaudų ryšį su Rusija palaiko viena iš tyrinėjamo konflikto šalių – Serbija. Visų pirma Serbijoje konfliktas Ukrainoje nepakeitė prorusiškos šalies pozicijos. Analitikai pabrėžė, kad, naujausių apklausų duomenimis, „Putinas yra pasaulio lyderis, kuriuo serbai žavisi labiausiai, o 95 proc. serbų laiko Rusiją tikra sąjungininke, palyginti su tik 11 proc. serbų, kurie tokia laiko ES, nors ES yra pagrindinė Serbijos finansinė rėmėja“. Be to, 68 proc. serbų teigė manantys, kad „už karą Ukrainoje atsakinga NATO, o ne Vladimiras Putinas“, o 82 proc. prieš, kad Serbija įvestų ES sankcijas Rusijai¹¹⁹. Dėl šių pagrįstų pavyzdžių šio skyriaus poskyriuose labiausiai bus koncentruojamasi į Rusijos įtaką Serbijai, tačiau bus tiriamas ir jos ryšis su Serbijai oponuojančia valstybe Kosovu.

¹¹⁶ Branislav Stanicek ir Anna Caprile, „Russia and the Western Balkans Geopolitical confrontation, economic influence and political interference“ (Briefing, EuropeanParliamentary Research Service, 2023), 2.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ *Ibid.*

5.1. Rusijos ekonominė įtaka

Nors Rusijos investicijos regione absoliučiais skaičiais išaugo, Rusijos ekonominis pėdsakas, išreikštas visos Vakarų Balkanų ekonomikos dalimi, sumažėjo arba nepakito dėl tarptautinių sankcijų, taikomų Rusijai aneksavus Krymą. Nepaisant to, kad Rusijos ekonominė įtaka itin sutelkta energetikos sektoriuje, jos dalis, išreikšta procentais bendrojo vidaus produkto (BVP) visame regione mažėja. Maskva vis dar turi nemažai vietinių sąjungininkų, įskaitant tokius politikus kaip Serbijos prezidentas Aleksandaras Vučićius, Serbų Respublikos prezidentas Miloradas Dodikas, Bosnijos ir Hercegovinos trišalės prezidentūros narys¹²⁰.

Vienas iš kertinių aspektų, kuriame Rusija daro įtaką Vakarų Balkanams ir tokiu būdu keičia ES mediacijos efektyvumą Kosovo ir Serbijos konflikte yra, ekonomika. 2020 m., t.y. tiriamo laikotarpio pradžioje, periode prieš invaziją, Vakarų Balkanų šalių eksportas į Rusiją sudarė 2,9 proc. Rusija aplenkė Kiniją (1.8 proc.) ir Turkiją (2.0 proc.), tačiau atsiliko nuo Vakarų Balkanų valstybių (14.9 proc.) ir ES (69.2 proc.). Likusioji eksporto dalis – kita (9.1 proc.)¹²¹. Taigi galima stebėti, kad ES, būdama Kosovo ir Serbijos konflikto mediatore, užėmė nemažą ir svarbią dalį Vakarų Balkanų eksporte ir atsivėrė Rusijai.

3 paveikslas

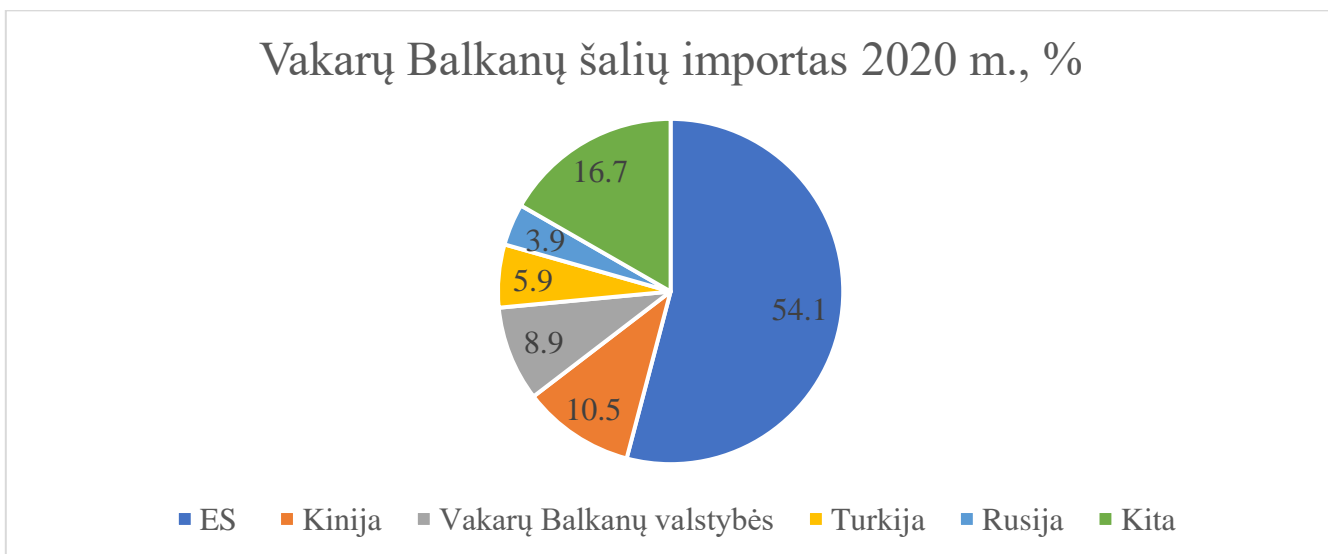
¹²⁰ Stanicek ir Caprile, 4.

¹²¹ Eurostat, „Archive: Western Balkans-EU - international trade in goods statistics“, Eurostat, žiūrėta 2024 m. vasario 27 d., https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Western_Balkans-EU_-_international_trade_in_goods_statistics&oldid=526493#The_Western_Balkans_trade_with_the_EU_and_other_main_partners

Šaltinis: Eurostat¹²².

Atsižvelgiant į importą, Rusija sudarė 3.9 proc. Vakarų Balkanų valstybių importo. Tai yra mažiausia importo dalis palyginti su kitais politiniais vienetais, ją lenkia Turkija (5.9 proc.), pačios Vakarų Balkanų valstybės (8.9 proc.), Kinija (10.5 proc.) ir didžiąją dalį sudaranti ES (54.1 proc.). Likusioji importo dalis – kita (16.7 proc.)¹²³.

4 paveikslas

Šaltinis: Eurostat¹²⁴.

Nors 2020 m. Vakarų Balkanuose, kaip ir kitais laikotarpiais, buvo pastebima Rusijos įtaka, ES vis dar turėjo atsvarą, būdama pranašia svaria ekonomine galia.

2022 m., įvykus Rusijos invazijai į Ukrainą, ryškėja nepakitusi tendencija, kad Vakarų Balkanų valstybės ir konkrečiai Serbija turi kur kas daugiau ekonominių sąsajų su ES nei su Rusija. Nors Rusija

¹²² Eurostat, „Archive: Western Balkans-EU - international trade in goods statistics“, Eurostat, žiūrėta 2024 m. vasario 27 d., https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Western_Balkans-EU_-_international_trade_in_goods_statistics&oldid=526493#The_Western_Balkans_trade_with_the_EU_and_other_main_partners

¹²³ Eurostat.

¹²⁴ Eurostat, „Archive: Western Balkans-EU - international trade in goods statistics“, Eurostat, žiūrėta 2024 m. vasario 27 d., https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Western_Balkans-EU_-_international_trade_in_goods_statistics&oldid=526493#The_Western_Balkans_trade_with_the_EU_and_other_main_partners

taip pat yra pakankamai svarbi Serbijos ekonominė partnerė, vis dėlto 2022 m. Serbijos pagrindinė prekybos partnerė yra ES. Tais metais Serbijos eksportas iš ES sudarė 22,586.6 mln. JAV dolerių, o importas – 18,627.92 mln. JAV dolerių. Tuo tarpu Rusija yra tik ketvirta pagal eilę Serbijos prekybos partnerė. Serbijos eksportas iš Serbijos į Rusiją 2022 m. sudarė 3083.76 mln. JAV dolerių, o importas – 1194.49 mln. JAV dolerių¹²⁵. Vis dėlto Rusija randa priegų prie nestabilumu pasižyminčios Serbijos. Vienas iš pjūvių, per kurį galima tirti Rusijos įtaką Serbijai ekonomikos srityje yra energetika. Rusija išlaiko ekonominę įtaką, ypač energetikos sektoriuje Serbijoje bei Bosnijoje ir Hercegovinoje, nes ji tiekia beveik 100 proc. abiejų šalių dujų, o jos energetikos milžinei „Gazprom“ šiose šalyse priklauso itin svarbi energetikos infrastruktūra. Rusija aktyviai naudojami energetiniais ryšiais, kad darytų politinę įtaką regione. Pavyzdžiui, 2022 m. gegužę Belgradas iš naujo derėjosi su „Gazprom“ sudaryti trejų metų dujų sutartį palankiomis kainomis, vykstant karui Ukrainoje ir įvestoms tarptautinėms sankcijoms Rusijai¹²⁶. Maskvai tai akivaizdžiai pasitarnavo siekiant paremti Serbiją atlaikyti ES spaudimą prisijungti prie antirusiškų sankcijų. Tačiau reikėtų pažymėti, kad dujų dalis kiekvienos šalies energetikos balanse išlieka maža. Pavyzdžiui, Bosnijoje ir Hercegovinoje dujos sudaro tik 3,3 proc. visos šalies energijos rūšių derinio¹²⁷. Serbija bei Bosnija ir Hercegovina taip pat naudojami energetiniais santykiais kaip politine priemone. Pavyzdžiui, 2008 m. „Gazprom“ už 450 mln. eurų įsigijo didžiąją dalį (51 proc.) vienintelės Serbijos naftos bendrovės „Naftna Industrija Srbije“ (NIS) akcijų, nors ekspertai nustatė, kad bendrovės rinkos vertė yra 2,2 mlrd. eurų¹²⁸. Šiam sandoriui tarpininkavo buvęs Serbijos ministras pirmininkas Vojislavas Koštunica, manoma, kad jį paskatino politinė logika iš Serbijos užsitikrinti Maskvos paramą Kosovo klausimu ir garantiją, kad dabar jau nebeegzistuojantis dujotiekio projektas „Pietų srautas“ eitų per Serbijos teritoriją. Įdomu tai, kad Serbijos vyriausybė dabar kalba apie Rusijos turimą energetikos infrastruktūrą kaip apie kliūtį jos deklaruojamiems energetikos diversifikacijos siekiams, nors tokią diversifikaciją remia ir ES, ir JAV, ir buvo imtasi tam tikrų veiksmų šia linkme¹²⁹. Iš dalies valstybinė Rusijos bendrovė „NeftegazInkor“ nusipirko dvi pagrindines naftos Brodo ir Modriča miestuose esančias naftos perdirbimo gamyklas. Vėlesniais metais abi naftos perdirbimo gamyklos veikė nuostolingai ir 2022 m. pabaigoje patyrė 1,3 mlrd. eurų nuostolį¹³⁰.

Remiantis Bergmann išskirtas, mediacijos efektyvumą lemiančiais, veiksniais, *svertas* buvo iš dalies paveiktas, kadangi Rusija turi kanalų, kaip ekonomiškai veikti Vakarų Balkanų regioną (teikti teigiamas

¹²⁵ Wouter Zweers, Niels Drost ir Baptiste Henry, „Russian sources of influence in Serbia, Montenegro, and Bosnia and Herzegovina“ (Clingendael ataskaita, 2023), 24.

¹²⁶ *Ibid.*, 26.

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ *Ibid.*, 27.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ *Ibid.*

paskatas) ir konkrečiai konflikto šalį Serbiją, tačiau ES pagal importą ir eksportą į Serbiją lenkia Rusiją ir turi aiškia atsvarą šiame aspekte – teigiamas paskatas. Taigi mediacijos procese ekonomiškai ES turi daugiau išteklių ir gebėjimų, kuriais gali veikti konfliktą. Kadangi šiame poskyryje buvo tiriama Rusijos ekonominė įtaka, detalūs ES *mediacijos strategijos* žingsniai nebuvo nustatyti, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad ES turi didesnę ekonominę įtaką Serbijai, jos mediacijos strategija indikuoja apie mediacijos *nuoseklumą*, palaikant tvirtus ekonominius ryšius su Vakarų Balkanais. *Mediatorių veiklos koordinavimas* nebuvo paveiktas šio egzogeninio veiksnio. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* buvo paveiktas per energetikos sritį, Serbijai turint stiprių sąsajų su Rusija. *Konflikto šalių vidinei darnai* įtaka, pagal turimus empirinius duomenis, nenustatyta.

5.2. Rusijos politinė įtaka

Politinės integracijos požiūriu Serbijos santykiai su ES dėl ilgus metus trukusių stojimo į ES procesų yra kur kas labiau institucionalizuoti nei su Rusija. Rusijos vadovaujamos daugiašalės pastangos, tokios kaip Nepriklausomų valstybių sandrauga (NVS), Eurazijos ekonominė sąjunga (EES) ir Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija (KSSO), neapima Vakarų Balkanų, išskyrus dvi dalines išimtis: Serbija turi stebėtojos statusą KSSO ir laisvosios prekybos susitarimą su EES¹³¹. Tuo pat metu būdama susijusi su šiomis iniciatyvomis ir derėdamasi dėl stojimo į ES, Serbija taip pat siekia puoselėti santykius su kitais regionais, kaip rodo jos rengiamas Neprisijungusiųjų judėjimo aukščiausiojo lygio susitikimas 2021 m.¹³²

Nesant stiprių daugiašalių sistemų, trijų Pietryčių Europos valstybių ir Rusijos santykiai daugiausia kuriami per dvišalį bendradarbiavimą. Tarp šalių esama didelių skirtumų, kaip matyti iš dvišalių susitikimų skaičiaus. Serbijos ir Rusijos santykiams būdingos bendraminčių, istorinės partnerystės ir brolybės deklaracijos¹³³. Visgi Rusijos politinė įtaka skleidžiama ne tik stengiantis palaikyti brolybės ryšį su Serbija, bet ir veikiant per politinius tarpininkus (angl. *political proxies*). Serbijoje didelė dalis politinės arenos užmezgė tvirtus ryšius su Rusija. Rusijos, kaip JT Saugumo Tarybos narės, kuri remia Serbijos poziciją Kosovo klausimu, pozicija yra pagrindinis Rusijos įtakos Serbijos politiniam kraštovaizdžiui šaltinis. Ji iš esmės paaiškina, kodėl prezidento Aleksandro Vučićiaus Serbijos pažangos partijos (SNS) vyriausybė atvirai vykdyt Rusijai palankią užsienio politiką, taip pat ir po Rusijos invazijos į Ukrainą. Ankstesnis vidaus reikalų ministras ir buvęs Serbijos saugumo žvalgybos agentūros vadovas

¹³¹ Zweers, Drost ir Henry, 15.

¹³² *Ibid.*

¹³³ *Ibid.*

Aleksandras Vulinas yra bene atviriausias ir įtakingiausias prorusiškas politinis veikėjas šalyje. Jis 2022 m. rugpjūčio mėnesį vyko į susitikimą su Rusijos užsienio reikalų ministru Sergėjumi Lavrovu Maskvoje ir yra įtariamas perdavęs Rusijos saugumo tarybos sekretoriui Nikolajui Patruševui pokalbių su Rusijos opozicijos susitikimo Belgrade pasiklausymo įrašus¹³⁴. Koalicijos partnerė SPS (Serbijos socialistų partija), vadovaujama Ivicos Dačićiaus, taip pat paprastai laikoma prorusiška¹³⁵. Dar labiau kraštutinių dešiniųjų (angl. *a more extreme far right*) pakaitinė partija yra Serbijos radikalų partija (SRS), kurios lyderis yra Vojislavas Šešelj, kraštutinių dešiniųjų karo nusikaltėlis, nuteistas Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai (TBTBJ) ir kadaise laikytas dabartinio prezidento Vučićiaus politiniu mentoriumi. Nors jo partijai šiuo metu nėra atstovaujama parlamente, kraštutinių dešiniųjų partijos neišnyko iš Serbijos politinės arenos. Ultracionalistinė partija Srpska stranka Zavetnici, arba Serbijos prisiekusiųjų partija (SSZ), kuriai vadovauja Milica Đurđević Stamenkovski, ir toliau laikosi atvirai prorusiško ir prieš NATO nukreipto kurso. Kitos frakcijos, pavyzdžiui, Nacionalinė demokratinė alternatyva (NADA) ir Dveri-POKS, taip pat vykdo nacionalistines konservatyvias programas, pavyzdžiui, pasisako už Kosovo reintegraciją¹³⁶. Politiniai tarpininkai ir prorusiškų partijų atstovai tampa „gadintojais“, kadangi nesiekia proeuropietiškos krypties ir mediacijos proceso progreso. Rusija, palaikydama Serbijos propaguojamą Kosovo nepripažinimo naratyvą, tampa palankesne politine partnere, nei ES. Esant tokiam atvejui, ES praranda galimybę nusverti Rusijos politinę įtaką.

Rusija savo požiūrio į Serbiją, Bosniją ir Hercegoviną bei Juodkalniją atžvilgiu naudoja įvairius naratyvus, kurie sulaukia didelio atgarsio didelėje jų gyventojų dalyje. Pagrindinės šių naratyvų idėjos yra šios: a) Rusija kaip krikščioniškų-ortodoksinių tradicinių vertybių gynėja; b) panslavistinis ryšys tarp Rusijos ir Vakarų Balkanų tautų; c) kolektyvinių Vakarų išsigimimas; d) stiprių lyderių, pasirengusių ginti savo šalį ir vertybes šiuolaikiniame pasaulyje, poreikis; e) NATO plėtra kaip karo Ukrainoje priežastis; f) teritorinis vientisumas kaip argumentas, kuriuo remiama Serbijos pozicija dėl Kosovo¹³⁷. Tokie naratyvai gerai rezonuoja kai kuriose visuomenės grupėse visose trijose šalyse, atsižvelgiant į jų konservatyvų pobūdį ir ilgalaikių demokratinių tradicijų nebuvimą, taip pat nusivylimo ES integracija jausmą po, daugelio nuomone, 20 metų ES „laukiamajame“¹³⁸. Tačiau svarbu tai, kad parama ES ir Rusijai nebūtinai siejasi, t. y. tie, kurie yra už ES, nebūtinai yra nusiteikę prieš Rusiją, ir atvirkščiai. Be to, nors daugelis žmonių šiose trijose šalyse palaiko naratyvus apie konservatyvias

¹³⁴ Zweers, Drost ir Henry, 19–20.

¹³⁵ *Ibid.*, 20.

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ *Ibid.*, 20–21.

¹³⁸ *Ibid.*, 21, cituota iš interviu su ekspertais, balandžio 25 ir 26, 2023, Sarajevas.

vertybes, tuo pat metu jie šaiposi iš Rusijos veiklos mūšio lauke Ukrainoje¹³⁹. Būtų per daug supaprastinta klasifikuoti žmones tiesiog į prorusiškus arba proeuropietiškus, nes toks klasifikavimas neatsižvelgia į vietos interesus ir orientacijas¹⁴⁰.

Jau minėtam atvirai prorusiškam Serbijos valstybės saugumo agentūros direktoriui Aleksandriui Vulinui išdo departamentas 2023 m. liepos 11 d. įvedė sankcijas dėl jo „korupcinių ir destabilizuojančių veiksmų“, dėl kurių jis rėmė ir padėjo Rusijai vykdyti „kenkėjišką veiklą“.¹⁴¹ Departamento pareiškime teigiama, kad Serbijos žvalgybos agentūros direktorius Vulinas „pasinaudojo savo viešomis pareigomis, kad paremtų Rusiją, palengvindamas piktybinę Rusijos veiklą, kuri mažina Vakarų Balkanų saugumą ir stabilumą, ir suteikdamas Rusijai platformą didinti savo įtaką regione“¹⁴². Gruodžio mėnesį Vulinas tapo naujuoju Balkanų valstybės šnipinėjimo vadovu, ėjęs vidaus reikalų ir gynybos ministro pareigas. Būdamas vidaus reikalų ministru, Vulinas rugpjūtį apsilankė Maskvoje, atsisakęs prisijungti prie Vakarų šalių, kurios taiko sankcijas Rusijai¹⁴³.

2023 lapkričio 3 d. Vulinas paskelbė „neatsaukiamai“ atsistatydinantis iš Saugumo žvalgybos agentūros (BIA) vadovo pareigų ir teigė nenorintis, kad Vakarų sankcijos, nukreiptos prieš jį asmeniškai, neigiamai paveiktų jo šalį¹⁴⁴. Buvusiam vidaus reikalų ministru ir ilgamečiam prezidento Vučičiaus sąjungininkui Vulinui nuo 2023 liepos mėnesio taikomos JAV sankcijos dėl įtariamos korupcijos, dalyvavimo narkotikų prekyboje ir ryšių su Rusija¹⁴⁵. „JAV ir ES siekia mano galvos kaip išankstinės sąlygos, kad Serbijai nebūtų taikomos sankcijos“, - sakė Vulinas¹⁴⁶. „Aš nesu šantažo ir spaudimo Serbijai ir serbų pasauliui priežastis, bet neleisiu, kad Serbija ir serbų pasaulis būtų šantažo ir spaudimo priežastimi. Todėl pateikiu neatšaukiamą atsistatydinimą iš BIA direktoriaus pareigų“¹⁴⁷. Sąvoka „serbų pasaulis“ yra rusiško atitikmens, istoriškai naudoto intervencijai į kaimynines šalis pateisinti, aidas, o Vulinas, dažnai minėdamas šią frazę, kartais kėlė šiurpuliukus pokario Balkanuose¹⁴⁸. Nors Serbiją su ES saisto gana glaudūs ryšiai, tačiau Vulino atvejis yra pavyzdys, kaip Rusija geba iššaknyti į Serbijos politiką per politinius tarpininkus, atitolindama ją nuo kryptingo judėjimo proeuropietiška kryptimi, o tuo tarpu ES, tokiaime kontekste, praranda savo politinę galią.

¹³⁹ Zweers, Drost ir Henry, 21.

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ Kierra Frazer, „U.S. sanctions top Serbian security official for actions that support Russia’s ‘malign activities’“, Politico, žiūrėta 2024 m. kovo 3 d., <https://www.politico.com/news/2023/07/11/treasury-sanctions-serbia-spy-chief-00105637>

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ RFE/RL's Balkan Service, „Serbia's Pro-Russian Security Chief Steps Down, Citing Western 'Blackmail And Pressure’“, RFE/RL, žiūrėta 2024 m. kovo 3 d., <https://www.rferl.org/a/serbia-pro-russian-security-quits/32669965.html>

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ *Ibid.*

Serbijai ir Rusijai dalinantis abipusiai naudinga Kosovo nepripažinimo pozicija, Rusijai įsitraukiant į Serbijos politiką per politinius tarpininkus bei prorusiškas politines partijas ir vyraujant bendram kultūriniam – panslavizmo – naratyvui, ES praranda *svetą*, t.y. neturi politinių išteklių ir gebėjimų medijuoti. Dėl savo vertybinio požiūrio ES negali daryti tokio pobūdžio įtakos Serbijos politikai ir tokiu būdu praranda reikšmingą atsvarą, lemiančią efektyvumo mediacijoje stoką. *Mediacijos strategija* – nors ES mediacijos principai nepasiteisino ir Serbijai yra labai svarbi Rusijos pozicija, apie mediacijos strategijos keitimą, veikiant šiam šiam egzogeniniui veiksmui, pagrindžiančių duomenų rasta nebuvo. *Nuoseklumas* – ES politikos nuoseklumo lygmuo ir poveikis efektyvumui medijuojant neišryškėjo šio poskyrio kontekste. *Mediatorių veiklos koordinavimas* taip pat nebuvo paveiktas. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* buvo paveiktas Rusijos įtakos, kadangi viena konflikto šalis – Serbija – remiama Rusijos ir toliau brandino kitos konflikto šalies – Kosovo – nepripažinimo poziciją. Rusija pasižymi daugiasluoksne politine galia – minėtais politiniais tarpininkais, subjektyviomis politinėmis partijomis ir kultūriniais ryšiais – kurie užkerta kelią Serbijai preferencijuoti ES vertybinį pagrindą ir politinę kryptį, kuria yra grįsta bendrijos vykdoma mediacija. *Konflikto šalių vidinė darna* taip pat buvo paveikta, kadangi Serbijoje, esant Rusijos politiniams tarpininkams (teorine sąvoka – „gadintojams“ – užkertantiems kelią sklandžiam mediacijos procesui) ir Rusijai palankių politinių partijų įsigalėjimui (jų atstovus taip pat galima priskirti teoriniam „gadintojų“ apibrėžimui), vidinė situacija indikuoja apie kvestionuotiną demokratijos būklę šalyje.

5.3. Rusijos karo prieš Ukrainą įtaka ES

ES pozicija dėl 2022 m. prasidėjusios Rusijos plataus masto invazijos į Ukrainą aiški – ES narės ėmė taikyti sankcijas Rusijai ir skiria paramą Ukrainai. Be to, po invazijos pradžios vis dažniau pasigirsta įvairių nuomonių dėl Rytų Europos ir Vakarų Balkanų ES plėtros. 2024 m. vasario 1 d. Europos vadovai vienbalsiai patvirtino 50 mlrd. eurų pagalbos ir atkūrimo paketą Ukrainai, įtikinę Vengrijos ministrą pirmininką Viktorą Orbaną atsisakyti savo ankstesnio veto. Tai įvyko po to, kai gruodžio mėn. Europos Vadovų Taryba (EVT) priėmė istorinį sprendimą pradėti stojimo derybas su Ukraina ir Moldova, nepaisant Orbano susilaikymo per „kavos pertraukėlę“. EVT sprendimai tampa dar svarbesni JAV prezidento Joe Bideno administracijai kovojant dėl didesnio JAV finansavimo Kyjivui, jau nekalbant apie galimą prezidento Donaldo Trumpo sugrįžimą kitais metais¹⁴⁹. Tokiame kontekste vienybė ir kalbos

¹⁴⁹ Arturo Varvelli, „Vetoing vetoes: EU integration in an uncertain world“, European Council on Foreign Relations, žiūrėta 2024 m. balandžio 4 d., <https://ecfr.eu/article/vetoing-vetoes-eu-integration-in-an-uncertain-world/>

apie galimą bendrijos plėtrą tampa labai svarbiomis. Grįžta ES kaip mediatorės Kosovo ir Serbijos konflikte turima paskata konflikto šalims – vėl daugiau diskutuojama apie šių valstybių integraciją į ES. Atrodo, kad nuo 2022 m. vasario mėn. geopolitiškai pabudę Europos lyderiai (bent jau 26 iš jų) suvokė strateginę Sąjungos plėtros į rytus svarbą. Tačiau tai, kad ši mėnesį buvo būtinas išskirtinis Tarybos aukščiausiojo lygio susitikimas, kartu su Trumpo sukeltu neapibrėžtumu rodo didesnę iššūkį išsiplėtusiai ES – didesnės vidaus integracijos poreikį. Kaip praėjusį lapkritį pareiškė buvęs Italijos ministras pirmininkas Mario Draghi, „arba Europa veiks kartu ir taps gilesne sąjunga, sąjunga, galinčia išreikšti užsienio ir gynybos politiką, taip pat visas ekonominės politikos kryptis, arba ji neišliks, išskyrus bendrąją rinką“. Tai reiškia, kad ES reikia politiška veiksmingesnių veikimo mechanizmų, jei ji nori išlikti sunkiasvorių valstybių pasaulyje – pasaulyje, kuriame reikia greitai priimti sprendimus¹⁵⁰. Toks kryptingas ES požiūris reiškia ne tik atsirandančią viltį ir tuo pat metu paskatą VB6 (didžioji dalis jų ES valstybėmis kandidatėmis yra seniau, nei Ukraina ir Moldova), tačiau ir pokytį mediatorės ES savęs pozicionavime. Atvirumas plėtrai didina ES įtaką ir skatina konflikto šalių motyvaciją siekti kompromiso, ypač atsižvelgiant į tai, kad, pavyzdžiui Serbija yra veikiamą tokių didžiųjų galių kaip Rusija (ištirta šiame skyriuje) ir Kinija (ištirta 4 skyriuje).

Tyrimą grindžiant Bergmann išskirtais, mediacijos efektyvumą lemiančiais, veiksniais, *svertas* buvo paveiktas ta prasme, kad ES, jausdama didelę grėsmę, sukeltą Rusijos invazijos į Ukrainą, ėmė telktis ir vis rimčiau galvoti apie plėtrą. Plėtros procesas, ypač Vakarų Balkanų regiono valstybių, atveju buvo ilgą laiką stagnavęs, o naujas požiūris suteikė ES naujų išteklių ir gebėjimų monopolį, kadangi narystės panašaus pobūdžio bendrijoje negali pasiūlyti joks kitas politinis vienetas. Nors *mediacijos strategijos* pokyčio, t.y. ES tapimo atviresne plėtrai tyrimo rėmuose negalima pavadinti sąmoningu mediacijos strategijos posūkiu, tačiau tai yra egzogeninio veiksnio – Rusijos karo prieš Ukrainą ir ES grėsmės pojūčio – išdava. *Nuoseklumo* poveikumas Rusijos karo prieš Ukrainą įtakai ES rodo, kad ES (išskyrus Vengriją) laikosi vienodos politikos, t.y. „kalba vienu balsu“. *Mediatorių veiklos koordinavimas* paveiktas, jei į situaciją būtų žvelgiama iš tos perspektyvos, kad visos ES narės tam tikra prasme tampa mediatorėmis. Šiuo atžvilgiu visos valstybės narės, išskyrus Vengriją, puikiai koordinuoja savo veiklą, sutaria dėl svarbiausių sprendimų ir galimo ES kelio. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* buvo paveiktas ta prasme, kad Kosovas ir Serbija gali atrasti daugiau motyvacijos pasitikėti ES ir siekti jos nurodomos konflikto sprendimo krypties, tikėdamasis naudos. *Konflikto šalių vidinė darba* nebuvo paveikta šio egzogeninio veiksnio.

¹⁵⁰ Arturo Varvelli, „Vetoing vetoes: EU integration in an uncertain world“.

6. JAV įtaka

Kitas svarbus galimai ES vykdomą Kosovo ir Serbijos mediaciją veikiantis egzogeninis veiksnys – JAV įtaka. Serbija yra veikiamas Kinijos ir Rusijos įtakos, o Kosovas didele dalimi yra veikiamas JAV autoritetingos įtakos. Būtent todėl yra svarbu iširti, kokią įtaką JAV išitraukimas į Kosovo funkcionavimą turi ES mediacijai. JAV išitraukimas į Kosovą prasidėjo jau tada, kai 1998 ir 1999 m. valstybė ir jos NATO sąjungininkės bandė nutraukti vis didėjantį smurtą tarp etninių albanų partizanų ir Jugoslavijos pajėgų Jugoslavijos Federacinės Respublikos Kosovo regione. Jos buvo pasipiktinusios serbų saugumo pajėgų žiaurumais prieš civilius etninius albanus ir baiminosi, kad konfliktas gali įtraukti kitas šalis ir destabilizuoti regioną. Šių pastangų kulminacija tapo 78 dienas trukusi NATO bombardavimo kampanija prieš Serbiją 1999 m. nuo kovo iki birželio mėnesio¹⁵¹. Kosovas buvo paskutinis svarbus nebaigtas darbas, susijęs su Jugoslavijos įpėdinystės karais dešimtajame dešimtmetyje¹⁵². JAV išitraukimas susilaukė daug įvairių tarptautinės bendruomenės nuomonių, šio veiksmo vertinimas buvo prieštaringas. Karas baigėsi tuo, kad įvyko JT valdymo įvedimas provincijoje, remiantis JT Saugumo Tarybos rezoliucija 1244, o teritorija buvo pripažinta priklausanti Jugoslavijos Federacinei Respublikai. 2008 m. vasario 17 d. paskelbus Kosovo nepriklausomybę ir birželio 15 d. įsigaliojus naujai Kosovo konstitucijai, Balkanuose atsirado „nauja realybė“, tačiau vis dar buvo daug neaiškumų. Kosovo etninių albanų dauguma ir Kosovo vyriausybė nepriklausomybę laiko seniai užsibrėžto tikslo įgyvendinimu. JAV, Prancūzija ir Jungtinė Karalystė buvo vienos pirmųjų šalių, pripažinusių Kosovą, o vėliau prie jų prisijungė daugiau kaip keturiasdešimt pasaulio šalių. Šios ir kitos šalys pažadėjo remti Kosovą per naujas tarptautines misijas ir teikdamos finansinę paramą¹⁵³. JAV išitraukimo į Kosovo dinamika ir ES mediacijai Kosovo ir Serbijos konflikte daroma įtaka bus plačiau tiriama šio skyriaus poskyriuose.

6.1. JAV įtaka Kosovui

Kosovas yra laikomas viena iš labiausiai proamerikietiška nusiteikusių valstybių pasaulyje. Tokį JAV pripažinimą Kosove lėmė skyriaus pristatyme aprašyti įvykiai. Vis dėlto atsiranda tam tikrų indikacijų, kad nuosekliai Kosovo valstybingumo žingsniuose dalyvavusi JAV, pamažu patiria kliūtis ir tam tikrais atvejais nepalaiko Kosovo, spręsdama Kosovo vidinius ir išorinius klausimus.

¹⁵¹ Julie Kim ir Steven Woehrel, „Kosovo and U.S. Policy: Background to Independence“ (CRS ataskaita Kongresui, Congressional Research Service, 2008), 2.

¹⁵² Kim ir Woehrel.

¹⁵³ *Ibid*, 1.

2022 m. suintensyvėjus Kosovo ir Serbijos konfliktui, 2023 m. vis dar buvo matomas eskalacijos tęsinys. Visgi konflikto įkarščio akivaizdoje JAV nebuvo nusiteikusi besąlygiškai palaikyti Kosovą. Jungtinės Valstijos ir ES kaltę dėl smurtinių serbų protestų suvertė Kosovo ministrui pirmininkui Albinui Kurti, kuris gegužės pabaigoje leido policijos pareigūnams palydėti neseniai išrinktus etninių albanų merus į savivaldybių pastatus keturiuose savivaldybėse, kuriose daugumą sudaro serbai, ir prareikus panaudoti jėgą¹⁵⁴. Šis žingsnis buvo atliktas iš anksto nepasitarus su JAV ir ES pareigūnais ir nepaisant gegužės 18 d. kvintos šalių – JAV, Prancūzijos, Italijos, Vokietijos ir Jungtinės Karalystės – pateikto patarimo neiti į pastatus, baiminantis nemalonumų¹⁵⁵. Kurti sprendimas buvo laikomas provokacija ir kliūtimi ES vadovaujamam ir JAV remiamam Belgrado ir Prištinos dialogui. Tarptautinė bendruomenė buvo įsiutusi. Dėl kilusio serbų smurto buvo sužeista 30 NATO vadovaujamų KFOR taikos palaikymo pajėgų, kurios buvo pasitelktos smurtui malšinti, narių ir apie 50 civilių gyventojų¹⁵⁶. 2023 m. birželio 2 d. „Wall Street Journal“ citavo JAV valstybės sekretorių Antonį Blinkeną: „Šie [Kosovo] veiksmai smarkiai ir be reikalo padidino įtampą, pakenkė mūsų pastangoms padėti normalizuoti Kosovo ir Serbijos santykius ir turės pasekmių mūsų dvišaliams santykiams su Kosovu“¹⁵⁷. Viena iš JAV sankcijų Kosovui – atšaukti kvietimą Kosovui dalyvauti bendrose karinėse pratybose „Defender 23“, kuriose dalyvauja JAV, NATO šalys ir jų partneriai. Tai didžiulis smūgis valstybės siekiui įstoti į ES ir NATO¹⁵⁸.

2023 m. birželio 26 d. JAV sekretorius Blinkenas paskambino ministrui pirmininkui Kurti. Valstybės sekretorius kalbėjosi su Kosovo Ministru Pirmininku, ragindamas nedelsiant nutraukti konfliktus Kosovo šiaurėje, taip pat toliau skatino merus dirbti kitose vietose. Sekretorius taip pat patvirtino JAV paramą ES trijų punktų planui ir padėkojo Ministrui Pirmininkui Kurti už dalyvavimą birželio 22 d. Briuselyje vykusiam vadovų susitikime¹⁵⁹. Tų pačių metų tą patį mėnesį NATO paskelbė apie papildomų 700 karių dislokavimą Kosove¹⁶⁰.

JAV ESBO misijos oficialiame internetiniame puslapyje taip pat pristatomi Šiaurės Kosovo krizės padariniai. Internetinėje svetainėje rašoma, kad Jungtinės Valstijos ir toliau siekia tvarios taikos Vakarų Balkanuose. Kosovo ir Serbijos santykių normalizavimas yra esminis regiono stabilumo ir klestėjimo

¹⁵⁴ Dean B. Pineles, „Will the United States Abandon Kosovo?“ BalkanInsight, žiūrėta 2024 m. vasario 20 d., <https://balkaninsight.com/2023/06/07/will-the-united-states-abandon-kosovo/>

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ *Ibid.*

¹⁵⁹ U.S. Department of State, „Secretary Blinken’s Call with Kosovan Prime Minister Kurti“, U.S. Department of State, žiūrėta 2024 m., vasario 20 d., <https://www.state.gov/secretary-blinkens-call-with-kosovan-prime-minister-kurti-2/>

¹⁶⁰ Talha Ozturk, „Timeline: How tensions between Serbia and Kosovo escalated into deadly clashes over a year“ AA, žiūrėta 2024 m. vasario 21 d., <https://www.aa.com.tr/en/europe/timeline-how-tensions-between-serbia-and-kosovo-escalated-into-deadly-clashes-over-a-year/3000891>

aspektas. Teigiama, kad abi šalys raginamos geranoriškai įsitraukti į ES remiamą dialogą, kad būtų stiprinama demokratija, ES ekonominė integracija ir puoselėjamas daugiatautis bendradarbiavimas bei pagarba¹⁶¹. Taigi rodomas JAV solidarizavimasis su ES užsienio politika, palaikoma ES mediacijos kryptis. Toliau įvykių aptarime išreiškiama kritika Kosovo valdžiai. Rašoma, kad *vienašališkas* Kosovo sprendimas apriboti Serbijos dinarų importą nepadedą siekti šių tikslų. Kosovas raginamas nedelsiant atidėti šio sprendimo vykdymą, o suinteresuotosios šalys – ieškoti sprendimo pagal ES remiamą dialogą. Taip pat reiškiamas susirūpinimas dėl neseniai Kosovo Vyriausybės pradėtų nekoordinuotų veiksmų, įskaitant reidus Serbijos remiamose institucijose ir paslaugų, kuriomis naudojasi Kosovo piliečiai, uždarymą. Šie veiksmai apibūdinami kaip nesuderinami su Kosovo vyriausybės įsipareigojimu konstruktyviai spręsti klausimus, kurie turi įtakos serbų mažumos bendruomenei Kosove, per ES remiamą dialogą¹⁶².

JAV ESBO misijos oficialiame internetiniame puslapyje trumpai apžvelgiami ir kitos konflikto šalies veiksmai – Serbijos nesėkmė. Rašoma, kad Serbijos nesugebėjimas patraukti atsakomybėn rugsėjo 24 d. išpuolių prie Banjskos vienuolyno Kosove kaltininkų yra nesąžiningas ir labai kenkia pasitikėjimui, kurio reikia normalizavimui. Užsimenama, kad iškart po išpuolių Serbija jų buvo paraginta patraukti atsakomybėn visus atsakingus asmenis. Vis dėlto prireikė tai pakartoti¹⁶³. Sausio 26 d. rašoma, kad Kosovas pateikė ES 48 puslapių ataskaitą, kurioje pateikė savo išvadas dėl Banjska išpuolio. JAV ir ES sankcijas gavęs buvęs „Serbų sąrašo“ lyderis Milan Radoičičius viešai pripažino atsakomybę už Banjskos išpuolio organizavimą ir dalyvavimą jame¹⁶⁴. Taip pat pabrėžiama, kad abi šalys 2023 m. vasario ir kovo mėn. pasirašė Ohrido susitarimą ir jo įgyvendinimo priedą, kurie, ES teigimu, yra teisiškai privalomi įsipareigojimai. Jie tarnauja kaip gairės kiekvienai šaliai deeskaluoti įtampą ir skubiai judėti pirmyn savo europiniu keliu. Pažanga siekiant ilgalaikės taikos yra gyvybiškai svarbi Kosovo ir Serbijos žmonėms ir ilgalaikiam stabilumui regione¹⁶⁵.

Vis dažnesnė kritika ir mažtanti JAV palaikymo tendencija pastebėta ir Kosovo politikų retorikoje. „Tai viena didžiausių paslapčių: kaip tokia šalis kaip Amerika, kuri skyrė daug išteklių ir politinio kapitalo, kad Kosovas taptų funkcionuojančia valstybe, gali tiesiog pamesti kamuolį?“ - klausė buvęs Kosovo valdžios atstovas, dešimtmečius stebėjęs JAV veiksmus savo šalyje. „Amerikiečiai tiesiog

¹⁶¹ U.S. Mission to the OSCE, „On Recent Developments in Kosovo“, žiūrėta 2024 m. vasario 22 d., <https://osce.usmission.gov/on-recent-developments-in-kosovo/>

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Ibid.*

pamiršo apie Kosovą.¹⁶⁶ Toks teiginys, paviestas 2024 m. straipsnyje, rodo vis mažėjančią JAV paramą Kosovui, o Kosovo politiko keliamas klausimas reiškia galimai kintančią Kosovo kryptį (nutolimą nuo JAV).

Atsižvelgiant į empiriką, remiantis Bergmann išskirtais, mediacijos efektyvumą lemiančiais, veiksniais, galima pastebėti tam tikrą egzogeninio veiksnio – JAV įtakos (šiuo atveju Kosovui) – svarumą ES mediacijos atžvilgiu. *Svertas* apibrėžtame tyrimo laikotarpyje nebuvo paveiktas, kadangi JAV oficialia retorika buvo reiškiamas solidarizavimasis su ES, palaikoma ES mediacija. Retorikos, kuri buvo tirta, lygmenyje, JAV nesiekė dominuoti, o greičiau deklaravo norą siekti bendro tikslo – konflikto sprendimo. *Mediacijos strategija* buvo paveikta tik tuo požiūriu, kad ES, prisijungdama prie JAV, nepalaikė Kosovo veiksmų. Tai buvo nauja kryptis mediacijos procese. *Nuoseklumas* – Ohrido susitarimo pasiekimas indikuoja apie nuoseklumą mediacijoje – palaiptui ES pasiekia rezultatų, o JAV tam pritaria, taigi prisideda prie mediacijos nuoseklumo puoselėjimo ir gerina proceso efektyvumą. Atsižvelgiant į *mediatorių veiklos koordinavimą*, JAV nėra oficiali Kosovo ir Serbijos konflikto mediatorė, tačiau taip pat siekia konflikto numalšinimo, todėl teigiant, kad JAV atlieka tam tikrą funkciją mediacijoje, jos teigiama retorika ES mediacijos atžvilgiu, užtikrina sklandų medijavimo procesą. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso*, kaip efektyvumą lemiantis veiksnys, atsispindėjo Kosovo proamerikietiškoje perspektyvoje, žinant tai, kad JAV remia konflikto išsprendimo idėją. Vis dėlto pastebėtas Kosovo motyvacijos nykimas. Tokia išvada padaryta remiantis Kurti vyriausybės „nepaklusniais“ veiksmais ir Kosovo politiko retorika, todėl *konflikto šalies noras siekti kompromiso* buvo neigiamai paveiktas. Tai galima traktuoti kaip Kosovo ryžto stoką siekti kompromiso. Įtaka *konflikto šalies vidinei darnai*, t.y. Kosovo vidiniam stabilumui, nebuvo nustatyta dėl trūkstamų, šios įtakos galimybę pagrindžiančių, empirinių duomenų.

6.2. JAV reakcijos į Ohrido susitarimą

Ohrido susitarimo tema 2023 balandžio 27 d. įvyko susitikimas Jungtinių Tautų Generalinėje asamblėjoje Saugumo taryboje. Šalių atstovai komentavo situaciją, atsižvelgdami į oficialią valstybės poziciją. Šio skyriaus kontekste svarbu aptarti JAV poziciją. Jeffrey Delaurentis (JAV), išreikšdamas paramą ES remiamam dialogui, pagyrė Kosovą ir Serbiją už tai, kad jos žengė svarbų žingsnį į priekį ir Briuselyje bei Ohride pasiekė teisiškai privalomą susitarimą. Jis paragino abi šalis skubiai veikti, kad

¹⁶⁶ Matthew Karnitschning, „How the US broke Kosovo and what that means for Ukraine“ Politico, žiūrėta 2024 m. vasario 19 d., <https://www.politico.eu/article/how-the-us-broke-kosovo-and-what-that-means-for-ukraine/>

būtų įgyvendinti atitinkami įsipareigojimai, ir vengti krizių, kurios trukdytų pažangai. Teigiamas pastarųjų kelių mėnesių postūmis patvirtina požiūrį, kad atėjo laikas Jungtinėms Tautoms rasti svarbesnį vaidmenį Kosove, kuriam atlikti nereikia VII skyriaus mandato. Jis labai gerai įvertino UNMIK indėlį į taikos ir saugumo užtikrinimą, pripažindamas, kad misija jau seniai įvykdė savo pradinius įgaliojimus¹⁶⁷. Matomas aiškus pasirinkimas remti ES poziciją, solidarizavimasis su ES pasirinkta mediacijos kryptimi.

Vis dėlto ne visi JAV atstovai vertina Ohrido susitarimą taip pozityviai. 2024 metų vasario mėnesį šiuo klausimu pasisakė JAV ambasadorius Serbijoje. Jis įvertino, kad Ohrido susitarimas „reiškia ne Kosovo ir Serbijos pripažinimą, o santykių normalizavimą“¹⁶⁸.

2024 m. vasario mėnesį JAV sekretorius Antony Blinkenas pabrėžė, kad „ES medijuojamas dialogas yra vienintelis perspektyvus kelias Kosovui ir Serbijai. „Sveikiname Albaniją, kuri įrodė, kad sugeba prisidėti prie regiono stabilumo“¹⁶⁹. Taigi dar kartą parodoma, kad ES vykdoma mediacija rezonuoja JAV konflikto valdymo įsivaizdavimą ir jam yra pritariama.

Ištyrus JAV įtaką ES mediacijos Kosovo ir Serbijos konflikte mediacijai ir atsižvelgiant į Bergmann apibrėžtus, efektyvią mediaciją lemiančius veiksnius, pastebėta, kad *sverto*, t.y. mediatorės ES turimų išteklių ir gebėjimų JAV įtaka nepaveikė. Deklaruojamas JAV solidarumas su ES ir poreikis išspręsti ar bent jau malšinti konfliktą prisidėjo prie konflikto mediacijos efektyvumo. *Mediacijos strategija* taip pat nekito dėl JAV viešo pozicijos reiškimo, kadangi JAV pritarė Ohrido susitarimo įgyvendinimui. *Nuoseklumas* – kaip ir praeitame poskyryje, Ohrido susitarimą galima laikyti proveržiu mediacijoje, susitarimui pritaria JAV, tačiau dėl jo įgyvendinimo vyrauja įvairūs JAV politikų požiūriai. *Mediatorių veiklos koordinavimas* buvo paveiktas iš tos pusės, kad JAV tarsi atliko mediatorės funkciją, nors ji buvo neoficiali. Manant, kad JAV turėjo mediatorės požymių, glaudžiai koordinuojama ES ir kitų mediatorių veikla ir jos efektyvumas gali reikšti efektyvią mediaciją. Taigi šis veiksnys skatina iškristalizuoti išvadą, kad JAV sutarimas su ES konflikto sprendimo klausimais, turėjo teigiamą tendenciją efektyvumo klausime. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* užkoduotas sunkioje Ohrido susitarimo realizacijoje, tai atsispindėjo JAV ambasadoriaus Serbijoje retorikoje. Valstybės neturi pakankamai motyvacijos. Tai daro neigiamą įtaką mediacijos efektyvumui, atsižvelgiant į tai, kad didesnis noras siekti kompromiso

¹⁶⁷ Security Council, „Agreement on Normalizing Relations between Serbia, Kosovo ‘Historic Milestone’, Delegate Tells Security Council“ United Nations, žiūrėta 2024 m. vasario 23 d., <https://press.un.org/en/2023/sc15268.doc.htm>

¹⁶⁸ Euronews Albania, „Hill: Ohrid Agreement implies normalization between Kosovo and Serbia, not recognition“, Euronews Albania, žiūrėta 2024 m. vasario 23 d., <https://euronews.al/en/hill-ohrid-agreement-implies-normalization-between-kosovo-and-serbia-not-recognition/>

¹⁶⁹ Kosovo Online, „Blinken: Dialogue with EU mediation the only path for Kosovo and Serbia“ Kosovo Online, žiūrėta 2024 m., vasario 24 d., <https://www.kosovo-online.com/en/news/politics/blinken-dialogue-eu-mediation-only-path-kosovo-and-serbia-15-2-2024>

reiškia efektyvesnę mediaciją. Įtaka *konflikto šalies vidinei darnai*, t.y. Kosovo vidiniam stabilumui nebuvo nustatyta dėl trūkstamų, šios įtakos galimybę pagrindžiančių, empirinių duomenų.

7. COVID-19 įtaka

COVID-19 – pasaulį transformavęs egzogeninis veiksnys. Toks išskirtinis reiškinys neabejotinai turėjo įtakos ir Vakarų Balkanams. 2020 m. prasidėjusi pandemija galėjo būti ir veiksniumi, turinčiu įtakos ES vykdomai Kosovo ir Serbijos mediacijos efektyvumui. COVID-19 pandemija užklupo šešias Vakarų Balkanų valstybes tuo metu, kai ekonominė veikla vėl pagreitėjo, o ekonomikos perspektyvos buvo daug žadančios¹⁷⁰. Vakarų Balkanuose sparčiai plintant koronavirusui, vyriausybės ėmėsi priemonių, kad apsaugotų savo trapias sveikatos sistemas: pirko medicinos įrangą ir vaistus, pertvarkė medicinos centrus į specializuotus COVID-19 centrus, o koncertų ir sporto arenas – į laikinas lauko ligonines, didindamos medicinos darbuotojų atlyginimus ir keisdamos darbo laiką siekiant apsaugoti medicinos personalą. Be to, vyriausybės reagavo į pandemiją, imdamosis uždarymo antroje kovo pusėje, todėl buvo uždaryti oro uostai ir sienos, švietimo įstaigos, restoranai ir parduotuvės, uždrausta rengti didelius susirinkimus, apribotos kelionės šalies viduje ir įvesta komendanto valanda. Buvo tikimasi, kad dėl šių ribojimo priemonių ir egzogeninių sukrėtimų padėtis visame regione pastebimai pasikeis. Vakarų Balkanų šalių ekonomiką ypač veikia kelios priežastys¹⁷¹. Pasirengimas COVID-19 suvaldymui ir to paskatintos ekonominės ir politinės transformacijos galėjo paveikti nagrinėjamų konflikto šalių Kosovo ir Serbijos, kaip Vakarų Balkanų regiono dalies, mediaciją. Daugelis valstybių veiklos procesų pakito, pasaulio šalys buvo paralyžiuotos pandemijos ir įprastame mediacijos procese galimai turėjo vykti pokyčiai. Būtent todėl svarbu tirti šio egzogeninio veiksnio galimą įtaką ES mediacijai Kosovo ir Serbijos konflikte, gilinantis į bendrą situaciją VB6 regione.

7.1. COVID-19 įtaka Kosovo ir Serbijos ekonomikai

Vienas iš ryškiausių COVID-19 pėdsakų pasaulyje ir konkrečiai Vakarų Balkanuose – įtaka ekonomikai. Šiame poskyryje bus tiriami prekybos pokyčiai konflikto šalyse Kosove ir Serbijoje bei kokią įtaką tai galėjo turėti ES mediacijos efektyvumui. Kosovo ekonomiką labai paveikė COVID-19 krizė. 2020 m. Kosovo ekonomika susitraukė 6,9 proc., daugiausia dėl sumažėjusio vartojimo, ypač su

¹⁷⁰ OECD, „The COVID-19 crisis in the Western Balkans“ (Ataskaita, OECD).

¹⁷¹ *Ibid.*

diaspora susijusio kelionių paslaugų eksporto ir investicijų. Vyriausybės parama, daugiausia dėl netikėtai išaugusių piniginių perlaidų įplaukų ir eksporto (pastarąjį, be kitų priežasčių, lėmė didesnė Kosovo nikelio paklausa), padėjo išvengti didesnio nuosmukio¹⁷².

Pandemijos įkarštyje reikšmingai sumažėjo Kosovo ir Serbijos importas ir eksportas. Kosovo importas buvo mažiausias, lyginant su kitomis Vakarų Balkanų valstybėmis ir buvo žemiau VB6 vidurkio¹⁷³. Serbijos situacija tais pačiais metais, apžvelgiant importą, buvo kur kas geresnė, tačiau importo rodiklis vis tiek demonstravo ryškų kritimą žemyn, palyginti su situacija prieš COVID-19, kaip ir visose Vakarų Balkanų valstybėse. Vis dėlto Serbijos importo rodiklis buvo aukštesnis nei VB6 vidurkis. Atsižvelgiant į eksportą, tendencijos liko panašios kaip ir importo rodiklyje Kosovo eksporto rodiklis patyrė didžiulį nuosmukį, o Serbijos situacija buvo šiek tiek geresnė, tačiau rodė bendrą kritimo žemyn tendenciją kaip ir visame regione. Kaip žinoma iš 5.1. poskyrio, didžiausia Vakarų Balkanų prekybos partnerė yra ES. Taigi galima teigti, kad importo ir eksporto kryptis turėjo įtakos šiems prekybiniams santykiams. Vis dėlto nuo 2021 m. galima stebėti pozityvią tendenciją – abiejų valstybių importo ir eksporto rodikliai kilo. OECD ataskaitoje buvo pateikta tikimybė, jog Vakarų Balkanų šalių pramonę paveiks tiekimo šokas dėl COVID-19 protrūkio ir dėl to sulėtėję prekybos srautai. Nors Vakarų Balkanų šalys nėra stipriai integruotos į pasaulines vertės grandines (angl. *Global Value Chains (GVC)*), aukštesnio lygio prekybos integracijos ekonomikos yra ypač pažeidžiamos ir labiau pajus tiesioginį poveikį. GVC koncentruojasi keliuose sektoriuose (automobilių, elektros įrangos, mašinų, cheminių medžiagų ir metalų) ir yra išsidėstę aplink kelias Europos šalis (Vokietiją). Prekyba su ES sudaro vidutiniškai 70 proc. Vakarų Balkanų prekių importo ir 80 proc. eksporto¹⁷⁴. Dėl Kinijos, trečios pagal dydį importo prekybos partnerės, apribojimo priemonių buvo sustabdyta tam tikrų prekių, daugiausia naudojamų automobilių sektoriuje, vidaus gamyba¹⁷⁵. Sankirtoje su ES, svarbios ir ribotos krovinių gabenimo galimybės. COVID-19 išplitus Europoje, ES valstybės narės ėmėsi griežtų priemonių, ypač uždarė ES sienas ne ES piliečiams. Šių reguliavimo priemonių ir kai kurių Vakarų Balkanų logistikos iššūkių visuma lėmė, kad susidarė labai nevienalytis sunkumų tinklas, kuris labai apsunkino krovinių vežimo logistiką tiek materialiniu, tiek procedūriniu požiūriu¹⁷⁶.

Šiame poskyryje buvo nagrinėjama COVID-19 įtaka konflikto šalių funkcionavimui, o taip pat ir mediacijos efektyvumui, taigi, remiantis Bergmann nustatytais, efektyvumą lemiančiais, veiksniais,

¹⁷² OECD Development Pathways, „Multi-dimensional Review of the Western Balkans. Assessing Opportunities and Constraints, OECD iLibrary, žiūrėta 2024 m. kovo 11 d., <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0314c10c-en/index.html?itemId=/content/component/0314c10c-en>

¹⁷³ OECD, „The COVID-19 crisis in the Western Balkans“, 15.

¹⁷⁴ *Ibid.*, 16.

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ *Ibid.*

pavyzdžiui *svertu*, t.y. mediatoriaus ištekliais ir gebėjimais, turėjo įtakos tuo atžvilgiu, kad COVID-19 metu ES vis tiek turėjo pranašumą ekonomikos vystymo Vakarų Balkanų regione srityje, kadangi jos prekybiniai ryšiai su Vakarų Balkanų valstybėmis yra labiau pažengę. *Mediacijos strategijos* pokyčių, atsižvelgiant į ištirtus duomenis, nepastebėta. *Nuoseklumas* buvo paveiktas, kadangi COVID-19, būdamas *force majeure*, sutrikdė mediacijos veiksmų eigą. Tai atsispindėjo per ES logistikos problemas. *Mediatorių veiklos koordinavimas* šio veiksnio nebuvo paveiktas. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* buvo paveiktas COVID-19 kaip egzogeninio veiksnio iš tos pusės, kad ES vis dar yra svarbi ekonominė partnerė, todėl Kosovui ir Serbijai buvo verta ir toliau palaikyti su ja gerus santykius, taigi ir siekti tikslų mediacijoje. Ištyrus ekonomikos įtaką, *konflikto šalių vidinė darna*, pagal tirtus empirinius duomenis, nebuvo paveikta.

7.2. ES ekonominė pagalba Vakarų Balkanams COVID-19 akivaizdoje

Esant sudėtingai situacijai Vakarų Balkanuose, ES pasiūlė pagalbą, tokiu būdu parodydama savo paramą regionui. ES finansinė parama, teikiama VB6 šalims, buvo skirta ne tik sušvelninti sveikatos krizę, bet ir atgaivinti regiono demokratines pastangas. Lėšos naudojamos kaip mechanizmas, padedantis geriau laikytis stojimo į ES proceso reikalavimų ir skatinantis vyriausybes tęsti demokratines, teisės viršenybės ir ekonomines reformas¹⁷⁷. Šių reformų skatinimas taip pat svarbus Kosovo ir Serbijos konflikto mediacijai, kadangi pagalba Kosovui ir Serbijai gali būti traktuojama kaip ES mediacijos priemonių dalis, demokratinių principų skatinimas priartintų konflikto šalis prie taikos įsivyravimo. Balkanų šalių finansinius pajėgumus spręsti COVID-19 problemas sustiprino ES finansinė pagalba regionui. Sąjunga patvirtino 3,3 mlrd. eurų paketą, pagal kurį VB6 teikiama neatidėliotina sveikatos ir humanitarinė pagalba. Pagalba skirta finansuoti politikos priemonės, kuriomis skatinamas regiono socialinis ir ekonominis atsigavimas po pandemijos¹⁷⁸. Tuo metu bendrijos finansinis paketas buvo abipusiai naudingas tiek VB6, tiek ir ES. Šie ištekliai suteikė Balkanų šalims reikiamų fiskalinių priemonių, kad jos galėtų apsaugoti piliečius ir ekonomiką, įgyvendindamos socialinės gerovės ir makroekonominės priemonės, kurios priešingu atveju išseiktų jų ribotus viešuosius išteklius. ES sprendimas įtraukti VB6 šalis į savo bendrą fiskalinę strategiją taip pat naudingas blokui, nes jis gali netiesiogiai kontroliuoti krizės plitimą ir dar kartą patvirtinti savo partnerystę su VB6 valstybėmis. Šios pastangos didina ES patikimumą ir gerina jos santykius su VB6 valstybėmis – santykius, kurie

¹⁷⁷ Albana Shehaj, „The perils of succor: The European Union's financial role in the Western Balkans during COVID-19“ *European Policy Analysis*, No. 6 (2020): 264–276.

¹⁷⁸ Shehaj, 269.

pastaraisiais metais tapo vis labiau įtempti dėl veiksmų, susijusių su prastesniu ES sąlygų reikalavimų laikymusi ir užsitęsusių VB6 vyriausybės narystės ES procesu¹⁷⁹.

2021 m. ES skyrė beveik 762 mln. eurų socialiniam ir ekonominiam krizės poveikiui įveikti, ypatingą dėmesį skirdama pažeidžiamiausiems asmenims ir Vakarų Balkanų įmonėms. Be to, ES kartu su Tarptautiniu valiutos fondu (TVF) skyrė 750 mln. eurų makrofinansinės pagalbos, kad paremtų Vakarų Balkanų vyriausybes, kurios paprašė pagalbos siekiant subalansuoti mokėjimų krizę. ES išplėtė ES solidarumo fondo lėšas Vakarų Balkanų partnerėms, kurios pradėjo stojimo derybas¹⁸⁰. ES atsižvelgė ir į Vakarų Balkanų verslo būklę. Iš beveik 762 mln. eurų socialinio ir ekonominio atsigavimo rėmimo paketo ES skyrė 385 mln. eurų, kad užtikrintų privataus sektoriaus įmonių išlikimą trumpuoju laikotarpiu ir atsigavimą vidutinės trukmės laikotarpiu. Šios lėšos buvo skirtos per 70 vietinių bankų regione, kad padėtų mažosioms ir vidutinėms įmonėms gauti lankstesnes paskolų grąžinimo sąlygas arba lengviau gauti naujų paskolų ir kad verslininkai galėtų susidoroti su tiesioginiais krizės padariniais ir klestėti po jos. Per Europos investicijų banką (EIB) ES taip pat skyrė 1,7 mlrd. eurų papildomoms paskoloms viešojo sektoriaus investicijoms ir papildomiems kreditams įmonėms, kad padėtų išsaugoti darbo vietas daugeliui regiono MVĮ dirbančių žmonių¹⁸¹.

Koncentruojantis ne tik į VB6 regioną apskritai, bet ir į tikslines tyrimo valstybes – konflikto šalis – galima pastebėti gilų ES įsitraukimą į Kosovo ekonominį palaikymą, greičiausiai stengiantis išlaikyti jos motyvaciją tęsti mediacijos procesą ir palaikyti vidinę konflikto šalies darną. ES nedelsdama ėmėsi veiksmų, kad parodytų savo solidarumą ir paramą Kosovui per COVID-19, siekdama sušvelninti pandemijos poveikį. Bendrija skyrė vyriausybei 7,03 mln. eurų įsigyti maždaug 700 000 COVID-19 vakcinų dozių pagal perpardavimo susitarimą, kuriame dalyvauja ES valstybės narės. Pirmasis toks susitarimas pasirašytas su Austrija, kuri užtikrino 95 000 dozių pristatymą. ES taip pat suteikė tiesioginę paramą Kosovo sveikatos sektoriui, įskaitant COVID-19 prevencijai, apsaugai ir gydymui skirtos įrangos ir prekių tiekimą, kurios vertė – 5 mln. eurų¹⁸². Atsižvelgiant į tiesioginę finansinę paramą, ES suteikė 100 mln. eurų makrofinansinę pagalbą paskolos forma¹⁸³. ES taip pat perprogramavo dalį 2019 ir 2020 m. suplanuotų metinių programų ir sudarė 50 mln. eurų finansinį paketą, skirtą ekonominiam ir socialiniam atsigavimui, įskaitant:

¹⁷⁹ Shehaj, 269.

¹⁸⁰ Europos Komisija, „EU support to Western Balkans in tackling COVID-19“ (Apžvalga, Europos Komisija, 2021), 2.

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² European Union Office in Kosovo European Union Special Representative in Kosovo, „The European Union and Kosovo An overview of relations between the EU and Kosovo (*).“ European Union Office in Kosovo European Union Special Representative in Kosovo, žiūrėta 2024 m. kovo 11 d., https://www.eeas.europa.eu/kosovo/eu-and-kosovo_en?s=321

¹⁸³ *Ibid.*

- 26,5 mln. eurų tiesioginę paramą biudžetui pagal naujai parengtą projektą „ES4 atsparumas“, kuris pradėtas įgyvendinti gruodžio mėn., kai į Kosovo biudžetą buvo išmokėta pirmieji 20 mln.
- 11,9 mln. eurų pagal projektą „ES4 socialinė apsauga“.
- 11,6 mln. eurų paramos mažosioms įmonėms ir kitiems neatidėliotiniams poreikiams tenkinti¹⁸⁴.

Be 150 mln. EUR naujos arba perprogramuotos finansinės paramos, ES pavyko pagreitinti 13 mln. EUR išmokėjimą pagal vykdomas tiesioginės paramos biudžetui programas, skirtas viešojo administravimo reformai ir viešųjų finansų valdymui¹⁸⁵.

ES buvo viena iš Serbijos partnerių, kuri skyrė paramą šiai valstybei, greičiausiai rodydama savo vertingus mediacijos gebėjimus ir projektuodama sėkmingą mediaciją ateityje. Bendrija stengėsi parodyti, kaip ji padeda Serbijai. Kovo 26 d. Europos Komisija paskelbė priemonių paketą, skirtą Serbijai remti kovojant su COVID-19, ir, pasinaudodama proga pabrėžė, kad visą laiką ją rėmė, bandydama įrodyti, kad kalbos apie Europos vertybes ir solidarumą nėra tušti žodžiai. Į paketą buvo įtraukta 15 mln. eurų neatidėliotina finansinė pagalba, skirta iš užsienio įsigyti skubios medicinos įrangai ir reikmenims vežti ir pirkti. Lėšų taip pat skirta kitoms neatidėliotinoms reikmėms, dėl kurių buvo susitarta su vyriausybe sveikatos ir socialinės rūpybos srityje. Šių lėšų vertė buvo daug didesnė nei kitoms Vakarų Balkanų valstybėms¹⁸⁶.

COVID-19 Serbijai buvo kryžkele, vedančia link svarbaus apsisprendimo – kuria didžiąją galia pasikliauti ir kaip vykdyti savo vidaus ir užsienio politiką. Per pandemiją krizę Serbija susidūrė su pagrindine krize, nes atsidūrė tarp ES ir Kinijos, o Rusija iš esmės veikė kaip antraeilis veikėjas. Būdama šalimi kandidate į ES, bet turėdama stiprius istorinius ryšius su Rusija ir neseniai užmezgusi ekonominius ryšius su Kinija, šalis sukūrė abipusiai naudingos diplomatijos naratyvą. Serbija pačioje krizės pradžioje, 2020 m. kovo 15 d., paskelbė nepaprastą padėtį. Tą pačią dieną Europos Komisija paskelbė draudimą eksportuoti medicinos reikmenis. Serbijos prezidentas labai kritikavo ES dėl nepakankamos pagalbos: „Europos solidarumas neegzistuoja. Tai buvo pasaka. Išsiunčiau specialų laišką vieninteliams, kurie gali padėti. Tai – Kinija.“¹⁸⁷. Tarp ES valstybių narių ypač piktinosi Ispanija ir Italija, kad nebuvo koordinuoto Europos atsako į COVID-19, o blokui nepriklausančios šalys, pavyzdžiui, Serbija, atmetimą jautė dar stipriau. Ši situacija iš esmės pasitarnavo tam, kad Serbijos ir Kinijos nepertraukiama „geležinė draugystė“ (angl. *“iron friendship”*) „dalijantis geru ir blogu“ sustiprėtų iki tokio lygio, kokio dar

¹⁸⁴ European Union Office in Kosovo European Union Special Representative in Kosovo.

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ Danica Šantić ir Marija Antić, „Serbia in the time of COVID-19: between “corona diplomacy”, tough measures and migration management“ *Eurasian Geography and Economics* 61 No. 4-5, (2020): 546–558.

¹⁸⁷ *Ibid.*, 547, cituota iš Julija Simić, „Serbia Turns to China Due to ‘Lack of EU Solidarity’ on Coronavirus.“ Euractiv, 2020, kovo 18.

niekada nebuvo viešai pademonstruota¹⁸⁸. 2020 m. kovo 21 d. nusileido pirmasis humanitarinės pagalbos lėktuvas su atsargomis, svarbiausia medicinos įranga ir šešiais žymiausiais Kinijos epidemiologais, siunčiamais padėti kovoti su COVID-19. Nuo to laiko Kinija ir jos santykiai su Serbija buvo svarbiausi formuojant nacionalinę koronaviruso politiką¹⁸⁹.

Ilgametė šalies partnerė Rusija taip pat neliko abejinga – 2020 m. balandžio 3 d. išsiuntė pirmą humanitarinės pagalbos siuntą. Vos per 24 valandas Serbijoje nusileido 11 lėktuvų su dezinfekcijos specialistais, dirbtinės ventiliacijos aparatais ir medicinos įranga. Šis pagalbos paketas buvo identiškas tam, kurį jie taip pat siuntė į Italiją. Taip pat buvo išsiųstos aštuonios medikų komandos, kurios tiesiogiai dalyvavo gydant pacientus¹⁹⁰. Nors ši pagalba buvo kukli, palyginti su kinų suteikta pagalba, visuomenė ją vertino labai palankiai, ypač centrinėje šalies dalyje, kur pagalba buvo sutelkta¹⁹¹.

Taigi galima teigti, kad Serbijos COVID-19 krizės sprendimas buvo pažymėtas persipynusiomis vidaus ir užsienio politika. Stengiantis išlaikyti vidinį stabilumą, buvo kooperuojamasi su išorės politiniais partneriais, nebūtinai preferencijuojant ES tiek politiniu, tiek viešosios nuomonės lygmeniu.

Ištirus COVID-19 poveikį bei kaip jis veikė ir kokią įtaką turėjo ES ir kitų valstybių atsakas į Vakarų Balkanų pandemijos krizę, galima pastebėti, kad *svertas*, t.y. mediatoriaus ištekliai ir gebėjimai, ES, kaip mediatorės atžvilgiu, buvo gana stipriai paveiktas. Pagalbą COVID-19 skyrė ir Kinija, ir Rusija, kurių įtakingumas konflikto šalyje Serbijoje jau buvo aptartas atitinkamai 4 ir 5 skyriuose. ES turėjo skirti nemažai išteklių, kad sumenkintų Serbijos abejones dėl bendrijos abejingumo. *Mediacijos strategija* buvo paremta parama COVID-19 akivaizdoje medijuojamoms šalims, kad šios jaustų paskatas ir motyvaciją. Ši mediacijos strategijos būdą galima priskirti formulavimui – konflikto šalims padedamos spręsti problemas. *Nuoseklumas* – ES parama kaip reakciją į pandemiją Vakarų Balkanuose buvo sustyguota ir turėjo nuoseklius žingsnius, taigi COVID-19 prisidėjo prie to, kad ES labiau įsitraukė tiek į VB6 regioną apskritai, tiek į medijuojamą konfliktą. *Mediatorių veiklos koordinavimas COVID-19* egzogeninio veiksnio bei ES atsako į tai nebuvo paveiktas. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* buvo paveiktas iš tos perspektyvos, kad ES parodė daug iniciatyvos ir atstatė krizę išgyvenantį regioną. Vis dėlto Serbija dėl ES paramos turėjo abejonių, o tokį nepasitikėjimą galima traktuoti kaip motyvacijos siekti taikos stoką. *Konflikto šalių vidinė darna* galėjo būti paveikta COVID-19, tačiau šio poskyrio rėmuose, kuriame aptariama ES reakcija į VB6 ir Kosovo bei Serbijos sunkią situaciją, poveikis nenustatytas.

¹⁸⁸ Šantić ir Marija Antić, 547.

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ *Ibid.*, 548.

¹⁹¹ *Ibid.*

7.3. COVID-19 įtaka Kosovo ir Serbijos vidaus ir užsienio politikai

COVID-19 buvo ne tik ekonomikos transformacijos ES ir Kosove bei Serbijoje katalizatoriumi, tačiau paveikė ir konflikto šalių vidaus politiką. Kaip minėta, Kosovas ir Serbija „Freedom House“ buvo klasifikuoti kaip pereinamojo laikotarpio arba mišrieji režimai, stokojantys demokratinių principų, tačiau COVID-19 pandemija tapo veiksmu, transformavusiu vidaus politiką dar labiau. Vienas ryškiausių pokyčių konflikto šalių politinėje arenoje – Kosovo valdžios transformacijos ir valdančiosios partijos požiūris į Kosovo ir Serbijos konflikto sprendimą, kuriuo rūpinasi konflikto mediatorė ES. Kosovo parlamento rinkimai atnešė rezultatų, kurių kai kas nesitikėjo, ir į valdžią atvedė socialdemokratų šeimai priklausančią *Lëvizja Vetëvendosje* partiją (LVV). Ši partija buvo nusistačiusi prieš Kosovo ir Serbijos dialogą, tačiau po to pakeitė savo poziciją, tvirtindama, kad dialogas turėtų būti plėtojamas tarp dviejų lygiaverčių nepriklausomų valstybių, o ne kaip buvo iki šiol. LVV lyderis teigė, kad dialogo be aiškios darbotvarkės dėl Kosovo statuso ar teritorinio vientisumo nebus ir kad savivaldybių asociacija, kurioje daugumą sudaro serbai, nebus priimta, nes ji buvo paskelbta prieštaraujanti Konstitucijai. Taigi LVV laimėjo 2019 m. spalio mėn. rinkimus, o jos lyderis Albinas Kurti tapo ministru pirmininku ir pradėjo vadovauti vyriausybei, kuri nė iš tolo nepriminė nė vienos iš ankstesnių Kosovo vyriausybių. Pagal Kurti, dialogas su Serbija nebuvo prioritetas. Jis daugiau dėmesio skyrė nedarbo, kovos su korupcija ir piliečiams svarbesniais laikomų projektų sprendimui. Deja, pasirodžius COVID-19, Kosove pandemija sukėlė papildomų politinių problemų, kurios buvo susijusios ne tik su šalies vidaus reikalais. Ji parodė gilius nesutarimus dėl galimų Kosovo ir Serbijos ginčo sprendimų. Pandemija buvo panaudota kaip tariama priežastis nuversti vyriausybę¹⁹². Kurti vyriausybės bandymas stabilizuoti šalį, t.y. vystyti stabilitokratijos valstybės modelį sukėlė visuomenės nepasitenkinimą ir pakenkė vidinei šalies darnai. Be to, kaip aptarta 6.1. poskyryje, mediatorė ES ir tarptautinė bendruomenė (daugiausia – JAV) buvo nepatenkinti drastiškais, Kurti paskatintais, Kosovo veiksmais ir neįsiklausymu į tarptautinę nuomonę. Per patį pandemijos įkarštį vyriausybė buvo atstatydinta balsuojant dėl nepasitikėjimo. Šis procesas, kurį sunku spręsti tokioje sudėtingoje situacijoje, kai niekas neturėtų būti svarbiau už žmonių sveikatą, taip pat parodė tarptautinės bendruomenės skirtumus, susijusius su Kosovo ir Serbijos ginču¹⁹³. Dialogas buvo atnaujintas 2020 m., ir jį palaikė tarptautinė bendruomenė. JAV specialiojo prezidento pasiuntinio

¹⁹² Bashkim Rrahmani ir Majlinda Belegu, „Endless EU Facilitated-Mediated Dialogue Between Kosovo and Serbia“, *Insight Turkey* 25, No. 1 (2023): 223-245.

¹⁹³ *Ibid.*, 236.

Richardo Grenello ir ES specialiojo atstovo Miroslavo Lajčako paskyrimas atspindėjo normalizavimo proceso svarbą¹⁹⁴.

Serbijos vidaus politika COVID-19 pradžioje pasižymėjo siekiu išlaikyti stabilumą ir gerą įvaizdį. Galima spėti, kad tokį naratyvą buvo stengiamasi puoselėti, atsižvelgiant į 2020 m. Serbijos parlamento rinkimus. Vis dėlto toks požiūris kryptingai veikė ir ES mediacijos procesą, kadangi vidinė konflikto šalies darma turi įtakos mediacijos efektyvumui. Nuo 2020 m. kovo 19 d. iki birželio 1 d. Serbijoje iš viso mirė 632 žmonės, kurių testai buvo teigiami koronaviruso atžvilgiu, t. y. daugiau nei dvigubai daugiau nei oficialiai skelbiamas 244 mirčių per tą laikotarpį skaičius, sužinojo BIRN, išanalizavusi duomenis, gautus iš valstybinės COVID-19 informacinės sistemos¹⁹⁵. Kitas valstybės COVID-19 informacinės sistemos duomenų rinkinys taip pat rodo, kad nuo birželio 17 d. iki birželio 20 d. Serbijoje per dieną užsikrėtė ne mažiau kaip 300 žmonių¹⁹⁶. Tai gerokai daugiau nei oficialiai paskelbti duomenys, pagal kuriuos per tą laikotarpį užfiksuoti ne daugiau kaip 97 nauji atvejai per vieną dieną. Birželio 21 d. Serbijoje įvyko parlamento rinkimai, kurie vyko akivaizdžiai padidėjus užsikrėtimo atvejų skaičiui¹⁹⁷. Vis dėlto Serbija neigia slėpusi tikrąjį COVID-19 poveikį šalyje, kad galėtų surengti parlamento rinkimus¹⁹⁸. Kritikai teigė, kad mažesnis atvejų skaičius prieš rinkimus padėjo paskatinti serbus balsuoti rinkimuose, kuriuos triuškinamai laimėjo valdančioji Serbijos pažangos partija (serb. *Srpska napredna stranka (SNS)*)¹⁹⁹. Opozicinės Laisvės ir teisingumo partijos (serb. *Stranka slobode i pravde (SSP)*) pirmininko pavaduotoja, Serbijos parlamento narė Marinika Tepič sakė, kad netikslūs duomenys padėjo vyriausybei surengti „netikrus ir pavojingus rinkimus“²⁰⁰. „Rinkimų dieną vyriausybė pažodžiui pareiškė, kad sveikatos būklė yra gera, o praėjus vos dienai po rinkimų teigia, kad padėtis yra katastrofiška ir pavojinga“, - sakė ji²⁰¹. Vidinė Serbijos suirutė atitraukė dėmesį nuo mediacijos ir jos buvimo vienu iš pagrindinių tikslų. Vidinis skandalas atskleidė esamą COVID-19 kaip egzogeninio veiksnio sukeltą situaciją, kuri paveikė vidinę šalies darną.

Remiantis Bergmann apibrėžtais, efektyvumą lemiančiais, veiksniais, *svertas* nebuvo paveiktas, kadangi ES ištekliai ir gebėjimai dėl vidinės konflikto šalių situacijos nepakito. *Mediacijos strategija ir mediatorių veiklos koordinavimas* taip pat nebuvo paveikti. *Nuoseklumas* buvo paveiktas, kadangi

¹⁹⁴ Rrahmani ir Belegu, 236.

¹⁹⁵ Natalija Jovanovic, „Serbia Under-Reported COVID-19 Deaths and Infections, Data Shows“ BalkanInsight, žiūrėta 2024 m. kovo 13 d., <https://balkaninsight.com/2020/06/22/serbia-under-reported-covid-19-deaths-and-infections-data-shows/>

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ Milivoje Pantovic, „Serbia denies hiding COVID-19 impact to push ahead with election“ EuroNews, žiūrėta 2024 m. kovo 13 d., <https://www.euronews.com/2020/07/17/serbia-denies-hiding-covid-19-impact-to-push-ahead-with-election>

¹⁹⁹ *Ibid.*

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ *Ibid.*

Kosove ir Serbijoje vykstanti suirutė COVID-19 pandemijos metu neleido ES deramai įsitraukti, buvo koncentruojamasi į vidines problemas, Kosovo atveju mediacija nebuvo net prioritetizuojama. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* buvo paveiktas Kosovo atveju, kai vyriausybė 2020 m. neprioritetizavo konflikto sprendimo, kitaip tariant nerodė pakankamai pastangų prisidėti prie efektyvaus mediacijos proceso. *Konflikto šalių vidinė darna* buvo paveikta abiejų konflikto šalių atvejais. Kosovo atveju – tai jau minėtas vyriausybės konflikto neprioritetizavimas. Serbijos atveju – konflikto šalių vidinė darna buvo paveikta, kai Serbija COVID-19 metu galimai slėpė dalį viruso atvejų. Manoma, kad taip buvo elgiamasi dėl parlamento rinkimų. Tiek Kosove, tiek Serbijoje vyravo vidinė suirutė, o tai neprisidėjo prie efektyvaus mediacijos proceso – paskatino jo neefektyvumą.

7.4. COVID-19 įtaka ES

Nors iš dalies COVID-19 įtaka ES šio tyrimo metu buvo atskleista, t.y. ji buvo tiriama per paramą trapiam Vakarų Balkanų regionui, ES nemaža dalimi teko susitelkti ties valstybėmis narėmis. COVID-19, kaip netikėtas egzogeninis veiksnys, padalijo ES dėmesį kitaip nei prieš pasaulinę pandemiją. Pirmasis ženklas, kad ES dalį savo dėmesio turėjo skirti vidiniam atsigavimui po COVID-19 yra NextGenerationEU (NGEU). NGEU buvo 2020 m. pristatyta naujovė, kuri, Europos Komisijos iniciatyva, turėjo gaivinti ES. NGEU, į kurią įtraukti patikslinti pasiūlymai dėl 2021–2027 m. daugiamečių finansinės programos ir nuosavų išteklių bei nustatyta 750 mlrd. eurų (2018 m. kainomis) vertės atgaivinimo priemonė²⁰².

NGEU investiciniai projektai, orientuoti į šešias pagrindines sritis, skirti:

- skatinti ekologišką perėjimą skatinant atsinaujinančius energijos šaltinius, tvarų judumą ir kt.;
- spartinti skaitmeninę transformaciją, labiau skaitmeninant viešąsias paslaugas ir ekonomiką apskritai;
- stiprinti socialinę infrastruktūrą ir paslaugas, kartu mažinant teritorinius skirtumus;
- didinti galimybes įgyti pažangų švietimą ir mokymą, susijusį su ateities ekonomikai reikalingais įgūdžiais;
- remti integracinį augimą, mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą bei inovacijas visiems;

²⁰² Fact Sheets on the European Union. European Parliament, „Multiannual financial framework“, Fact Sheets on the European Union. European Parliament, žiūrėta gegužės 2024 m. gegužės 3 d., <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/29/multiannual-financial-framework>

- užtikrinti modernias, veiksmingas ir prieinamas sveikatos priežiūros paslaugas²⁰³.

Tokia plati ir įvairiapusė koncentracija į ES valstybes nares ir jų vystymosi sritis indikavo, kad ES mediacija Kosovo ir Serbijos konflikte tapo nebe tokia aktuali.

ES buvo svarbi ne tik ekonominė atsigavimo dalis, tačiau ir viruso plitimo prevencija. Buvo taikomas precedentinis bendrijos sugalvotas būdas, skirtas spręsti pandemijos mastą. Ryžtingi veiksmai nuo 2020 m. pagal ES vakcinų strategiją pasiteisino. Nuo COVID-19 visiškai paskiepyta daugiau kaip 80 proc. Europos Komisija iki šiol užtikrino iki 4,2 mlrd. vakcinų nuo COVID-19 dozių, skirtų Europos piliečiams ir skirtų padėti ES nepriklausančioms šalims²⁰⁴. Nuo pat pradžių ES stengėsi užtikrinti visiems vienodas galimybes gauti įperkamas, saugias ir veiksmingas COVID-19 vakcinas, organizuodama pasaulinį atsaką į koronavirusą ir remdama pasaulinę iniciatyvą COVAX, kuria siekiama užtikrinti vienodas galimybes gauti COVID-19 vakcinas. Komisija, valstybės narės ir Europos investicijų bankas tapo pagrindiniais investuotojais į COVAX, skyrusiais daugiau kaip 5 mlrd. eurų, kad 92 mažų ir vidutinių pajamų šalims būtų galima įsigyti 1,8 mlrd. vakcinų dozių²⁰⁵. Kitaip nei NGEU, COVAX iniciatyva buvo skirta ne tik valstybėms narėms ir šiuo atveju Kosovo ir Serbijos mediacijos paskata (parama konflikto šalims, joms skiriami ištekliai) išliko. Per pastarąsias savaites pirmosios COVID-19 vakcinos, pristatytos per COVAX sistemą, pasiekė Albaniją, Bosniją ir Hercegoviną, Kosovą, Juodkalniją, Šiaurės Makedoniją ir Serbiją. Europos Sąjunga labai prisidėjo prie to, kad būtų galima teikti paramą per COVAX, ir toliau išliko pasiryžusi remti regioną pandemijos metu ir po jos²⁰⁶. Tokia parama VB6 regionui parodė, kad ES išlieka įsitraukusi į regiono vystymąsi. Parama konkrečiai konflikto šalims Kosovui ir Serbijai užtikrino tolesnę motyvaciją eiti proeuropietišku keliu, kuris lemtų konflikto išsprendimą. „Visi kartu išgyvenome šią krizę ir kartu ją įveiksime“, - sakė ES biuro vadovo pavaduotojas Riccardo Serri kovo 28 d. per pirmųjų 24 000 dozių atvykimo į Kosovą ceremoniją²⁰⁷. Šis sakinytis parodo ES siekį palaikyti gerus santykius su valstybe, padedant vystytis. Balandžio 2 d. į Belgradą atvežta 57 600 vakcinos dozių. „Virusas vis dar plinta, o šios dozės padės išgelbėti žmonių gyvybes“, - sakė ES delegacijos Serbijoje reikalų patikėtinis Dirkas Lorenzas²⁰⁸. Vėlgi demonstruojamas ES poreikis palaikyti kontaktą su valstybe, skatinant ją parama.

²⁰³ European Union, „NextGenerationEU“, European Union, žiūrėta 2024 m. balandžio 6 d., https://next-generation-eu.europa.eu/index_en

²⁰⁴ European Commission, „The European Commission's response to the coronavirus crisis“, European Commission, žiūrėta balandžio 6 d., https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response_en

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ European Union. EXTERNAL ACTION, „COVAX vaccine deliveries have started in the Western Balkans“, An official website of the European Union, žiūrėta balandžio 6 d., https://www.eeas.europa.eu/eeas/covax-vaccine-deliveries-have-started-western-balkans_und_en

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*

Remiantis Bergmann sukurtu teoriniu rėmu, *svertas* buvo paveiktas dvilypiai. Iš vienos pusės ES savo išteklius ir gebėjimus skyrė valstybėms narėms (per NGEU), iš kitos pusės – ji buvo dėmesinga Vakarų Balkanų regionui ir konflikto šalims (per COVAX). Galima teigti, kad ES teikė teigiamas paskatas konflikto šalims per COVAX iniciatyvą. *Mediacijos strategija* išliko tokia pati – kiek įmanoma rodyti įsitraukimą į regioną. *Nuoseklumas* tęsėsi, kadangi ir toliau buvo formuojamos paskatos, per materialines paskatas masinamas konflikto šalių proeuropietiškas. *Mediatorių veiklos koordinavimui* šis egzogeninis veiksnys neturėjo įtakos. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* buvo paveiktas per COVAX iniciatyvą. Šalys buvo skatinamos vakcinomis, rodomas spartus ES įsitraukimas ir nuoseklus bendrijos dėmesys VB6 regionui, įskaitant ir tikslines tiriamas konflikto šalis. Tai buvo reikšminga motyvacija siekti konflikto sprendimo. *Konflikto šalių vidinės darnos* pokytis nenustatytas, kadangi šiame poskyryje buvo fokusuojamasi į ES, taigi ir konflikto šalių vidinė darna nepateko į šio poskyrio rėmus, tačiau buvo plačiai ištirta praeituose šio skyriaus poskyriuose.

Išvados

Empirinis tyrimas, kuriuo siekiama išsiaiškinti ES mediacijos efektyvumą Kosovo ir Serbijos konflikte, buvo vykdomas žvelgiant pro Julian Bergmann teorijos žiūros tašką. Šeši mediacijos efektyvumą lemiantys veiksniai – *svertas*, *mediacijos strategija*, *nuoseklumas*, *mediatorių veiklos koordinavimas*, *konflikto šalių noras siekti kompromiso*, *konflikto šalių vidinė darna* – atskirai arba kolektyviai lemia mediacijos efektyvumą. Paskutiniaisiais ketveriais metais (2020–2024 m.), t.y. laikotarpiu, kurio netyrė Bergmann, įvyko nemažai reikšmingų įvykių, kurie transformavo tarptautinę areną, konflikto šalių vidaus ir užsienio politiką bei, kaip buvo spėjama tyrimo pradžioje, keitė ES mediacijos konflikte efektyvumą. Vis ryškėjanti Kinijos įtaka, reikšminga Rusijos įtaka, išsiskynusi JAV įtaka ir COVID-19 poveikis šiame magistro baigiamajame darbe buvo traktuojami kaip egzogeniniai veiksniai. Egzogeninių veiksnių įtaka tapo tyrimo ašimi, kadangi iki šio tyrimo išorės faktoriai buvo netyrinėti, prieš tai mediaciją tyrinėję autoriai koncentravosi į mediacijos efektyvumą veikusius endogeninius veiksnius.

Egzogeninis veiksnys – **Kinijos įtaka** ES mediacijai Kosovo ir Serbijos konflikte – buvo tiriamas per keturis pjūvius – prekybą su Kinija, „Juosta ir kelias“ iniciatyvą, nedidelę Kinijos įtaką Kosovui ir Kinijos ir ES santykius. Paaiškėjo reikšmingas poveikis *svertui*. Išskyrus Kosovo nepaveikumą Kinijai, ES neturi pakankamai ekonominių paskatų, kad atsvertų Kiniją (pavyzdys – originali BRI iniciatyva, kuri neturi alternatyvos). *Mediacijos strategija* buvo paveikta tik tiriant per BRI pjūvį – ES priversta ieškoti atsvaros BRI iniciatyvai. *Nuoseklumas*, t.y. nuosekli ES politika buvo paveikta, nes ekonominis Kinijos svertas ir Serbijos dėmesys sutelktas į BRI užkirto kelią nuosekliai ES politikos vykdymui. *Mediatorių veiklos koordinavimas* nebuvo paveiktas šio egzogeninio veiksnio, tai atsiskleidė tiriant per visus keturis pjūvius. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* buvo paveiktas dėl ekonominių Kinijos paskatų (tiek prekybinių ryšių su Kinija, tiek BRI iniciatyvos teikiamų naudų). *Konflikto šalių vidinė darna* buvo paveikta, ypač dėl BRI. Prastėjo Serbijos demokratiniai rodikliai, daugėjo korupcijos. Šie rodikliai indikavo apie efektyvumo mažėjimą.

Egzogeninis veiksnys – **Rusijos įtaka** – buvo tiriamas per tris aspektus. Buvo nagrinėjamas Rusijos ekonominis aspektas, tačiau šiuo atveju buvo giliau patyrinėta ir Rusijos politinė įtaka konflikto šalims. Taip pat, atsižvelgiant į kontekstą, tirta Rusijos karo prieš Ukrainą įtaka ES. Tiriant mediacijos efektyvumą, paaiškėjo, kad šis egzogeninis veiksnys paveikė *svertą*. Labiausiai jis buvo veikiamas per politinę prizmę (Rusija turėjo daugiau išteklių ir gebėjimų, kadangi labiau atitiko Serbijos kultūrinius principus). Rusijos karas prieš Ukrainą kaip tik padidino ES svertą, nes bendrija ėmė rimčiau galvoti apie

savo plėtrą, o tai vėl tapo paskata konflikto šalims. *Mediacijos strategija* kito tik tuo atžvilgiu, kad Rusijos karas prieš Ukrainą paskatino mediatorę ES orientuotis į bendrijos plėtrą. *Nuoseklumas* atskleidė, kad Rusijos ekonominė įtaka skatina ES nuoseklų ekonominį išitraukimą į Vakarų Balkanus. Taip pat Rusijos karas prieš Ukrainą veikė ES politikos nuoseklumą, skatino ją kalbėti „vienu balsu“. *Mediatorių veiklos koordinavimas* paveiktas, jei į situaciją būtų žvelgiama iš tos perspektyvos, kad visos ES narės tam tikra prasme tampa mediatorėmis. Šiuo atžvilgiu visos valstybės narės (Vengrija buvo išimtis) puikiai koordinavo savo veiklą, sutarė dėl svarbiausių klausimų ir ES ateities planų. Veikiant Rusijos ekonominei (per energetikos sritį) ir politinei įtakai (per politinius tarpininkus, Rusijai palankias partijas ir kultūrinių ryšių naratyvą), buvo paveiktas *konflikto šalių noras siekti kompromiso*. Tai yra neigiama įtaka efektyvumui. Vis dėlto šis efektyvumą lemiantis veiksnys buvo paveiktas ir teigiamai – Rusijos karas prieš Ukrainą ir galimos ES plėtros idėjos, paskatino konflikto šalių motyvacijos ir pasitikėjimo faktorius. *Konflikto šalių vidinė darna* taip pat yra paveikta, kadangi Serbijoje, veikiant Rusijos politiniams tarpininkams, prorusiškoms politinėms partijoms ir jų atstovams (teoriniu apibrėžimu – „gadintojams“ – kurie trukdo pasiekti mediacijos rezultatus), prastėja ES demokratijos situacija.

Egzogeninis veiksnys – **JAV įtaka** – esmingai veikė Kosovo vystymosi dinamiką, todėl buvo susikoncentruota ties poveikiu šiai konflikto šaliai. Paaiškėjo, kad *svertas* šio egzogeninio veiksnio nebuvo paveiktas dėl solidaravimosi su mediatore ES. *Mediacijos strategija* buvo paveikta iš tos pusės, kad ES pritarė JAV ir nepalaikė Kosovo veiksmų, tai buvo naujas požiūris į mediaciją. Buvo pastebėta *nuoseklumo* ES politikoje – pasiektas Ohrido susitarimas. *Mediatorių veiklos koordinavimas* buvo paveiktas tuo atveju, jei JAV galima būtų laikyti mediatore – ES ir JAV išitraukimas į konflikto sprendimą buvo koordinuotas. Buvo paveiktas ir *konflikto šalių noras siekti kompromiso* – Kosovo prieštaringi veiksmai rodė ryžto stoką siekti susitarimo. Prie aukštos motyvacijos neprisidėjo ir Ohrido susitarimo komplikauta realizacija. Poveikiui *konflikto šalių vidinei darnai* įrodymų nebuvo rasta dėl nepakankamo tokį veiksnių pagrindžiančių empirinių duomenų.

Egzogeninis veiksnys – **COVID-19 įtaka** – buvo tirtas per keturis faktorius. Poveikis Kosovo ir Serbijos ekonomikai, ES ekonominė pagalba COVID-19 akivaizdoje, COVID-19 įtaka konflikto šalių vidaus ir užsienio politikai ir COVID-19 įtaka ES. *Svertas* šiuo atveju buvo paveiktas įvairialypiai. Ekonominiu atžvilgiu ES svertas buvo paveiktas taip, kad bendrija išlaikė galios monopolį, tačiau politiškai atsverti kitas valstybes buvo sunku – pagalbą skyrė ir kitos šalys, t.y. Kinija ir Rusija. ES buvo sunku išlaikyti poziciją. Koncentruodamasi į pagalbą valstybėms narėms bendrija galėjo prarasti svertą, tačiau galima teigti, kad per COVAX iniciatyvą ES įtaka regione išliko gana stipri. *Mediacijos strategija* buvo paremta parama COVID-19 sukūstoms medijuojamoms šalims, stengiantis strateguoti taip, kad jos jaustų paskatas ir motyvaciją. Šią mediacijos strategijos kryptį galima priskirti formulavimui – konflikto

šalims padedamos spręsti problemos. *Nuoseklumas* buvo paveiktas, kadangi COVID-19, būdamas egzogeniniu veiksniu, sutrikdė mediacijos veiksnių eigą. Tai atsispindėjo per ES logistikos problemas. Atsižvelgiant į ES paramą, ji buvo koordinuota ir nuosekli, taigi COVID-19 prisidėjo prie to, kad ES labiau įsitraukė į konfliktą. Nuoseklumui buvo pakenkta dėl Kosovo ir Serbijos įtemptos vidinės politikos, ES negalėjo visavertiškai medijuoti, nes, pavyzdžiui, Kosovo atveju mediacija dalį laiko vidaus valdžios nebuvo laikoma prioritetu. *Mediatorių veiklos koordinavimo* pokyčiai, pagal tirtus empirinius duomenis, nebuvo nustatyti. *Konflikto šalių noras siekti kompromiso* rodė teigiamą poveikį efektyvumui, nes ekonominė pagalba skatino konflikto šalių motyvaciją. Visgi Serbija dėl ES paramos abejojo, o tokias abejones galima aiškinti motyvacijos siekti tikslų stygiu, o Kosovo vidinė politinė situacija rodė mediacijos prioritetizavimo stoką. *Konflikto šalių vidinė darba* buvo paveikta, kadangi buvo pokyčių Kosovo vidaus politikoje, o Serbijoje taip pat vyravo kvestionuoti veiksmai, galimai slepiant COVID-19 atvejus. Bet koku atveju tai sukėlė suirutę ir pakenkė mediacijos efektyvumui.

Buvo keltos keturios hipotezės, iš kurių trys pirmosios pasitvirtino. Ketvirtoji, kuria spėjama, kad COVID-19 neigiamai paveiks mediacijos strategiją, galima laikyti dalinai nepasitvirtinusia, nes galima teigti, kad COVID-19 įnešė teigiamą poveikį mediacijos strategijai. Konflikto šalių noras siekti kompromiso, kaip spėta ketvirtoje hipotezėje, turėjo būti neigiamai paveiktas, tačiau COVID-19 poveikis šiam efektyvumą lemiančiam veiksniui buvo dvilypis – ir teigiamas, ir neigiamas.

Šis magistro baigiamojo darbo tyrimas atrado netyrinėtą nišą – egzogeninių veiksnių įtaką mediacijos efektyvumui. Remiantis mediacijos efektyvumą lemiančiais veiksniais, buvo iširta, kaip išorės įtaka gali veikti tarpininkavimą. Gauti tyrimo rezultatai praturtins tiriamą sritį. **Ateities tyrimuose** būtų galima pasitelkti kitus efektyvumą matuojančius rodiklius arba jau naudotus papildyti naujais – galbūt yra dar neapibrėžtų, efektyvumą lemiančių, veiksnių, kurie fundamentaliai daro įtaką efektyvumui, tačiau yra nesuformuluoti. Šio tyrimo rezultatai gali tapti atspirties tašku panašaus pobūdžio tyrimams, kuriais bus siekiama plačiau išnagrinėti tikslinę sritį.

Literatūros sąrašas

An official EU website, „Conflict Prevention, Peace building and Mediation“, An official EU website, žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d., https://www.eeas.europa.eu/eeas/conflict-prevention-peace-building-and-mediation_en

Anghel, Veronica ir Jelena Džankić. „Wartime EU: consequences of the Russia – Ukraine war on the enlargement process“ *Journal of European Integration* 45, No. 3 (2023).

Atakara, Pinar. „EU Conditionality on Normalization Deal of Serbia and Kosovo: Standards Before Status Approach Still Valid?“ *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, No. 8 (2022).

Bergmann, Julian. *The European Union as International Mediator: Brokering Stability and Peace in the Neighbourhood* (London: Palgrave Macmillan, 2020).

Concordian, China In The Balkans, Concordian, žiūrėta 2024 m., vasario 12 d., <https://perconcordiam.com/china-in-the-balkans/>

Conley, Heather A., Jonathan E. Hillman, Donatienne Ruy, Maesea McCalpin, „China’s “Hub-and-Spoke” Strategy in the Balkans“ (Ataskaita, Center for Strategic International Studies, 2020).

Department of Economic and Social Affairs, „China“, *International Trade Statistics Yearbook* 1 Trade by country, (2023).

Euronews Albania, „Hill: Ohrid Agreement implies normalization between Kosovo and Serbia, not recognition“, Euronews Albania, žiūrėta 2024 m. vasario 23 d., <https://euronews.al/en/hill-ohrid-agreement-implies-normalization-between-kosovo-and-serbia-not-recognition/>

European Commission, „The European Commission's response to the coronavirus crisis“, European Commission, žiūrėta balandžio 6 d., https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response_en

European Council on Foreign Relations, „Mapping China’s Rise in The Western Balkans. Kosovo“, žiūrėta 2024 m. vasario 17 d., <https://ecfr.eu/special/china-balkans/kosovo/>

European Union Office in Kosovo European Union Special Representative in Kosovo, An official EU website, žiūrėta 2024 m. kovo 11 d., https://www.eeas.europa.eu/kosovo/eu-and-kosovo_en?s=321

European Union, „NextGenerationEU“, European Union, žiūrėta 2024 m. balandžio 6 d., https://next-generation-eu.europa.eu/index_en

European Union. EXTERNAL ACTION, „COVAX vaccine deliveries have started in the Western Balkans“, An official website of the European Union, žiūrėta balandžio 6 d., https://www.eeas.europa.eu/eeas/covax-vaccine-deliveries-have-started-western-balkans_und_en

Europos Komisija, „EU support to Western Balkans in tackling COVID-19“ (Apžvalga, Europos Komisija, 2021).

Eurostat, „Archive: Western Balkans-EU - international trade in goods statistics“, Eurostat, žiūrėta 2024 m. vasario 27 d., [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Western_Balkans-EU - international trade in goods statistics&oldid=526493#The Western Balkans trade with the EU and other main partners](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Western_Balkans-EU_-_international_trade_in_goods_statistics&oldid=526493#The_Western_Balkans_trade_with_the_EU_and_other_main_partners)

Eurostat, „EU trade in goods with China: Less deficit in 2023“, Eurostat, žiūrėta 2024 balandžio 10 d., <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240304-2>

Eurostat. Statistics Explained, „China-EU - international trade in goods statistics“, Eurostat. Statistics Explained, žiūrėta 2024 m., balandžio 10 d., [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU - international trade in goods statistics](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics)

Fact Sheets on the European Union. European Parliament, „Multiannual financial framework“, Fact Sheets on the European Union. European Parliament, žiūrėta gegužės 2024 m. gegužės 3 d., <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/29/multiannual-financial-framework>

Frazer, Kierra, „U.S. sanctions top Serbian security official for actions that support Russia’s ‘malign activities’“, Politico, žiūrėta 2024 m. kovo 3 d., <https://www.politico.com/news/2023/07/11/treasury-sanctions-serbia-spy-chief-00105637>

Freedom House, „Nations in Transit 2023“, Freedom House, žiūrėta 2024 m. sausio 17 d., <https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2023>

Freedom House, „Nations in Transit 2023“, Freedom House, žiūrėta 2024 m. sausio 17 d., <https://freedomhouse.org/country/kosovo/nations-transit/2023>

Global Times, „As a non-member, Serbia's cooperation with China not affected by EU politics“ Global Times, žiūrėta 2024 vasario 16 d., <https://www.globaltimes.cn/page/202310/1299431.shtml>

Greig, J. Michael ir Paul F. Diehl. *International Mediation* (Cambridge: Polity Press, 2012).

Isoda, Vytautas. „Europos Sąjungos kaip tarpininkės sprendžiant pilietinius ir separatistinius konfliktus veiksmingumas,“ kn. *Lietuvos narystė Europos Sąjungoje*, sud. Gediminas Vitkus (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2021).

Jovanovic, Natalija. „Serbia Under-Reported COVID-19 Deaths and Infections, Data Shows“ BalkanInsight, žiūrėta 2024 m. kovo 13 d., <https://balkaninsight.com/2020/06/22/serbia-under-reported-covid-19-deaths-and-infections-data-shows/>

Karnitschning, Matthew. „How the US broke Kosovo and what that means for Ukraine“ Politico, žiūrėta 2024 m. vasario 19 d., <https://www.politico.eu/article/how-the-us-broke-kosovo-and-what-that-means-for-ukraine/>

Kim, Julie ir Steven Woehrel, „Kosovo and U.S. Policy: Background to Independence“ (CRS ataskaita Kongresui, Congressional Research Service, 2008).

Kleiboer, Marieke. „Understanding Success and Failure of International Mediation“ *Journal of Conflict Resolution* 40, No. 2 (1996).

Kosovo Online, „Blinken: Dialogue with EU mediation the only path for Kosovo and Serbia“ Kosovo Online, žiūrėta 2024 m., vasario 24 d., <https://www.kosovo-online.com/en/news/politics/blinden-dialogue-eu-mediation-only-path-kosovo-and-serbia-15-2-2024>

Kostovicova, Denisa. „Brothers no more? What the EU’s diplomatic breakthrough on Kosovo means for Serbia-Russia relations“ LSE, (2023).

Li, Yuan ir Zhigao He, „The Remaking of China–EUrope Relations in the New Era of US–China Antagonism“, *Journal of Chinese Political Science* 27, (2022).

Mexhuani, Burim. „The Role of the EU in Shaping Kosovo’s Political Future: A Critical Analysis“ *Cogent Social Sciences*, 9, No. 1 (2023).

Noutcheva, Gergana. „Contested Statehood and EU Actorness in Kosovo, Abkhazia and Western Sahara“ *Geopolitics* 22, No. 2 (2018).

OECD, „China / Serbia. Latest Trends“ OECD, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/srb>

OECD, „Serbia / China. About“ OECD, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/srb/partner/chn>

OECD Development Pathways, „Multi-dimensional Review of the Western Balkans. Assessing Opportunities and Constraints, OECD iLibrary, žiūrėta 2024 m. kovo 11 d., <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0314c10c-en/index.html?itemId=/content/component/0314c10c-en>

OECD, „The COVID-19 crisis in the Western Balkans“ (Ataskaita, OECD).

Ozturk, Talha. „Timeline: How tensions between Serbia and Kosovo escalated into deadly clashes over a year“ AA, žiūrėta 2024 m. vasario 21 d., <https://www.aa.com.tr/en/europe/timeline-how-tensions-between-serbia-and-kosovo-escalated-into-deadly-clashes-over-a-year/3000891>

Pantovic, Milivoje. „Serbia denies hiding COVID-19 impact to push ahead with election“ EuroNews, žiūrėta 2024 m. kovo 13 d., <https://www.euronews.com/2020/07/17/serbia-denies-hiding-covid-19-impact-to-push-ahead-with-election>

Pineles, Dean B., „Will the United States Abandon Kosovo?“ BalkanInsight, žiūrėta 2024 m. vasario 20 d., <https://balkaninsight.com/2023/06/07/will-the-united-states-abandon-kosovo/>

RFE/RL's Balkan Service, „Serbia's Pro-Russian Security Chief Steps Down, Citing Western 'Blackmail And Pressure““, RFE/RL, žiūrėta 2024 m. kovo 3 d., <https://www.rferl.org/a/serbia-pro-russian-security-quits/32669965.html>

Rahmani, Bashkim ir Majlinda Belegu, „Endless EU Facilitated-Mediated Dialogue Between Kosovo and Serbia“, *Insight Turkey* 25, No. 1 (2023).

Security Council, „Agreement on Normalizing Relations between Serbia, Kosovo ‘Historic Milestone’, Delegate Tells Security Council“ United Nations, žiūrėta 2024 m. vasario 23 d., <https://press.un.org/en/2023/sc15268.doc.htm>

Shehaj, Albana. „The perils of succor: The European Union's financial role in the Western Balkans during COVID-19“ *European Policy Analysis*, No. 6 (2020).

Stanicek, Branislav ir Anna Caprile, „Russia and the Western Balkans Geopolitical confrontation, economic influence and political interference“ (Briefing, EuropeanParliamentary Research Service, 2023).

Stanicek, Branislav ir Simona Tarpova, „China's strategic interests in the Western Balkans“ European Parliamentary Research Service, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI\(2022\)733558_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI(2022)733558_EN.pdf)

Stankevičius, Augustas, „ES reakcija į Kinijos ekonominį spaudimą Lietuvai – įsigalioja apsauga numatanti tvarka“, LRT, žiūrėta 2024 m. balandžio 10 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2145186/es-reakcija-i-kinijos-ekonomini-spaudima-lietuvai-isigalioja-apsauga-numatanti-tvarka>

Starcevic, Seb. „Into the honey pot: Serbia and China ink free trade deal“ Politico, žiūrėta 2024 m. vasario 12 d., <https://www.politico.eu/article/serbia-and-china-sign-free-trade-deal/>

Stojanovic, Milica. „Serbia and China Sign Free Trade Deal in Beijing“ BalkanInsight, žiūrėta 2024 m. vasario 12 d., <https://balkaninsight.com/2023/10/17/serbia-and-china-sign-free-trade-deal-in-beijing/>

Šantić, Danica ir Marija Antić, „Serbia in the time of COVID-19: between “corona diplomacy”, tough measures and migration management“ *Eurasian Geography and Economics* 61 No. 4-5, (2020).

U.S. Department of State, „Secretary Blinken’s Call with Kosovan Prime Minister Kurti“, U.S. Department of State, žiūrėta 2024 m., vasario 20 d., <https://www.state.gov/secretary-blinkens-call-with-kosovan-prime-minister-kurti-2/>

U.S. Mission to the OSCE, „On Recent Developments in Kosovo“, žiūrėta 2024 m. vasario 22 d., <https://osce.usmission.gov/on-recent-developments-in-kosovo/>

Varvelli, Arturo, „Vetoing vetoes: EU integration in an uncertain world“, European Council on Foreign Relations, žiūrėta 2024 m. balandžio 4 d., <https://ecfr.eu/article/vetoing-vetoes-eu-integration-in-an-uncertain-world/>

Viceré, Maria Giulia Amadio. „The Future is Back: The EU, Russia and the Kosovo-Serbia Disput“ (2019).

Vulović, Marina. „Economic Relations between the Western Balkans and Non-EU Countries“ Stiftung Wissenschaft und Politik, žiūrėta 2024 m. vasario 14 d., <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2023C36/>

Zartman, I. William. ir Saadia Touval. „International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics“ *Journal of Social Issues*, 41, No. 2 (1985).

Zweers, Wouter, Niels Drost ir Baptiste Henry, „Russian sources of influence in Serbia, Montenegro, and Bosnia and Herzegovina“ (Clingendael ataskaita, 2023).

Радио свобода, „Суд над косовским суперменом.“ *Атлас мира*. Tinklaidės įrašas, 7:22 – 7:41, 2023 m. balandžio 5 d.

https://open.spotify.com/episode/7JV4mAZ9N4ii4xUNrZ2tle?si=OE1xKwFHTmukJWA3t_BdRw

Summary

Mediation – third party involvement in conflict negotiations – is not a core function of the European Union, but plays an important role in shaping international relations. One of the main examples of EU mediation is the mediation of the Kosovo-Serbia conflict. One of the key features of mediation that underlines the relevance of the topic is its effectiveness. Exogenous factors – uncontrollable external influences – often affect the precise nature of EU mediation and change the dynamics of conflict resolution. Due to the prevailing global context, the most prominent exogenous factors in recent years have been: Chinese influence, Russian influence, US influence and COVID-19 influence. This study focuses on the period 2020-2024, when these exogenous factors have been most significant due to the context. Thus, given the influence of exogenous factors and the desire to delve deeper, the research question is: how have exogenous factors influenced the effectiveness of EU mediation in the Kosovo-Serbia conflict?

A literature review on mediation has shown that authors tend to focus on endogenous factors affecting the effectiveness of mediation, without taking into account the impact of exogenous factors. This creates a lack of scientific rigour. The focus on exogenous factors implies a completely new approach and scientific conclusions that reveal the degree of effectiveness of mediation, thus revealing the scientific novelty of this work.

The subject of this Master's thesis is therefore the effectiveness of EU mediation in the Kosovo-Serbia conflict, taking into account the influence of exogenous factors. The aim of the thesis is to draw on Julian Bergmann's theory to identify the impact of exogenous factors on the effectiveness of EU mediation in the Kosovo-Serbia conflict in 2020-2024. The objectives of this Master's thesis are to present the six factors that make mediation effective and investigate the influence of exogenous factors such as China, Russia, the USA and COVID-19 on the effectiveness of mediation, based on the determinants of the effectiveness of mediation as described by Julian Bergmann: leverage, mediation strategy, coherence, mediator coordination, the conflict parties' willingness to compromise, and the conflict parties' internal cohesiveness. The empirical research will be carried out through the economic, political and other influencing factors in the mediation process.

The following hypotheses are formulated accordingly:

- H1: Chinese influence negatively affected the mediator's leverage in the conflict and the mediated conflict parties' willingness to compromise.
- H2: Russian influence negatively affected the mediated conflict parties' willingness to compromise in Kosovo and Serbia.
- H3: US influence had a positive impact on mediator coordination.
- H4: COVID-19 influence negatively affected mediation strategy, coherence, conflict parties' willingness to compromise and conflict parties' internal cohesiveness.

Four hypotheses were put forward, the first three of which were confirmed. The fourth, which hypothesised that COVID-19 would have a negative impact on the mediation strategy, can be considered as partially unconfirmed, as it can be argued that COVID-19 contributed positively to the mediation strategy. The willingness of the parties to the conflict to compromise, as hypothesised in Hypothesis 4, should have been negatively affected, but the effect of COVID-19 on this determinant of effectiveness was twofold – both positive and negative.

The findings of the Master's thesis are expected to broaden the niche of the research with previously unexplored results and enrich the field of research. This Master's thesis is a prelude to future research that could discover new determinants of the effectiveness of mediation, or add a few more to existing ones.